

Naziv: ŽENE U ISTORIJI SEMBERIJE, dopunjeno izdanje
Autorka: Tanja Lazić

Istraživačice: Tanja Lazić, Ljubinka Vukašinović, Radmila Žigić

Lektura i redaktura: Mirjana Stanković

Recenzentkinja: doktorka filozofije Milena Karapetrović

Dizajn: Ljilja Lukić
Štampa: Dekor Art, Bijeljina

Urednica izdanja: Radmila Žigić

Izdavač: Organizacija žena „Lara“
Beogradska 38, Bijeljina
Za izdavača: Mariana Stanković

Izdavanje publikacije omogućila:
OPŠTINA BIJELJINA
Građani Bijeljine ličnim donacijama

Zašto govorimo o ženama?

***“Talking about men without talking about women,
is like clapping hands with one hand only”***

i

Vice versa

Riječ izdavača

Pred Vama je dopunjeno izdanje knjige *Žene u istoriji Semberije*. Zahvalne smo Opštini Bijeljina što je prepoznala važnost ovog istraživanja i odobrila nam simbolična, ali značajna sredstva da otpočnemo pisanje istorije ženske emancipacije u Semberiji. Tako smo bile u mogućnosti da bar u leksikonskoj formi javnosti približimo žene koje su do 1990. godine svojim aktivnostima ostavile trag u javnom životu Semberije.

Ovo nije bio lak posao. Štaviše, vrlo često smo osnovne podatke o ženama Semberije s kraja XIX i početka XX vijeka pronalazile samo na grobljima, gdje su se na oronulim spomenicima tek nazirale godina rođenja i smrti, ili imena bliskih srodnika. Za neke podatke trebalo je dugo i istrajno izlistavati lokalne školske godišnjake, arhive, novine ili skromnu građu sakupljenu u Muzeju Semberije, dok smo neke pronalazili u arhivskim, muzejskim, bibliotečkim i drugim institucijama Bosne i Hercegovine, Srbije i Hrvatske. Stoga se najiskrenije zahvaljujemo: Matičnom uredu opštine Bijeljina, Muzeju Semberije, Narodnoj biblioteci „Filip Višnjić“ Bijeljina, OŠ „Petar Kočić“ Brodac, Organizaciji SUBNOR-a Bijeljina, Arhivu BiH Sarajevo, UABNOR-u Sarajevo-Centar, Matičnom uredu grada Dubrovnika, Muzeju pozorišne umetnosti Srbije u Beogradu, Jevrejskom istorijskom muzeju u Beogradu, Vojnomedicinskoj akademiji u Beogradu, i naravno svim autorima i autorkama čije smo publikacije i istraživanja koristile.

Neke od predstavljenih biografija nastale su na osnovu ličnih kazivanja ili kazivanja članova njihovih porodica i potomaka zbog čega im iskazujemo posebnu zahvalnost, kao i svim zainteresovanim za naš projekat koji su svojim predlozima, savjetima ili ispravkama pojedinih podataka omogućili da naš rad bude što sadržajniji i uvjerljiviji. U tom smislu posebno su pomogli Mirjana-Seka Brenjo, Petar Ilić, Radomir Nikolić, Božidar Đurković, Mirzeta Tomljanović, Mila Stanojević i Zoran Midanović. Fotografije koje smo koristile u knjizi su iz privatnih kolekcija i fundusa Muzeja Semberije.

Pisanje ove skromne knjige predstavlja svojevrstan dug našim prethodnicama, ali i značajnu lekciju koju smo naučile. Sada smo sv-

jesne koliko je važno da što više napisanog ostavimo o našim savremenicama kako buduća ženska istorija ne bi ostala samo zbir praznih stranica. A lekcije koje danas učimo, frontovi koje otvaramo, pitanja na koja tražimo odgovore, nisu nikakve novine, nego samo slijed već stvorene staze ženskog pokreta koji sa puno napora gradi nove društvene odnose nasuprot definisanoj matrici patrijarhalnog društva.

Trudile smo se da pomirimo sve naše razlike nastale tokom burne istorije ovih prostora; da sastavimo građansku i socijalističku Bijeljinu i istaknemo crtu multikulturalnosti koju je ovaj grad oduvijek imao. Iako najčešće podijeljene u nacionalne organizacije naše prethodnice su nekada zajedno, a nekada odvojeno, ulagale znanje i energiju da poboljšaju život žena svoga doba u suglasju sa prilikama u kojima su živjele; da najsiromašnijima među njima daju šansu za budućnost, da šire ideje prosvjećenosti među tada mahom nepismenom ženskom populacijom. One koje su pristupale socijalističkom i antifašističkom pokretu prije i u toku Drugog svjetskog rata, pokazivale su hrabrost i posvećenost koja ne smije da bude izbrisana; kao što se ne može zanemariti doprinos generacija stasalih u drugoj polovini XX vijeka koje su na tekvinama već priznatih ženskih prava 'vojevale' neke nove bitke i nastavljale dalje sa osvajanjem do tada nezamislivih ciljeva za žene.

Izvore koje smo koristile nastojale smo da oslobođimo ideoloških obojenosti. Ne uzimajte nam za zlo ako to nismo sasvim uspjele

Tanja Lazić

Ljubinka Vukašinović

Radmila Žigić

Njena priča - ženska istorija Semberije

Dvije godine nakon objavlјivanja publikacije *Žene u istoriji Semberije* (prve takve vrste u Bijeljini) autorce Tanja Lazić i Ljubinka Vukašinović potpisuju i drugo dopunjeno izdanje. Urednica izdanja je Radmila Žigić, predsjednica Organizacije žena „Lara“ iz Bijeljine. Pionirski poduhvat, kada je riječ o istoriji Semberije, pokazuje sve skriveno bogatstvo istorijskih arhiva i neispričanih svjedočanstava ovih prostora i ukazuje koliko nedovoljno poznajemo i malo istražujemo vlastito nasljeđe. Zarobljeni u svakidašnjici zaboravljamo okrenuti se u prošlost i zahvaliti se onima koji/e su omogućili/e da mesta u kojima živimo budu ono što jesu danas. Istorija kao nauka, ne samo na našim prostorima, još uvijek ima mnogo praznina kada je riječ o ženskoj istoriji. Istina, mnogo toga se i promijenilo u decenijama iza nas i to prvenstveno zato što su žene same shvatile koliko ostaju nevidljive uprkos velikom doprinosu razvoju društva, te su umjesto daljeg ostajanja u sjeni, odlučile da svijet mijenjaju. Ova knjiga rezultat je takvih nastojanja i dugog mukotrpнog rada čiji rezultati pokazuju da je vrijeme posvećeno ovom poslu bilo vrijedno tog truda.

Najvažniji dio knjige čini šezdeset pet zapisa o životima izuzetnih žena, koje su obilježile istoriju Semberije ili svojim mjestom rođenja ili profesionalnim i životnim angažmanom. Ovdje ih sve treba spomenuti još jedanput, jer imena izuzetnih i vrijednih žena mnogo se lakše zaboravljaju od imena muškaraca. To su: Hanumica Osmanbegović, Magdalena-Maga Živanović-Nikolić, Kruna (rođ. Dragojlović) Aćimović, Milica (rođ. Đaković) Krstić, Marija (rođ. Čeranić) Todorović, Jovanka (rođ. Jovičić) Aleksić, Rifka (rođ. Danon) Alkalaj, Zorka (rođ. Erić) Đukanović, Jelena (rođ. Skibinska) Šeršavicki, Milica Mićić, Desanka (rođ. Urošević) Ludvik, Ljerka Pejićić, Marija (rođ. Bauer) Đorđević, Sofka (rođ. Vasiljević) Nikolić, Slavka (rođ. Kesić) Tošić, Koviljka (rođ. Tepavac) Psončak, Olga (rođ. Marasović) Danilović, Radojka Lakić, Herta (rođ. Baum) Gospić, Zorka Marinković, Hajrija (rođ. Alijagić) Jahić, Mirjana Mijočić, Sofija Mijočić, Zorka-Zora Pajkanović, Mineta Jahić, Atifa-Tifa Lipničević, Fadila Lipničević, Cvjetana (rođ. Spasojević) Jeftić, Anđelija-Anda (rođ. Stevanović) Radovanović, Roza Papo, Zora Nikolić, Mirjana-Seka (rođ. Eremić) Brenjo, Zorka Vučelja-Josipović, Cvija-Cica (rođ. Ivić) Trišić, Asija (rođ. Kavazović) Ćemerlić,

Koviljka-Kova (rođ. Mitrinović) Radišić, Sena Resić, Fatima-Fata Lipničević, Vukica (rođ. Ostojić) Nikolić, Nada (rođ. Tadić) Simeunović, Nevenka (rođ. Kićanović) Tadić, Milica Tomić, Desanka (rođ. Lalatović) Lazarević, Milica Sudar-Manojlović, Ljubica Jovičić-Stančić, Rahela Seka (rođ. Volah) Altaras, Milica Zorić, Justina Kerkezović, Radmila (rođ. Nikolić) Kajmaković, Husnija Hadžisalihović, Rada (rođ. Latas) Stepanović, Mara (rođ. Narančić) Perković, Nevenka (rođ. Lazarević) Dokić, Danica-Dana (rođ. Bilanović) Rašinac, Darinka-Dara (rođ. Perišić) Tešić, Almasa (rođ. Selimović) Ramadanović, Jasminka (rođ. Hajrić) Hujdurović, Rašida-Raša (rođ. Hrustić) Čehajić, Angelina-Gina Rikić, Marija (rođ. Burić) Rabrenović, Ljiljana (rođ. Matić) Lukić, Zagorka-Zaga (rođ. Simić) Stančić, Dubravka (rođ. Živković) Ostojić, Stojanka-Seka (rođ. Đukanović) Zakić, Admir Gurdić.

Bile su to darodavke, pjesnikinje, učiteljice, osnivačice i upraviteljice škola, osnivačice kulturnih i prosvjetnih ženskih društava, revolucionarke i partizanke, upravnice domova za ratnu siročad, doktorice, aktivistkinje Antifašističkog fronta žena, humanistkinje,... U tim zapisima ponekad je riječ o tek nekoliko rečenica, o nepotpunim informacijama, o fragmentima, ali oni su možda još značajniji od cjeleovitih tekstova, jer nas podsjećaju na jedan bogat život od kojeg ostaje tek malo u prašnjavim arhivama i na marginama, a da je društvo pravednije i zahvalnije sigurno se to ne bi dogodilo. Sada smo u prilici da u tim minijaturama, očišćenim od prašine i iznesenim na svjetlo, ponovo vidimo bogatstvo ženskog svijeta i iskustva koje je po patrijarhalnim nazorima bilo i ponegdje se i dalje smatra tek ostavštinom za kućne škrinje ostavljene na tavanu ili u podrumu.

Godine njihovog rođenja pokazuju i sve mijene istorijskih zbivanja, posebno one vezane za promjene u životu žena i sticanje prava koja će im omogućiti da postanu dio javne sfere, a da ne ostanu samo neimenovane supruge, domaćice i majke zaslužne tek za uspjehe supruga i djece.

Na početku dvadesetog vijeka žene se uglavnom bave prosvjetnim, kulturnim i humanitarnim radom. U nešto većem broju politički angažovane žene postaju između dva svjetska rata i to uglavnom kao članice socijalističkih i komunističkih organizacija, a kasnije kao učesnice nar-

odno-oslobodilačke borbe. Mnoge od njih upravo zbog svoje hrabrosti i beskompromisnog suprotstavljanja fašizmu završavaju život u koncentracionim logorima, zatvorima i u borbi. Po završetku rata, one koje su bile aktivne u Komunističkoj partiji nastavljaju svoje aktivnosti u okviru Antifašističkog fronta žena, u okviru različitih lokalnih i republičkih ustanova i institucija. Ipak, i dalje malo je žena na vodećim funkcijama. Ravnopravno učešće u obrazovanju u socijalističkoj Jugoslaviji jeste temelj koji je omogućio ženama da daleko više učestvuju i iskažu svoje sposobnosti u različitim oblastima života, jer sad mogu da se bave različitim profesijama za razliku od generacija žena prije njih. Zato ne iznenađuje, da u ovim zapisima možemo sada pronaći i prvu poslanicu u državnoj skupštini, prvu sutkinju, prvu rudarsku inžinjerku, prvu farmaceutkinju, prvu fotografkinju,... Ta odrednica „prva“ pokazuje nam da to vrijeme borbe za ženska prava nije toliko daleko u istoriji koliko se danas mnogima čini. Posebno treba spomenuti da su autorke knjige istakle i važnost ženske borbe za one koje su dvostruko potčinjene, jer su obilježene invaliditetom, a njihovo učešće u društvu i danas je otežano manje zbog njih samih a više zbog društva opterećenog stereotipima i predrasudama.

Pregledno predočeni biografski zapisi predstavljaju tek dio knjige. U prvom dijelu publikacije u okviru uvodnog teksta predočen je kako opšti istorijski pregled borbe za ravnopravnost žena u Bosni i Hercegovini od kraja XIX vijeka do danas, tako i pregled ženskih društava, ženski aktivizam i politički angažman na prostoru Semberije. Drugo dopunjeno izdanje publikacije Žene u istoriji Semberije metodološki slijedi način rada koji se primjenjivao i u prvom izdanju – istraživanje dostupne istoriografske građe u arhivima, muzejima, privatnim zbirkama u Bosni i Hercegovini i regionu. S obzirom da su u ovu knjigu uvrštene biografije žena koje svojim angažmanom obilježavaju drugu polovinu dvadesetog vijeka dobar dio izvora jesu usmena svjedočanstva, a to znači da je skupljena i nova građa koja može poslužiti za dalje istraživačke projekte kako danas tako i u budućnosti.

Mart, 2012.

Milena Karapetrović

ŽENE U ISTORIJI SEMBERIJE

Uvod

Zahvaljujući podršci Opštine Bijeljina, godine 2009, Organizacija žena Lara iz Bijeljine započela je aktivnosti na projektu pod nazivom „Žene u istoriji Semberije“. Osnovna ideja bila je da se istraživanjem o razvoju ženske emancipacije te ženama koje su ostavile trag u lokalnoj istoriji unaprijedi opšte znanje o njihovom položaju i značaju u Semberiji. Istovremeno, projekat je bio prilika za svojevrsno obogaćivanje kulturne baštine Bijeljine u oblasti rodne ravnopravnosti. U tom kontekstu, kao logičan korak uslijedila je saradnja Organizacije žena Lara i Muzeja Semberije na istraživanju, prikupljanju i sistematizovanju građe za navednu temu. Osim prezentacije u formi publikacije (*Žene u istoriji Semberije*, Bijeljina, 2010) javnost je imala priliku da se sa projektom upozna i kroz muzejsku izložbu marta 2011. Tokom iste godine ušlo se u novu fazu projekta, takođe pod pokroviteljstvom Opštine Bijeljina, kojim se istraživanje hronološki proširilo na period do 1990. godine, kao i objedinjeno publikovanje podataka.

Razvitak ženskog pokreta u bosanskohercegovačkim prilikama početkom XX vijeka, posebno je bio opterećen naslijedenim patrijarhalnim običajima i konfesionalnim normama. Nepismenost i neprosvijećenost najvećeg dijela stanovništva među kojim prednjači ženska populacija predstavljala je jednu od glavnih prepreka za unapređenje teških društveno-ekonomskih prilika. Opšta loša situacija u vrijeme austrougarske okupacije Bosne i Hercegovine (1878-1918), djelimično se poboljšala oslobođenjem i ujedinjenjem u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, ali je odnos prema ženskom pitanju ostao manje-više sličan. Vladajući krugovi nove države smatrali su da je mjesto žene u porodici i kod djece te da joj zato nije potrebna ni škola ni kvalifikacija, pa je društveno-pravni položaj žene i dalje bio ekonomski i politički zanemaren i neravnopravan.

Tek po okončanju Drugog svjetskog rata, zahvaljujući aktivnom učešću žena u antifašističkom pokretu i borbi za oslobođenje Jugoslavije, došlo je do promjene njihovog statusa. Ostvarena su dva osnovna cilja svih oblika borbe za ravnopravnost žene u društvu – dobijeno je pravo glasa „da može da bira i da bude birana“, i ostvareno pravo za ekonomsku ravnopravnost pod geslom „za jednak rad, jednak

nagrada“. Osim toga, školsko obrazovanje ženske populacije postalo je pravilo a ne privilegija i presedan, kao u ranijim vremenima.

Tokom istraživanja mesta i uloge žene u istoriji Semberije bavili smo se kako opštim podacima o ulasku žena u javni život kraja, tako i izuzetnim i zanimljivim pojedinačnim primjerima žena iz Bijeljine i okoline u periodu od kraja XIX vijeka do 1990. godine. U prvim decenijama XX vijeka, do 1941. godine, za razvoj ženskog aktivizma i javnog djelovanja žena u Semberiji značajnu ulogu su odigrala različita društva i organizacije nacionalnog, humanitarnog, obrazovnog, kulturnog, strukovnog, političkog i drugog karaktera, kako isključivo ženska, tako i ona u kojima su žene bile prihvaćene kao ravnopravni i uvažavani članovi. Posebno mjesto pripada aktivistkinjama antifašističkog pokreta i učesnicama Drugog svjetskog rata, od kojih su mnoge u borbi za oslobođenje otadžbine dale vlastiti život, kao i brojnim ženama žrtvama rata u Semberiji u tom periodu. Među pojedinačnim biografijama žena koje su potekle iz našeg kraja ili djelovale u Bijeljini i Semberiji izdvojene su ličnosti koje su pomjerale granice ženske emancipacije, isticali se društvenim i javnim radom ili izuzetnim profesionalnim angažmanom i iskorakom u karijeri. Njihovi primjeri, kojima su se prevažilazili i rušili običajni, konfesionalni i drugi stereotipi o ženama kod nas, i danas predstavljaju značajne i uvjerljive pokazatelje o osvajanju prava žena na jednakost.

Politička i ekonomска prava žena stečena posle Drugog svjetskog rata, formalno su preživjela raspad Jugoslavije, ali su u svim novoformiranim državama na njenom prostoru još uvijek otvorena mnoga pitanja o tome u kojoj mjeri je ravnopravnost polova zaista bila, a i danas jeste realna kategorija. Ostaje nuda da će u dogledno vrijeme nove ženske i druge demokratske snage osvajajući 'nova ljudska prava' među njima napokon suštinski priznati sve ono za šta su se zlagale i čemu su težile generacije izuzetnih žena XIX i XX vijeka.

Razvoj ženske emancipacije u Bosni i Hercegovini

Veliki značaj za razvoj ženske emancipacije imao je dolazak austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini. Iako Austro-Ugarska u BiH nije bitno mijenjala naslijedene društvene odnose iz doba turske vladavine, ne više nego što je bilo nužno za razvoj kapitalizma, nova vlast je ipak radila mnogo na povećanju pismenosti stanovništva i na masovnjem otvaranju škola, čime započinje i proces školovanja ženske djece. Sve do 1878. godine u BiH je bilo malo škola. One su bile privatne, osnivane na konfesionalnoj osnovi i u njima se školovao neznatan broj učenica. Prvu žensku osnovnu školu u BiH osnovala je 1857/58. godine Staka Skenderova u Sarajevu. Turska uprava je ovu školu izdašno pomagala, a pohađale su je učenice svih vjeroispovijesti. Siromašne učenice stanovalle su u internatu koji je otvoren pored škole, i u njemu su imale besplatan stan, hranu i odjeću. Nešto kasnije, 1866. godine, Engleskinja Adelina Irbi, zajedno sa Mjuir Mekenzi, osnovala je još jednu žensku osnovnu školu sa internatom. Strahujući od protestantskog uticaja, franjevci su 1871. godine iz Zagreba doveli milosrdne sestre koje su formirale osnovne škole po ženskim samostanima. Muslimanske konfesionalne škole – mektebe – mogle su pohađati i učenice. U tim školama se čitao Kur'an i druge vjerske knjige na turskom i srpskom jeziku koje su učenice učile napamet.

Po preuzimanju vlasti u BiH, Austro-Ugarska postepeno otvara „narodne osnovne škole“. „Školske 1912/13. godine radila je ukupno 331 državna škola – 116 pravoslavnih, 28 katoličkih i dvije evangelističke, i njih je pohađalo 26,75% djece dorasle za školu“¹.

Učiteljice koje su bile potrebne za nastavu u ženskim školama obrazovale su se u posebnom odjeljenju Irbinog zavoda, a od 1884. u privatnoj učiteljskoj školi pri zavodu Sv. Josipa, i kasnije, od 1911. u državnoj ženskoj učiteljskoj školi u Sarajevu. Više ženske osnovane su u Sarajevu (jedna srpska, jedna muslimanska) u Mostaru 1893., u Banja Luci 1898., u Derventi 1917. godine. Za djevojke je otvoreno i devet katoličkih zavoda.

¹ Neda Božinović, *Žensko pitanje u Srbiji u 19. i 20. veku*, Beograd, 1996, 92

U svim ovim školama bilo je malo ženske djece – uglavnom gradske – tako da je nepismenost i dalje bila velika. Tako je recimo u BiH 1910. godine, od ukupno 88,05% nepismenih stanovnika i stanovnica bilo 83,86% nepismenih Hrvatica, 95% Srpskih i 99,68% Muslimanki (Bošnjakinja)². Obaveznim školovanjem u školskoj 1938/39. godini bilo je obuhvaćeno tek 19,8% ženskog stanovništva od 7 do 15 godina.

Stvaranje ženskih organizacija

Prve ženske organizacije u BiH osnivane su krajem XIX vijeka i uglavnom su bile strogo nacionalne. Osnivale su ih odvojeno Srpski, Hrvatice ili Muslimanke. Zanimljivo je da, iako se ove organizacije bave humanitarnim radom pokušavajući da pomognu uglavnom siromašnim ženama, one takođe počinju tražiti ravnopravnost sa muškarcima i za-stupaju feminističke ideje³.

Još 1887. godine u Sarajevu je osnovano Kraljsko društvo pravoslavnih Srpskih. A u februaru 1901. godine u Banja Luci je osnovana Dobrotvorna zadruga pravoslavnih Srpskih Banjalučanki. Zadruga je brinula o siromašnim ženama, davala opremu siromašnim djevojkama prilikom udaje, školovala i pomagala siromašnu žensku djecu i organizovala razne kulturne priredbe. Sarajevsko žensko društvo je 1905. godine pretvoreno u Dobrotvornu zadrugu Srpskih. Ova zadruga je naredne godine, 1906. osnovala prvu školsku menzu u BiH, a 1911. je pod svoju upravu uzela jedno prihvatilište za siro-mašnu djecu.

Prvo žensko društvo u Banja Luci je Dobrotvorna zadruga pravoslavnih Srpskih Banjalučanki. Djelovalo je trinaest godina, do Prvog svjetskog rata, kada je njegov rad zabranjen. Godine 1911. osnovana je i ženska zadruga u Bosanskoj Dubici. Radile su na širenju nacionalnih ideja, jačanju kulturnog uticaja, dobrotvornim akcijama za školovanje i drugim vrstama pomoći siromašnoj djeci, djevojkama i že-nama te organizovale razne kulturne priredbe. Zadruge Srpskih u BiH

2 Jovanka Kecman, *Žene Jugoslavije*, Beograd, 1978., 92

3 Neda Božinović, 93

osnovale su 1912. godine Savez, a izdavale su list Srpska žena. Izašla su samo četiri broja jer je dalje izlaženje spriječio rat⁴.

Ono što je veoma značajno za ovo društvo je da su uoči Prvog svjetskog rata donijele rezoluciju feminističkog karaktera. Njom su tražile izjednačavanje žena i muškaraca pred zakonom osobito u pravu nasleđivanja. Zahtijevano je regulisanje položaja neudatih majki i izdržavanje njihove djece od oba roditelja. Hrvatice su se organizovale u ženskim podružnicama Napretka, hrvatskog kulturno-prosvjetnog društva. Prve podružnice osnovane su 1909. u Fojnici i Varešu.

Pored nacionalnih ženskih udruženja postojale su i stručne ženske organizacije. Najznačajnije su Savez organizacija primalja u BiH te Zadruga domaćica, obje osnovane 1911. godine.

Ipak, rad ženske civilne scene i proces osvješćivanja bosansko-hercegovačkih žena počinje 1919. godine, kada je osnovano feminističko udruženje pod imenom Društvo za prosvjećenje žena i zaštitu njihovih prava koje će kasnije nositi ime Ženski pokret.

Paralelno sa osnivanjem građanskih organizacija, žene u BiH, posebno radnice, zbog teškog socijalnog položaja i besprizorne eksploatacije uključuju se u sindikalna i radnička udruženja, da bi se kasnije, poslije Prvog svjetskog rata i stvaranja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, intenzivnije počeo razvijati socijalistički ženski pokret pod okriljem socijaldemokratske, odnosno socijalističke, a kasnije Komunističke partije Jugoslavije. Ujedno, obzirom da žene Kraljevine Jugoslavije nisu imale politička prava, Komunistička partija Jugoslavije bila je jedina politička stranka koja je ženama omogućavala političko djelovanje i prihvatala žene u svoje članstvo.

Sa završetkom Prvog svjetskog rata i stvaranjem nove države, ženski pokret u BiH postaje integralni dio pokreta žena tadašnje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca odnosno Kraljevine Jugoslavije, za ulazak u javni život i ostvarivanje građanskih i političkih prava i sloboda. Ženski pokret se razvijao u dva pravca koja su najčešće djelovala odvojeno:

⁴ Jovanka Kecman, 9

građanski ženski pokret koji je bio pod uticajem evropskog feminističkog pokreta i socijalistički ženski pokret.

Ženski pokret u Kraljevini Jugoslaviji između dva svjetska rata

U svim zemljama koje su 1918. godine ušle u sastav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (od 1929. godine Kraljevina Jugoslavija) bilo je vidljivo kulturno i ekonomsko zaostajanje u odnosu na druge evropske zemlje.

Nova država je naslijedila sve zakone koji su se primjenjivali ranije u pojedinim zemljama; zakoni nezavisnih država Srbije i Crne Gore, zatim austrijski, austrijski novelirani i mađarski zakoni i običaji u krajevima koji su ranije bili u sastavu Austrougarske monarhije. Za Muslimane su važili turski zakoni i šerijatsko pravo. Svi ti zakoni zasnovani su na načelu podređenosti žene, pa su neki manje, neki više ograničavali njenu poslovnu sposobnost, pravo nasleđivanja, pravo na zapošljavanje i izbor zanimanja, roditeljska prava, pravo na starateljstvo.

Žena je u braku bila potčinjena mužu. Brak je bio pod crkvenom jurisdikcijom, osim u krajevima koji su ranije bili u sastavu Ugarske u kojima je postojao građanski brak (Vojvodina, Međumurje). Vanbračna djeca nisu imala nikakva prava i ona su, kao i neudate majke, bila obilježena, diskriminisana i ponižavana. Nije bilo dozvoljeno dokazivanje očinstva.

Žene u zemljama koje su 1918. godine ušle u sastav zajednice, živjele su dakle, u vrlo različitim uslovima. Ipak, za sve njih je karakteristično da je žensko pitanje bilo u sijenci nacionalnog.

Žene u novoj državi nisu uživale politička prava. U Hrvatskoj i Sloveniji, prema lokalnim propisima, pravo glasa za opštinske izbore imale su i žene koje su samostalno vodile svoje domaćinstvo, zanat ili trgovinu, koje su obavljale neku javnu djelatnost, a imale su četiri razreda srednje ili njoj slične škole. Ali, novim izbornim propisima 1920. godine, i ova ograničena izborna prava su im oduzeta.

Mogućnost za izbor i obavljanje pojedinih zanimanja za žene bile su ograničene, a za isti rad su primale znatno niže nadnlice, odnosno plate

od muškaraca, što je karakteristično i za druge kapitalističke zemlje. Ipak, za ono vrijeme, radnice su u radnom pravu bile relativno zaštićene; bio je zabranjen noćni rad žena u industriji i rudarstvu i rad na teškim poslovima i poslovima štetnim po zdravlje, a radnice su imale pravo na porodičko odsustvo uz materijalnu pomoć. Ta su prava 1922. godine Zakonom o zaštiti radnika potvrđena, dopunjena i precizirana. Žene su imale plaćeno porodičko odsustvo od dva mjeseca prije i dva mjeseca poslije porođaja. No zakoni su se sprovodili veoma sporo, a i izigravanje zakona bilo je vrlo uobičajeno⁵.

U jeku tadašnjih društvenih događanja, uslijed gladi, socijalnih sukoba, masovnih štrajkova, prijetnji na granicama – na inicijativu socijalistkinja, odnosno Srpskog narodnog ženskog saveza, žene se ujedinjuju u borbi za poboljšanje svog položaja, ali pri tome ipak ostaju dosljedno podijeljene na građanski i radnički ženski pokret.

Socijalistički ženski pokret

Socijaldemokratkinje obnavljaju rad 1918. godine i angažuju se na uključivanju žena u partijske i sindikalne organizacije. Socijaldemokratkinje Srbije, Hrvatske i BiH, 20-23. aprila 1919. godine u vrijeme kongresa ujedinjenja Socijalističke radničke partije Jugoslavije (komunista) održavaju svoju konferenciju na kojoj su se ujedinile u jedinstveni ženski socijalistički pokret Jugoslavije i osnovale Sekretariat žena socijalista (komunista).

Jedan od ciljeva ujedinjenja socijalistkinja bilo je pravo glasa za sve građane uključujući i žene, što je Socijalistička radnička partija prihvatile kao jedan od svojih ciljeva. Krajem 1919. i tokom 1920. godine socijalistkinje su organizovale zborove protiv skupoće u Beogradu, Sarajevu, Novom Sadu, a na zborovima pred donošenje zakona za opštinske izbore i zakona o izborima za Ustavotvornu skupštinu, zahtijevale su pravo glasa za žene.

Na drugom Kongresu Partije koji je krajem juna 1920. godine održan u Vukovaru, Socijalistička radnička partija Jugoslavije (komunista) mijenja naziv u Komunistička partija Jugoslavije.

⁵ Neda Božinović, 100

Zadatak Centralnog sekretarijata žena bio je agitaciono-prosvjetni rad, tj. „uzdizanje duhovnog horizonta žena“. List Jednakost, bio je glasilo žena socijalista/komunista Jugoslavije. Prvi broj Jednakosti izšao je iz štampe 1. marta 1920. godine. Izlazio je u tiražu od 4.000 do 5.000 primjeraka, do decembra 1920. godine. List se izdržavao od preplate i dobrovoljnih priloga koje su prikupljale žene. Već 20. decembra 1920. godine vlasti zabranjuju rad Komunističe partije Jugoslavije i njeno djelovanje stavljuvan zakona.

Narodni ženski savez Srba, Hrvata i Slovenaca

Na inicijativu Srpskog ženskog narodnog saveza, Prvi kongres Narodnog ženskog saveza SHS održan je u Beogradu od 21. do 23. septembra 1919. godine. U radu Kongresa učestvovalo je 50 delegatkinja ženskih udruženja iz cijele zemlje. Bile su to uglavnom nacionalne organizacije. Iako su ove organizacije u ratu djelovale u zemljama koje su bile na suprotstavljenim stranama, rad Kongresa protekao je u tolerantnoj atmosferi u kojoj su učesnice slušale o radu drugih organizacija i društava⁶. Iстicale su ono što ih je povezivalo, a to je borba za opstanak porodice, za hleb i mir, otklanjanje posledica rata, za pomoć djeci bez roditelja, invalidima i ratnim zarobljenicima. Jedino na toj pacifičkoj i humanitarnoj osnovi bilo je moguće okupiti po nacionalnom sastavu i socijalnom položaju, političkim opredjeljenjima i kulturnim tradicijama vrlo heterogene ženske organizacije.

Slovenke i žene iz Primorske i Trsta predstavljale su delegatkinje Društva Ćirilo i Metodije, koje je imalo 11 ženskih i 74 mješovite podružnice, Zavoda Sv. Nikolaja (brinulo se za mlade djevojke koje su stizale u Trst, pronalazilo im službu, kako bi sprječilo da postanu bijelo roblje), i Mariborskog slovenskog ženskog društva (u ratu pomagalo ranjenike austrijske i italijanske vojske, a po završetku rata vodilo akciju za puštanje ratnih zarobljenika). Iz Hrvatske su bile prisutne predstavnice Hrvatske katoličke ženske sveze, urednice i novinarke listova Ženski svet i Jugoslovenska žena, iz Bosne i Hercegovine su došle predstavnice iz više ženskih organizacija; iz Srbije predstavnice Ženskog društva, Kola srpskih sestara, Mediteranskog udruženja, Društva

6 Isto, 105

za prosvjećivanje žene, Jevrejskog ženskog društva, Jevrejskog društva Dobrotvor, Doma učenica srednjih škola, Društva Kneginja Ljubica i Srpska majka⁷.

Učesnice Kongresa složile su se da njihova organizacija nosi naziv Narodni ženski savez Srba, Hrvata i Slovenaca (NŽS SHS) a ciljevi Saveza bili su: rad na razvijanju humanog, etičkog, kulturnog, feminističkog, socijalnog i nacionalnog rada, da prati rad nacionalnih i međunarodnih ženskih društava i da u inostranstvu predstavlja sve ženske organizacije države Srba, Hrvata i Slovenaca. Široka platforma Saveza i autonomnost organizacija u izboru svojih ciljeva i programa, omogućila je da u njemu nađu mesta prosvjetarske i humanitarne organizacije sa vrlo različitim stavovima i shvatanjima o mnogim pitanjima kao i o ravnopravnosti žena i muškaraca i drugim feminističkim zahtjevima.

Drugi Kongres NŽS SHS održan je od 30. juna do 4. jula 1920. godine u Zagrebu. U radu Kongresa učestvovalo je 200 delegatkinja različitih ženskih društava. Kongres je uputio Parlamentu i vladi zahtjev da se ženama da pravo glasa, politička i građanska prava koja uživaju i muškarci. Po završetku Kongresa 26 ženskih društava osniva feminističku sekciju unutar Saveza.

Na Kongresu se kao učesnica u diskusiji pojavila, oduševljeno pozdravljena, delegatkinja Muslimanskog ženskog društva, učiteljica Rasima Bisić. Konzervativna muslimanska begovska stranka Kongresu je odmah uputila telegram u kojem je tražila da se Rasima odmah vrati i zaprijetila joj da će po povratku zlo proći ako bude nastupala na Kongresu. Tim povodom, na stranicama lista Ženski pokret, profesor Hasan Rebac je prikazao život muslimanske žene, osudio fanatizam muškaraca, reakcionarnost školskog zakona koji je Austro-Ugarska donijela za Bosnu i koji je još bio na snazi. Njime je uvedeno obavezno školovanje za svu djecu – i mušku i žensku – osim za žensku muslimansku djecu⁸.

7 Isto

8 Ženski pokret 1920 172, 173

Treći Kongres Saveza održan je u Ljubljani od 6. do 8. jula 1922. godine. Kongres je usvojio ciljeve i program po kojem je djelatnost Saveza u narednom periodu usmjerena na: rad na narodnom jedinstvu, na izjadnačavanju žena sa muškarcima u privatnom i javnom pravu, na ostvarenju principa – jednak rad, jednak zvanja i jednak nagrada, na zaštiti ženske radne snage, s obzirom na njen prirodnji poziv, na ostvarivanje jednakih uslova za vaspitanje ženske i muške djece u kući i u školi, kao i na ostvarenju jednakog morala za muškarca i za ženu. Osim toga, Savez se izjasnio za borbu protiv prostitucije i alkohola⁹.

Očigledno pod uticajem međunarodnih ženskih organizacija u čijem radu su brojne delegatkinje Saveza redovno i vrlo aktivno učestvovale, ovaj program je stalno dopunjavan novim ciljevima; zahtjevi za mir, za žensko pravo glasa i pristup svim političkim partijama, za slobodan pristup žena svim profesijama, za zabranu trgovine bijelim robljem, za ukidanje propisa kojima se reguliše prostitucija...

O svim navedenim ciljevima i zahtjevima, Savez je raspravljaо na svojim sjednicama i o njima donosio rezolucije koje je podnosio nadležnim organima. Međutim, veći broj organizacija tvrdokorno je ostajao na svojim isključivo humanitarno-prosvjetiteljskim i nacionalnim programima i nije prihvatao feminističku orijentaciju koja je sve više dolazila do izražaja u Upravi Saveza. Raskorak između Uprave i velikog broja članica dovodio je do čestih nesuglasica i sukoba oko načelnih stavova o pojedinim pitanjima, kao i prilikom izbora organa Saveza. Iz Saveza je 1926. godine istupilo 10 beogradskih društava koja su svojevremeno bila inicijatori za osnivanje Saveza (Beogradsko žensko društvo, Jevrejsko žensko društvo Dobrotvor, Društvo Knjeginja Ljubica, Srpska majka, Zaštita devojaka). Povedena je akcija da i druga društva napuste savez. Za beogradskim primjerom pošla su i druga udruženja pa je njih 46 osnovalo Narodnu žensku zajednicu. Zajednici je kasnije prišlo više ženskih društava, tako da je broj njenih članica narastao na 86. To su uglavnom bila konzervativna društva koja su se bavila dobrotвornim akcijama bez želje i namjere da bilo šta čine na mijenjanju patrijarhalnih odnosa prema ženi i na poboljšanju njenog položaja.

9 Jovanka Kecman, 172, 173

Najbrojnije društvo učlanjeno u NŽS SHS, Kolo srpskih sestara (oko sto pododbora u svim dijelovima zemlje) i dalje je ostalo u članstvu Saveza iako se uglavnom bavilo humanitarnom i prosvjetarskom djelatnošću.

Promjenom naziva zemlje u Kraljevina Jugoslavija 1929. godine NŽS promijenio je svoj naziv u Jugoslovenski ženski savez.

Društvo za prosvjećivanje žene i zaštitu njenih prava – Ženski pokret

Istovremeno kada i Sekretarijat žena socijalista (komunista), u Beogradu je aprila 1919. godine osnovano feminističko, nestранаčko Društvo za prosvjećivanje žene i zaštitu njenih prava. U jesen iste godine takvo društvo je osnovano i u Sarajevu. Cilj tih društava bio je da se bave prosvećivanjem žena i da rade na ostvarivanju njihovih građanskih i političkih prava. Izričito su se odrekla humanitarnih aktivnosti.

U Društvu su djelovale istaknute feministkinje koje su i po svojim pozivima već stupile u javni život (Milena Milojević, Milena Atanacković, Zorka Kasnar-Karadžić, Isidora Sekulić, Paulina Lebl-Albala, Katarina Bogdanović, Delfa Ivanić, Mileva Petrović, Ksenija Atanasijević, Ružica Stojanović i dr.). Svoj list Ženski pokret, u kojem su saradnice i saradnici permanentno raspravljali o raznim pitanjima ženske emancipacije, počele su da izdaju 18. aprila 1920. godine. List je izlazio jednom mjesечно, neprekidno sve do 1939. godine u tiražu od 1500 primjeraka. Živom aktivnošću nastojale su da u svoje redove privuku što više zaposlenih žena srednjeg sloja, pa su u njegovom članstvu profesorke, učiteljice, službenice sa srednjim i višim obrazovanjem, naročito žene zaposlene u komunalnim, socijalnim, zdravstvenim i prosvjetnim institucijama. Iako su pokušale da u svoje redove privuku žene radnice i žene angažovane u socijalističkom pokretu, one su ostale po strani, čak su ponekad i kritikovale rad društva.

Beogradsko Društvo, 1919-1921. godine vrlo je aktivno u borbi za pravo glasa i provođenje programa za kulturno uzdizanje i feminističko obrazovanje žena. Društvo je protestovalo jer ženama nije dopušteno

da glasaju na opštinskim izborima, održavalo je konferencije o ženskom pravu glasa uoči donošenja izbornog zakona, zahtijevajući pravo glasa za žene. Na sam dan zasjedanja Ustavotvorne skupštine, 8. maja 1921. godine, organizovalo je veliki skup žena kojem su prisustvovale aktivistkinje iz Ljubljane, Sarajeva, Banja Luke, Zagreba, Dubrovnika, Skoplja, Niša, Požarevca, kao i veliki broj muškaraca koji su ih podržavali. Zborovi žena za pravo glasa održani su i u Sarajevu, Ljubljani i Zagrebu. Na tim zborovima govornice su prikazivale sumornu sliku obespravljenih žena u građanskom, bračnom, radnom pravu kao i političkim pravima.

Poslanici u Skupštini uglavnom su ignorisali zahtjeve za pravo glasa i Ženskog pokreta NŽS SHS, iako, navodno, u političkim partijama nije bilo protivnika ženskog prava glasa¹⁰.

Radi umirenja duhova u Ustav je unijeta odredba da će se zakonom uređiti pravo glasa žena. Takav zakon kojim bi ženama bilo priznato pravo glasa, i pored neprekidnih zahtjeva žena, nije donesen za postojanja Kraljevine Jugoslavije¹¹.

Ženski pokret je vodio živu javnu debatu o dvojnom moralu društva u kome jedna prava važe za muškarce a druga za žene, o krizi braka, slobodnoj ljubavi i pravu žene na ljubavne veze prije braka, i radio na političkoj i kulturnoj emancipaciji svojih članica i drugih žena. Slične aktivnosti provodila su i društva Ženski pokret u Sarajevu, Udruženje jugoslovenskih žena u Zagrebu i Splošno žensko društvo u Sloveniji.

Od svog osnivanja Ženski pokret je bio član međunarodne alijanse za žensko pravo glasa (IAW), koja je poslije rata obnovila svoj rad. Njegove delegatkinje prvi put su učestvovali na Devetom kongresu Međunarodne alijanse u Rimu, od 12. do 19. maja 1923. godine. Mlade članice društva, inspirisane radom i sadržajem Kongresa, odlučile su da se izdvoje iz NŽS SHS.

10 Neda Božinović, 110

11 Ženski pokret, 1921, br. 1, 4, 9, 10

Društva Ženski pokret iz Beograda i Sarajeva u međuvremenu su osnovala nekoliko novih organizacija ženskog pokreta u unutrašnjosti (Kragujevac, Požarevac, Travnik, Bugojno, Visoko i Bosanski Brod) pa su zajedno sa Udruženjem jugoslovenskih žena iz Zagreba i Splošnim ženskim društvom iz Ljubljane, 22. i 23. septembra 1923. godine, sazvale Skupštinu u Ljubljani, na kojoj su bile predstavnice iz drugih feminističkih i profesionalnih ženskih društava i na njoj osnovale Alijansu feminističkih društava u državi SHS (u daljem tekstu Alijansa). Osnovni cilj Aljanse bio je da se izbori za politička prava žena. Pravo glasa za žene smatrano je oruđem za dalju borbu za poboljšanje položaja žena i provođenje društvenih i socijalnih reformi. Prema usvojenom programu odlučeno je da će se Alijansa baviti: zahtjevima da se poziv žene kao majke i domaćice prizna kao produktivan proizvod, da se ukinu ograničenja propisana Građanskim zakonom u odnosu na žene, a naročito da se prizna ekonomska samostalnost udate žene, jednakost roditeljskog starateljstva nad djecom, da se izmijeni naslijedno pravo u korist žena, i drugo¹².

Ovaj program se u raznim varijantama, ponekad sa manjim dopunama, kao i program NŽS SHS ponavljao, jer se u Jugoslaviji, sve do Drugog svjetskog rata, ostvarilo vrlo malo feminističkih zahtjeva.

Unutrašnja neslaganja nisu mimošla ni Alijansu. Izrazito feministička društva Ženskog pokreta održala su svoj skup krajem oktobra 1926. godine u Bosanskom Brodu. Na tom skupu izmijenjena su pravila Aljanse, tako što su ubuduće članovi Aljanse mogla biti samo društva Ženski pokret, pa je i ime Aljanse promijenjeno u Alijansu ženskog pokreta, sa sjedištem u Ljubljani.

Osim Aljanse, u državi SHS, odnosno u Jugoslaviji, osnovano je još nekoliko feminističkih društava.

Poslije 1934. godine, u jeku priprema za nove parlamentarne izbore, a nakon konsolidacije KPJ, rad ženskih društava i ženskog pokreta u Jugoslaviji postaje intenzivniji i organizovaniji i dijelom se briše podjela na radnički i građanski ženski pokret, prisutna deceniju i

12 Neda Božinović, n. d. 113

po. Komunističke aktivistkinje, posebno omladinke, svjesne presije režima, koriste Ženski pokret i Savez za novi oblik rada tako što se u okviru ovih društava osnivaju omladinske sekcije u kojima uglavnom djeluju komunističke aktivistkinje. Ujedno, to je period kada su žene Jugoslavije najjedinstvenije u nastupima za žensko pravo glasa i stvaranje pravednjeg društva.

Alijansa ženskih pokreta, u saradnji sa drugim feminističkim organizacijama, na dan zasijedanja Narodne skupštine 20. oktobra 1935. godine, organizovala je zborove za žensko pravo glasa. Pred skupštinom se nalazio projekat novog izbornog zakona, i Alijansa je putem peticije koju je ranije uputila poslanicima i putem ovih zborova vršila pritisak na zakonodavno tijelo. Skupovi su organizovani u desetinama gradova širom Jugoslavije. Po prvi puta su u organizaciji i sprovodenju jedne takve akcije učestvovale i omladinke uključene u organizacije Ženskog pokreta ili Junior sekcije Univerzitetski obrazovanih žena. Na svim zborovima usvojena je jedinstvena rezolucija koja je upućena Narodnoj skupštini, Senatu, predsedniku Skupštine i predsjedniku Vlade.

Ženski listovi

Od osnivanja prvih ženskih društava, razvija se i ženska angažovana štampa koja ima za cilj da rad i zahtjeve ovih društava, saveza i alijansi, približi javnosti.

Pored lista Ženski pokret koji je imao veliki značaj za javnu debatu o položaju žene u Kraljevini Jugoslaviji, kao i povremenih glasila žena komunistkinja, i druge ženske grupe koje se bore za ženska prava u ovom periodu, pokreću svoje nezavisne feminističke listove i sarađuju u drugoj progresivnoj štampi. Jedan od tih listova, Žena danas, pokrenut je 1936. godine u tiražu od 1.500 primjeraka. U Hrvatskoj je to Ženski svijet, pokrenut 1939., a u Sloveniji Naša žena, pokrenuta 1940. godine koju je zamijenio Ženski list koji je i ranije izlazio. Žena danas, kao i drugi listovi, obavještavaju žene o opštim političkim događajima u svijetu, ističu konkretna pitanja položaja i ravnopravnosti žena u raznim profesijama ili društvenim slojevima i ukazuju na puteve njihovog oslobođenja, upoznaju žene sa radom međunarodnih i na-

cionalnih ženskih organizacija, pišu o likovima istaknutih žena u nauci, umjetnosti, politici i društvenim pokretima. Ovi listovi odigrali su veliku ulogu u podizanju svijesti žena, razmjeni iskustava, u njihovom organizovanju i uključivanju u društveno-politički život zemlje¹³.

Nesuglasice u Alijansi ženskih pokreta

Sredinom 1939. godine, u beogradskom društvu Ženski pokret došlo je do razmimoilaženja između mlađih i starijih članica o karakteru i načinu rada, što se odrazilo na alijansu u cjelini. Postavljala su se pitanja da li će ženski pokret biti zatvoren krug žena ili masovna organizacija, otvorena i pristupačna svim ženama; da li će učestvovati u borbi za demokratizaciju zemlje ili će, čuteći o gorućim problemima položaja žene, podržavati vladinu politiku; da li će javno nastupati na zborovima i isticati svoje zahtjeve ili će peticijama moliti za promjenu ove ili one nepravde prema ženama; da li će se uključiti u druge napredne pokrete protiv rata i fašizma, a za mir, ili će stajati po strani¹⁴.

Sukob se otvoreno zaoštrio u novembru 1939. godine, po izbijanju Drugog svjetskog rata, i to na pitanju akcije za pravo glasa, povodom donošenja novih propisa o izborima za Parlament. Uprava Alijanse donijela je odluku da se održe zborovi, ali je predsjednica Alijanse, poslije izbijanja Drugog svjetskog rata, sredinom septembra, svojim dopisom predložila ženskim pokretima da od zborova odustanu. Ona je ocijenila da su nastale izvanredno teške prilike, pa je umjesto zborova, predložila sproveđenje drugih, mirnijih akcija. Tako je zajednička delegacija Alijanse, Jugoslovenskog ženskog saveza i Udruženja univerzitetski obrazovanih žena, početkom oktobra, posjetila ministra pravde dr Lazu Markovića, koji je bio nadležan za izradu prijedloga novog izbornog zakona, a početkom novembra potpredsjednika vlade dr Vlatka Mačeka, i iznijele im više zahtjeva, između ostalih, i zahtjev da se novim izbornim zakonom ženama prizna jednako – i aktivno i pasivno – pravo glasa kao i muškarcima. Naravno, ovi zahtjevi pod raznim izgovorima nisu prihvaćeni. Delegaciji je u tim razgovorima

13 Neda Božinović, 121

14 Isto, 122

saopšteno da zahtjevi neće biti prihvaćeni jer su „žene jedna nepoznanica u političkom životu, a današnje vrijeme nije povoljno za eksperimente“¹⁵.

U međuvremenu, redakcija Žene danas, nezadovoljna anemičnom akcijom predsjedništva Alijanse, pokrenula je svoju akciju za pravo glasa žena. Članice redakcije u većini su bile i najaktivnije članice Omladinske sekcijske beogradskog Ženskog pokreta. One su smatrali da je pravo glasa jedno od prava čovjeka, jedan od uslova demokratije, sredstvo za zaštitu žena, kao i sredstvo putem kojeg one mogu odlučivati, i to ne samo o pitanju svog ekonomskog, pravnog, kulturnog i političkog položaja, nego i o sudbonosnim pitanjima tadašnjeg vremena – o ratu i miru. Stoga se redakcija založila za oštire forme borbe, za javne akcije, za povezivanje borbe za žensko pravo glasa sa opštim demokratskim zahtjevima naroda. Uputila je javni Apel za pravo glasa žena. Pozvala je žene svih društvenih slojeva, sve ženske, naročito feminističke, organizacije da povedu jedinstvenu akciju – da skupljaju potpise za žensko pravo glasa, da stvaraju posebne odbore za vođenje ove akcije, koji će, između ostalog, organizovati javne zborove, konferencije i mitinge. Pozvala je sve staleške, stručne i omladinske organizacije, javne radnike, političare i književnike da podrže ovu akciju. Mada u redakciji časopisa Žena danas nisu imale iluzija da će žene na taj način dobiti pravo glasa, računalo se da će ta akcija uticati na podizanje političke svijesti, aktiviranje i okupljanje žena svih slojeva. I pored sukoba u beogradskom Ženskom pokretu, svi prijedlozi za organizovanje kampanje koju je pokrenula redakcija lista Žena danas, prihvaćeni su, tako da su zapravo paralelno tekle dvije akcije za žensko pravo glasa, ona koju je, kako je već opisano, vodila Alijansa, i akcija redakcije Žena danas. Gotovo svi ženski pokreti u unutrašnjosti odazvali su se pozivu redakcije Žena danas.

U organizovanim akcijama Alijanse i posebnih odbora koje je animirala redakcija Žena danas, u svim krajevima Jugoslavije prikupljeno je na stotine hiljada potpisa. Zborovi, konferencije, održavane su u brojnim mjestima na području Kraljevine Jugoslavije, na kojima su žene

15 AS, Fond žena Srbije (AS-F-ŽS), Zapisnik sa sjednice Upravnog odbora Alijanse ženskih pokreta od 12. novembra 1939. godine

svih struka i položaja isticale svoje zahtjeve. Po prvi puta su na tim skupovima u značajnom broju učestvovali i seljanke, a ponegdje je zapaženo i prisustvo jednog broja Muslimanki pod feredžama. U to vrijeme ovo je bila najorganizovanija i najmasovnija politička akcija žena¹⁶.

Kao što je već navedeno, izborni zakon nije dao pravo glasa ženama, što ne umanjuje značaj ženske akcije organizovane u predvečerje rata koji će preplaviti i prostor tadašnje Jugoslavije. Ali četvorogodišnji rad žena učinio je da bude shvaćena uloga posebnog organizovanja žena u borbi za njihova prava, i drugo, u antifašističkom predratnom pokretu žene su postale ravnopravne sudionice, a njihovi zahtjevi prihvaćeni kao zahtjevi za slobodu i demokratiju. Tako su stvorene pretpostavke stvaranja masovne antifašističke organizacije žena i za postizanje njihove jednakosti u pravima, što će se u osnovi ostvariti u narodnooslobodilačkom pokretu u toku Drugog svjetskog rata.

Za građanski ženski pokret u Kraljevini Jugoslaviji ova veličanstvena akcija bila je „labuđi poj“, obzirom da su sukobi nastavljeni do konačnih podjela i prestanka rada Alijanse ženskih pokreta. Uoči početka samog rata vlast zabranjuje rad brojnim građanskim grupama, sindikatima, antifašističkim aktivistima pa i ženskim grupama. I Jugoslovenski ženski savez, kao i druge ženske organizacije, povinovale su se mjerama vlasti, pa su umanjile svoje aktivnosti. Početkom rata potpuno su prestale sa radom.

Nasuprot zamiranju Alijanse, povećava se uključivanje žena u revolucionarni pokret pod okriljem Komunističke partije koja je u međuvremenu, 1940. godine definisala platformu ženskog pitanja i uključila je u program revolucionarnog pokreta. Prihvaćeni su zahtjevi žena za zaštitu materinstva, eliminisanje dvojnog morala u privatnom i javnom životu, uvođenje jednakе plate za jednak rad za žene i muškarce, priznavanje svih političkih prava ženama. Žene Jugoslavije sva ova prava, neka kao formu a neka kao stvarne privilegije, dobiće u socijalističkoj

16 Neda Božinović, 126

Jugoslaviji po završetku Drugog svjetskog rata, kao što im je i obećano još 1940. godine.

Ali, istim dokumentom, još na Petoj zemaljskoj konferenciji KPJ, osuđen je feminizam kao zastranjivanje kojeg se u revolucionarnom pokretu treba čuvati, jer feminizam „skriva klasnu osnovu ženskog pitanja te time odvraća masu žena od borbe protiv kapitalizma kao i protiv klasnog društva uopšte“¹⁷.

Sa ovom ocjenom i stigmatizacijom feminizma kao desničarske ideologije, u zaborav je stavljena aktivnost hiljada žena sa prostora bivše Jugoslavije koje su krajem XIX i u prvoj polovini XX vijeka radile na ublažavanju ženskog siromaštva i isključenosti, vodile akcije opismenjavanja i ekonomskog osnaživanja žena, osnivale škole i domove za školovanje siromašnih djevojčica i radile na podizanju svijesti o potlačenom položaju žena.

17 Neda Božinović, 128

Konak i Komunalna škola u Bijeljini, 1896.

Stara čaršija, Bjeljina, 1906.

Janjica čaršija, Bijeljina, 1906.

Djekočka škola, Bijeljina, 1908.

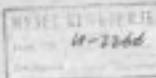

U krojačkom salonu oko 1914.

Desetogodišnjica Društva Knjeginja Zorka, Beograd, 1934.

БОСАНСКИ УРДИ У ВЕЈЖАНИИ
Бр. 4915

ДОЗВОЛЯ

Вијојеј малии којом се молим да обртује поштозу на пекарству
радију у Нишкој искажи узвесава се, да тим поштаком да си ишакете
огрого обртника пристати и ову поштозу на пекарству неструјати
само.

Вејежани, име 10. III. 1909. р.

Мотарски преводачник,

Варош с.р.

За доку Токић у
Вијејани

Прије спасне вејажи јако је уважавајући мијупре

Споменујем да јако је
узвесава

Obrtna dozvola za Joku Đokić, 1909.

1

ЖЕНА
данас
ОКТОБАР•1936•ЦЕНА 4 ДИНАР

Žena danas, br. 1, 1936.

НАША СПОТРА

— АКЦИЈА ЗА ПРАВО ГЛАСА ЖЕНА —

„Жена данас“ — глас свих жена, који се од почетка свог издавања одлучно борио за будућу равноправност жене и био тима њакових потреба и тешкоја за бољи живот и народ, — досегда свомим првићима, скрећа се позваник у одбором да у обон. моменту замишљен промене у нашој земљи дупти

свим својим читаоцима, свима женама, свим женским организацијама, феминистичким, мировним, просветним и хуманистичким, свим стајалиштима и стручним организацијама и синдикатима, ондаџиним, свим Јавним радницима и политичким личностима, свима борцима за право човека

А П Е Л

ЗА ПРАВО ГЛАСА ЖЕНА. —

Влада Слободног, који први корак ка општој демократизацији већине, ставила је у свој програм слободних политичких форми. Општа демократија биће оивичена тек сада ако она гарантује свима грађанима земље у врху реду слободно изражавање жећи. Преној томе, у нашој демократији, у наше народ добити право да изрази своје потребе и захтеве, којоје добије, **активно и пасивно право гласа, као први предуслов за равноправност**. Учествовање у слободним и тајним изборима значајно би био имен, као и за чисти народ, право на одговарање у свим важним најважнијим пословима живота, сконцентришано на усредишњи борбама за боље услове рада и живота, пружило би не више могућности да настави свој борбу за прву равноправност. Осим тога добијаје тако жеће већине говоре још важне за то којима је у овом моменту веома да поклонима народ, жене и маже, добијују једно од срдечних борби за народ. Јер, ако се од жећа очарује да у реду прими на себе многе одговоре и тешке дужности, нутро је да сис пре рата добију право одлучивања о свим судбиноснијим питима овеје земље и свога народа.

Зато се обраћамо женама свих друштвених саобраћаја, које су кроз своје женске и покушавају сазијавити борбе свим женским, а нарочито феминистичким организацијама које су голима бором за права жене, да у овом јединичном моменту поведу јединствену акцију за право гласа. Према корам у тој акцији нека буде скрећана потицај за право гласа, преко којих би људске и људске жене изразили своју спремност и одлучеће у политичком животу.

Позивамо све стајалиште и стручне организације да у својој борби за општу демократизацију постапају споји и болести за равноправност жене на раду: да даду поддржку захтевима свога другоруга со посеза и понекој њакој борби за право гласа пружајући им свој јединствени додир.

Позивамо ондаџине, који је код нас одувесе било поборник напредних и слободарских стремљења, да прихвати и ову идеју и помогне својим најакнама и сећајема у њакој борби за право, које ће употребити за бољи живот свих.

У нају акоје највеће и јединствене акције стапајуће садеје за право гласа жене, који ће подстигати организовану акцију скрупулаузнога, врзаног јединства првога реда жене и људија већим путем претставака, конференција, објава у листама. **Све организације, које стоеје на првицијама слободе жене** се преко својих претставника, које ће ће посласти у одбор, изјаснити за право гласа жене, и тиме пружају подршку овом спровидливом захтеву.

Јавни радници, војници, књижевници, у својој борби за права човека, помоћете свима најакнама, својим постасима и људским иступима, акцији жене да њакова права као један од рутака демократије.

Грађане и сопствене раднице, члановије, донођачи, маже, женска ондаџина, све жене — у јединствену акцију за право гласа жене!

Писмене, прочитајте позивницама!

„Жена данас“

Ulazak žena u javni život Semberije

I pored provedenog istraživanja i uvida u istorijske izvore, kao i solidne bibliografske baze koja je formirana u toku rada ove publikacije, ne možemo sa sigurnošću reći koja je to Semberka koja se prva pojavljuje u nekom istorijskom spisu kao akterka nekog javnog događaja. Da li je to Hanumica Osmanbegović, dobročiniteljka koja svoje zemljiste poklanja da bi se sagradila danas najstarija crkva u Bijeljini, hram Svetog Georgija, ili je to pak Milica Krstić, prva učiteljica u jednoj od prvih osnovnih škola u Semberiji. Taj podatak ostaće kao otvoreno pitanje i za buduća istraživanja. Ovaj segment istorijskih istraživanja kao i mnogi drugi, nije nikada završena priča, uvijek se otvaraju nova saznanja i nove perspektive. Vjerujemo da su u mnogim arhivama na području bivše Jugoslavije, kao i drugim zemljama koje su upravljale ovim prostorima, ostali sačuvani, bar u tragovima, zapisi o životu žena Semberije, do kojih u ovom istraživanju ipak nismo uspjele doći.

U cijelini, Semberija, iako regija na granici između dva carstva Osmanskog i Austro-Ugarskog razvijala se slično ostalim dijelovima Bosne i Hercegovine, pod uticajem istorijskih promjena koje su obilježile zadnje decenije XIX vijeka. A najznačajnija je bila kraj vladavine Otomanske imperije i dolazak austro-ugarske uprave. U užem, regionalnom smislu, značajan događaj je bio nezavisnost koju je u istom periodu dobila Kneževina Srbija, što je imalo velikog značaja na promjene u političkoj svijesti srpskog stanovništva, ali i za dolazak naprednih ideja koje su iz Beograda, kao jednog od regionalnih centara Balkana, relativno brzo stizale i u Semberiju.

Bijeljina dobija status gradske opštine 18. marta 1879. godine. Te godine izvršen je i prvi popis stanovništva, po kojem su popisane 1.602 kuće i 6.090 stanovnika. Prema drugom popisu, od 1885. godine Bijeljina ima 7.807 stanovnika. Deset godina kasnije, 1895. godine Bijeljina ima 2.027 kuća i 9732 stanovnika, što je čini petim po veličini gradom u BiH. U Bijeljini te godine živi 4.473 žene i 4.847 muškaraca. Muslimanskog stanovništva je ukupno 5.772, istočno-pravoslavnog 1.955, rimokatoličkog 1.077, Jevreja je 306¹⁸, evangelista 163 i ostalih

¹⁸ Najraniji tragovi o naseljavanju Jevreja u Bijeljini potiču iz polovine 19. stoljeća. Tada su se u -

47. Ovo su podaci statističkog obrasca Austro-Ugarske iz kojeg je vidljivo da je stanovništvo razvrstavano po vjeroispovijesti. Među 66 naselja u BiH koja su po tadašnjim austrougarskim mjerilima stekla status grada, Bijeljina se na osnovu broja stanovnika, sve do popisa 1910. godine nalazila na četvrtom mjestu, odmah iza Sarajeva, Banja Luke i Mostara¹⁹. Prema posljednjem popisu prije Drugog svjetskog rata (1931) Bijeljina je imala 13.556 stanovnika²⁰.

Obrazovanje žena u Semberiji i prvi nastupi u javnom životu

Počeci organizovanog obrazovanja u Semberiji mogu se pratiti tek od prve polovine XIX vijeka kada se osnivaju prve škole koje u to vrijeme imaju izrazito konfesionalni karakter. Vezuju se za vrijeme uprave Husein-bega Gradaščevića i neposredno poslije njega, u vrijeme Hatišerifa 1839. godine. Pored škole u Tavni za koju ne postoje precizni podaci kada je tačno počela sa radom²¹, otvorene su i srpske škole u Brocu 1834. godine, 1835. godine u Janji, 1838. godine u Bijeljini, 1853. godine u Gornjem Dragaljevcu, 1854. godine, u Dvorovima, 1860. godine u Zagonima²², 1873. godine u Gornjoj Trnovi, a između 1872. i 1875. godine otvorene su osnovne škole u Zabrdju, Crnjelovu i Magnojeviću²³. Kako su podaci o ovim školama i njihovom radu krajnje

ovaj grad u Semberiji naselile porodice španskih Jevreja – Sefarda, koji su dolazili iz Soluna, Skoplja i Sarajeva. Najprije su se doselile porodice Papo, Salom, Danon, Altarac i Alkalaj. Prema turskom popisu stanovništva iz 1865. godine u Zvorničkom sandžaku (kasnije tuzlanski okrug) samo je u Bijeljini bilo Jevreja – popisane su 83 muške glave. To je bio i najbolji dokaz da je Bijeljina bila centar trgovine u sjeveroistočnoj Bosni, jer je poznato da su se Jevreji najrađe naseljavali u one gradove koji su imali najbolje uslove za ovu vrstu zanimanja (vidi Historijski mitovi na Balkanu, www.iis.unsa.ba/izdavacka_djelatnost/posebna_izdanja/sefard_9...)

19 Historijski mitovi na Balkanu, www.iis.unsa.ba/izdavacka_djelatnost/posebna_izdanja/sefard_9...

20 Mustafa Grabčanović, *Bijeljina u statistici*, Brazde, br. 10, Bijeljina, 2. april 1971, 11

21 Pri manastiru Tavna svakako je postojao izvjestan nivo najosnovnijeg obrazovanja za iskušenike - buduće monahe ili sveštenike i prije formalnog postojanja škole koje je prema mnogim izvorima bilo prije 1850; vidi Borivoje C. Kalajdžić, *Razvoj osnovnih škola slovenskog etnosa do 1918. godine na području opštine Bijeljina*, Bijeljina, 1982, 76 (rukopis, Muzej Semberije)

22 Postoje indicije da je ova škola počela sa radom i ranije, između 1840. i 1845. godine, vidi: Risto i Radoslav Matić, *Osnovna škola u Zagonima- Zagoni*, Bijeljina, 2010, 90

23 *Stopedeset godina prve osnovne škole u Bijeljini*, Bijeljina, 1989, 26

oskudni nema saznanja da li su ih eventualno pohađala i neka ženska djeca.

Iako po austro-ugarskoj okupaciji dolazi do znatnijeg povećanja broja osnovnih²⁴ i drugih škola, stanje pismenosti stanovništva Bosne i Hercegovine pa tako i onoga u Semberiji je i dalje poražavajuće, posebno kod ženske populacije²⁵. Bosanski sabor je tek 1911. godine, poslije 30 i više godina austrijske okupacije i dužih diskusija, usvojio zakon o obaveznoj nastavi u osnovnim školama za svu mušku i žensku djecu od 7 godina bez obzira na vjeru i nacionalnost. Uprkos zakonu, opšte prilike u pogledu obrazovanja i pismenosti nisu se pretjerano popravile, a „Muslimanski klub“ iz Sarajeva je preko svojih predstavnika tražio u saboru da se ženska muslimanska djeca oslobole obavezne nastave, što je od strane vlasti i usvojeno.

U kontekstu navedenog vrijedi pomenuti neke sačuvane podatke iz pojedinih škola u Semberiji koji se tiču učešća ženske populacije u oblasti obrazovanja.

Zabilježeno je na primjer da je u Srpskoj osnovnoj školi u Bijeljini na Svetosavskoj besjadi 1894. godine recitovala učiteljica Vjera Bugsarska, kao i učenica IV razreda Katarina Nikolić²⁶, a u pozorišnom komadu koji je spremao učitelj Jovan Dučić i jedan broj srpske ženske omladine – Draginja Mitrović, Leposava Ventić, Petra Tekić, Vasilija Živanović, Mara Radić, Milica Radić, Jelka Tekić, Nata Zarić...²⁷. Srpsku osnovnu školu u Bijeljini pohađala je i prva bijeljinska pjesnikinja Magdalena Živanović-Nikolić. U ovoj školi službovala je kao učiteljica Marija Čeranić-Todorović koja 1905. godine osniva Kolo srpskih sestara u Bijeljini. Zanimljivo je da se prema nekim đačkim fotografijama iz Srpske osnovne škole 1896. godine i kasnije može zaključiti da su odjeljenja bila

24 Pored konfesionalnih škola počinju sa radom i državne, tzv. komunalne osnovne škole

25 Zvanični podaci za BiH iz 1910. godine: broj nepismenih Hrvatica - 83,86%, Srpskinja - 95% , Muslimanki - 99,68%.

26 Аноним, *Светосавске бесједе у Босни и Херцеговини – Бијељина, Српска вила, бр. 2, Сарајево, 30. јануар 1894, 31*

27 Љиљана Лукић, *Кључар чудне љепоте*, Завод за уџбенике и наставна средства, Источно Сарајево, 2008, 58

mješovita, odnosno da su ih pohađala zajedno ženska i muška djeca. S obzirom na konfesionalni i nacionalni karakter ove škole, početkom Prvog svjetskog rata austro-ugarske vlasti zabranjuju njen rad. Poslije oslobođenja i ujedinjenja Kraljevine SHS, od 1919. godine u zgradi Srpske osnovne škole počela je sa radom Gimnazija u Bijeljini.

Pored Srpske osnovne škole u Bijeljini decembra 1879. godine sa radom počinje i Narodna osnovna škola²⁸. Prema podacima iz razrednica ove škole od 1890/91, pa nadalje²⁹ može se zaključiti da se među učenicama ove škole nalaze kako kćeri kolonizovanih stanovnika iz drugih krajeva Austro-Ugarske (rimokatolika, evangelista, Jevreja), tako i znatan broj djevojčica iz srpskih trgovачkih i zanatljskih porodica iz Bijeljine, ali i pojedine iz okolnih sela (npr. 1896. godine Jovanka Tomić iz Amajlija i Bosiljka Živanović iz Patkovače upisane u prvi razred, Stana Živanović iz Patkovače u drugom razredu, te Simka Živanović iz Amajlija u trećem razredu)³⁰. Tek 1913/1914. godine državnu osnovnu školu pohađa prva Muslimanka iz Bijeljine, Rašida Salihbegović tada upisana u prvi ženski razred³¹.

Od 1880. do 1914. godine u Narodnoj osnovnoj školi službovale su učiteljice: Jerina Trbojević-Borčić, Sofija Pupić, Milka Martinović, Katica Lazarević, Ema Vodopija, Klotilda Pravdić, Marija Knežević, Julijana Dubravčev, Ida Tomljenović, Nadežda Dimović, Marija Trninić, Rahila Bosnić, Katinka Mešterović, Milica Šušnjarac, Boleslava Šiša, Ernestina Jaković, Terezija Operman, Klara-Elza Cezner, Andelka Sučić, Ludmila Opić, Danica Samardžija, Marija Ferić i Jozefina (Palomba) Levi³². Tokom rada u Bijeljini učiteljica Milka Martinović objavljuje tekst „Dječije igre“ u Školskom vjesniku 1895³³. Iste godine u

28 Spomenica Narodne osnovne škole u Bijeljini, str. 7, Muzej Semberije, Bijeljina

29 Arhiva OŠ „Knez Ivo od Semberije“ i Muzeja Semberije u Bijeljini

30 Semestralni iskaz za 1896/97. školsku godinu

31 Razrednica za I ženski razred 1913/1914. godine

32 Spomenica Narodne osnovne škole u Bijeljini, Muzej Semberije, Bijeljina

33 Milka Martinović, *Dječije igre*, Školski vjesnik, Sarajevo, 1895, 414-416

ovoj školi je održana zabava u korist siromašnih učenika koju su osmislile tada službujuće učiteljice Jerina Borčić i Sofija Pupić. Slične zabave su periodično održavane i kasnije, a osim humanitarnog karaktera za cilj su imale približavanje između zvaničnih okupatorskih vlasti i lokalnog stanovništva. Po završetku Prvog svjetskog rata ova škola je nastavila da radi kao Narodna osnovna škola u Bijeljini.

Bez obzira na pritiske austro-ugarskih vlasti da sva djeca redovno pohađaju nastavu u osnovnim školama, realno stanje je bilo sasvim drugačije. Broj djevojčica koje su do 1918. godine išle u škole u Semberiji je izuzetno mali, posebno u seoskim naseljima gdje se sporadično u odjeljenjima pojavljuju jedna do dvije, sa izuzetkom škola u Janji i Francjozeefsfeldu u kojima je njihov broj bio tek nešto veći.

Iako je u Bijeljini od 1886. godine radila Trgovačka škola nije poznato da li se u njoj školovala neka djevojka i ako jeste o kome se radi. S obzirom na primjer Jovanke Jovičić³⁴ iz Bijeljine koja je početkom XX vijeka u Zagrebu završila Žensku stručnu školu, može se prepostaviti da su pojedine djevojke nakon osnovne škole odlazile na dalje školovanje izvan Bijeljine, bilo u slične stručne, ili učiteljske škole.

U godinama poslije Prvog svjetskog rata u novoj državi, Kraljevini Srba Hrvata i Slovenaca dolazi do izvjesnog poboljšanja opštih, pa tako i obrazovnih prilika. Izuzetan značaj za Semberiju imalo je otvaranje Niže gimnazije 1919. godine, a od 1926. i potpune, Državne realne gimnazije u Bijeljini. Do 1941. godine u bijeljinskoj Gimnaziji je Viši tečajni ispit položilo ukupno 270 maturanata od kojih 79 učenica.

Školske 1926/1927. godine maturiralo ih je sedam - Marica Filipović, Rašela Hajon, Zaga Ivković, Ljerka Pejčić, Bosa Todorović, Dešanka Urošević i Jerina Varagić. Godine 1927/1928. bilo je pet maturantkinja - Margita Laudor-Rot, Irena Malc, Zora Marinković-Holclajtner, Jovanka Mitrinović i Radojka Varenika. Osam djevojaka je maturiralo 1928/1929. godine - Zorka Bilbija, Vida Bogdanović, Tonka Lazić, Jovanka Marjanović, Anka Panić, Jovanka Petrović, Paraskeva

³⁴ Jovanka Jovičić Aleksić (1886-1955), kćerka zemljoposjednika i trgovca Dimitrija-Dike Jovičića, od 1926. predsjednica Kola srpskih sestara u Bijeljini

Spasojević i Natalija Stojaković. Školske 1929/1930. bilo ih je sedam - Dragica Krnić, Marija Lazić, Elza Malc, Desanka Marković, Anka Panić, Velinka Petrović i Dobrila Spasojević, kao i 1930/1931. godine - Flora Finci, Berta Kabiljo, Milica Kecmanović, Lifika Malc, Natalija Mitrinović, Berta Papo i Vasilija Perković. Četiri djevojke završavaju Višu gimnaziju 1931/1932. - Ljubica Filipović, Olga Kecmanović, Magdalena Moskva i Radjija Pašić, a 1932/1933. godine maturirale su samo tri - Regina Levi, Jelena Manojlović i Olga Marasović. Sledeće školske godine 1933/1934. bilo je sedam maturantkinja - Irma Cukman, Marija Drobne, Zumreta Fidahić, Marijana Krmek, Luna Maestro, Nadežda Viljičinski, Emina Zaimović. Nakon dvije godine pauze u radu Više gimnazije³⁵ u generaciji 1936/1937. godine bile su četiri maturantkinje - Cecilija Cokljat, Ružica Jovanović, Nadežda Manojlović i Marija Marinković. Školske 1937/1938. godine veliku maturu je položilo sedam učenica - Radojka Bogdanović, Milka Ivković, Sanja Jerić, Radojka Luger, Milka Ivić, Bosiljka Spasojević i Olga Vasilić. U sledećoj generaciji, 1938/1939. godine, bilo je osam maturantkinja - Margita Antal, Radmila Bojić, Katarina Filipović, Dobrila Kecman, Draga Kraus, Marija Kuđić, Nevenka Pantić i Vukosava Vasić, a 1939/1940. godine dvanaest - Marija Arsenović, Ljiljana Bogdanović, Slavka Bogdanović, Božica Jakšić, Zorka Kostić, Marija Kocijan, Atifa Lipničević, Zagorka Milošević, Koviljka Mitrinović, Dušanka Savić, Smilja Stanišić i Esma Zaimović.

Školovanje i velika matura ovih djevojaka predstavljali su izraz društvenog, porodičnog i ličnog sazrijevanja i emancipacije. Mnoge od njih stekle su univerzitsko obrazovanje. Svojim profesionalnim i javnim djelovanjem u decenijama koje slijede bile su primjer za ugled savremenicima, ali i generacijama u budućnosti.

Iako je Gimnazija u Bijeljini po okupaciji, aprila 1941, nastavila sa radom još dvije godine, sledeća generacija maturanata završila je školovanje 1945/1946. godine, nakon okončanja Drugog svjetskog rata, nagovještavajući novo doba u oblasti obrazovanja u oslobođenoj

35 Zbog antidržavnog istupa učenika simpatizera komunista povodom smrti kralja Aleksandra oktobra 1934. godine vlasti su privremeno suspendovale rad viših razreda gimnazije u Bijeljini; vidi 60 godina Gimnazije u Bijeljini, Bijeljina, 1979, 73-80

Jugoslaviji. Među trinaest učenika ove generacije maturiralo je osam djevojaka - Vidosava Glibić, Nevenka Kićanović, Stanka Novaković, Anđelija Perendija, Danica Simić, Nada Stojanović, Mileva Šarić i Nada Tadić.

U obrazovanju ženske mladeži u Bijeljini između dva svjetska rata, veliki značaj je imala Ženska zanatska škola³⁶ koju je 1922. godine osnovalo i o kojoj se staralo lokalno udruženje Kolo srpskih sestara. Školu su pohađale gradske djevojčice «bez razlike vjere». Tako je na primjer 1927. godine bilo upisano 35 učenica, a deceniju kasnije 1936/37. njihov broj se popeo na 100. Školska godina je trajala uobičajeno od septembra do juna kada su se polagali ispit u završnim razredima uz redovnu izložbu učeničkih radova. Nastava se odvijala od I-III-V razreda. U školu su se mogle upisivati djevojčice starosti do 12 godina i sa završenom osnovnom školom. Treći razred je bio završni za nižu, a peti za produženu zanatsku školu. Osim opšteobrazovnih predmeta, izučavalo se krojenje i izrada ženske odjeće, zatim veza, trikotaže, čipke i drugo, a sve u cilju «obrazovanja ženskinja u raznim zanatima i unapređenja kućne industrije». U vrijeme kada je Kolo srpskih sestara u Bijeljini prešlo u prostorije vlastitog Doma, predsjednica Jovanka Aleksić je na Godišnjoj skupštini 7. juna 1936. godine istakla: «Naš dom je naša čast, jer se u njemu prosvećuje omladina kojoj je to uskraćeno na drugom mjestu. Žensko je dijete zapostavljeno i njega treba podići, to je naša želja i mi to uspijevamo, jer je broj vaspitanica 85»³⁷. Iako su bila glasna mišljenja da bi Kolo srpskih sestara trebalo staranje o Ženskoj zanatskoj školi prepustiti u potpunosti državnim organima članice Kola opravdano su strahovale da bi prestanak njihovog patronatstva nad ovom obrazovnom ustanovom značio i njen kraj. Jer najveći dio učenica škole bio je veoma siromašan i uglavnom nije mogao da plaća školarinu. Još 1933. godine je na jednom sastanku odbora naglašeno da vaspitanice nemaju sredstava ni za takse za svjetodžbe, ni za upisnine i da je pitanje kako će se Zanatska škola dalje održavati. Uprkos velikim materijalnim i moralnim naporima koje je

36 *Извјештај Главног одбора управе Кола Српских Сестара у Београду*, Календар Вардар, 1923., Београд, 141

37 *Zapisnik odborskih sjednica Kola srpskih sestara u Bijeljini 1929-1940*, Muzej Semberije, Bijeljina

iziskivalo staranje o ovoj školi, članice Kola srpskih sestara u Bijeljini ostale su dosledne u svojoj namjeri da se najširim slojevima ženske gradske omladine na najbolji način pomogne u osposobljavanju za budućnost.

Tek po okončanju Drugog svjetskog rata, zahvaljujući aktivnom učešću žena u antifašističkom pokretu i borbi za oslobođenje Jugoslavije, kada je došlo do promjene njihovog ukupnog društvenog, ekonomskog i političkog statusa, školsko obrazovanje ženske populacije postalo je zaista obaveza i pravilo, a ne privilegija i presedan kao u ranijim vremenima. Pored obavezognog osnovnog obrazovanja u drugoj polovini XX vijeka i u Semberiji se osnivanjem više srednjih škola otvara mogućnost za masovno školovanje djevojaka. Pored Gimnazije, počinju sa radom Učiteljska i Poljoprivredna škola, te Škola učenika u privredi. U okviru takozvanog Narodnog univerziteta različiti kursevi daju nužno znanje za zanatska zanimanja kroz koja su mnoge Semberke kasnije ostvarile svoju ekonomsku nezavisnost i društveno potvrđivanje.

O učešću ženske populacije u javnom životu u Bijeljini, može se govoriti tek krajem XIX i početkom XX vijeka, i ono se pored već pomenutih istupa u okviru školskih priredbi, uglavnom odvijalo kroz članstva i nastupe u raznim dobrotvornim, strukovnim, pjevačkim, dilektantskim i sličnim društvima i udruženjima. Godine 1899. sa radom počinje Srpsko crkveno-pjevačko društvo „Srbadija“³⁸. U sjećanjima³⁹ dugogodišnjeg horovođe „Srbadije“ Stevana Krnića zabilježena su imena nekih članica – Jovanka Marinković, Stana Tejić, Draga Arsenović, Draginja Grujić, Mileva Petrović.

Poslije Prvog svjetskog rata u gradu su periodično bili aktivni i Rimokatoličko pjevačko društvo, Zanatsko pjevačko-tamburaško i dilektantsko društvo i Jevrejsko pjevačko društvo. Udruženje učitelja za

38 Uz prekide tokom Prvog i dijelom Drugog svjetskog rata hor je radio do 1947. godine. U julu mjesecu 1992. godine u Bijeljini je obnovljeno Srpsko pjevačko društvo „Srbadija“, koje pod upravom profesorice dr Desanke Trakilović izvanrednim nastupima na domaćoj i inostranoj sceni uspešno nastavlja svijetu tradiciju svojih prethodnika.

39 Stevan Krnić, *Život i rad*, rukopis u Muzeju Semberije

kotar bijeljinski organizovano je u vrijeme Austro-ugarske, a djelovalo je i posle oslobođenja u Kraljevini Jugoslaviji. Ženska gradska mladež činila je i dio članstva Omladinske grupe „Scena“, iz koje 1934. godine nastaje Amatersko pozorište „Scena“. Za dramski amaterizam je bilo zainteresovanih u svim staležima – intelektualcima, advokatima, tgovcima, zanatlijama, učenicima viših razreda gimnazije i dr. Među članovima pozorišne trupe, nalazile su se i Desanka i Mileva Urošević, Stojanka Milošević, Koviljka Ristić, Velinka i Mileva Bibić, Zora Marinković, Dragica Krnić, Dana Katanić, Ristuša Radišić, Milica Rodić, Irma Cukman, Magda Lerh, Radojka Lakić, Herta Baum, Nada Manojlović, Petra Petrović...⁴⁰. Poslije oslobođenja 1945. godine, preživjelo članstvo „Scene“ obnavlja rad kao Kulturno-umjetničko društvo „Radojka Lakić“, da bi se krajem 1955. godine ponovo organizovali kao Amatersko pozorište „Scena“.

40 Душан Богдановић, *Оснивање и прве године рада „Сцена“*, Бразде, бр. 25, Бијељина, 22. децембар 1980, 13

Razvoj ženskih društava u Semberiji

Prema do sada dostupnim izvorima najstarije žensko društvo u Bijeljini je Kolo srpskih sestara koje je osnovano 1905. godine i radilo je sve do Drugog svjetskog rata. Iako u Arhivu Bosne i Hercegovine, u Statistici društava Zemaljske vlade BiH postoji podatak da je 26. januara 1906. godine (br. zv. 8063/06) osnovana Dobrotvorna zadruga Srpskinja u Bijeljini koju je utemeljilo pet osoba, a brojala je 68 članica, daljih podataka o konkretnom radu ovog društva nema.

Slično kao u drugim krajevima Bosne i Hercegovine i ženska društva u Bijeljini, kao i druga udruženja, osnovana su na nacionalnoj, odnosno konfesionalnoj osnovi. U periodu između dva rata aktivna su još Pododbor Društva Knjeginja Zorka koje okuplja Srpskinje, Žensko jevrejsko društvo, Ženski pododbor Gajreta kao prvo društvo muslimanskih žena, Ženski pododbor hrvatskog Napretka i Socijalistički pokret žena kao dio Komunističke partije Jugoslavije koja i u Bijeljini između dva rata ima svoje odane i agilne pristalice.

Na osnovu dosadašnjih istraživanja može se reći da u Bijeljini nije postojalo autohtono žensko društvo koje bi bilo izraz specifičnih potreba i interesovanja Semberki u periodu prve četiri decenije XX vijeka. Postojeća društva bila su dio mreže ženskih društava koja su već djelovala u Srbiji (Kolo srpskih sestara, Društvo Knjeginja Zorka, Jevrejsko žensko društvo) ili ženske sekcije nacionalnih kulturno-prosvjetnih društava tog doba (Gajret, Napredak). To ničim ne umanjuje dostignuća i rad koji su žene organizovane u ova društva ostvarile tokom godina svog djelovanja. Takođe svjedoči da su Bijelinke, posebno preko Kola srpskih sestara koje je do kraja ostalo u sastavu građanskog ženskog pokreta i zalagalo se za građanska i politička prava žena, bile dio opšteg ženskog pokreta Kraljevine Jugoslavije. Istovremeno, aktivnošću žena koje su pripadale krugu pristalica socijalističkih i komunističkih ideja, žene Semberije su bile mali ali značajan dio ukupne socijalističke internationale koja je bila veoma agilan front nasuprot narastajućeg fašizma u Evropi. Rad i organizovanost žena u revolucionarnom pokretu posebno će biti izražen početkom Drugog sv-

jetskog rata. Tada su dotadašnji djevojčurci postale ozbiljne i hrabre ilegalke među kojima su mnoge ginule boreći se za slobodu u sastavu partizanskog pokreta. Za razliku od perioda socijalističke Jugoslavije u kojem je glorifikovan rad skojevki, komunistkinja i partizanki, a marginilizovan rad žena iz građanskih društava, danas su Semberke koje su učestvovale u partizanskim odredima i pomagale partizanski pokret otpora, potisnute na marginu zvanične istorije. I jedne i druge, i građanske aktivistkinje i žene koje su dale život za ideju slobode u partizanskom pokretu su heroine u istoriji borbe za emancipaciju i ravнопravnost žena ovog kraja. Zahvaljujući njihovom radu stečene su slobode i prava današnjih generacija žena. Rad žena Semberije u prvoj polovini XX vijeka, nije imao samo cilj da ublaži siromaštvo i prosvjetnu zapuštenost, on je imao neprocjenjiv značaj u borbi žena da zauzmu svoje mjesto u javnom životu, ravnopravno sa muškarcima, što im je u vremenu u kojem su živjele, iz svih centara moći, po tada važećem kulturnom obrascu muških i ženskih uloga u jednom patrijarhalnom društvu, svakodnevno osporavano.

Kolo srpskih sestara

Osnivanje Kola srpskih sestara u Beogradu 1903. godine kao humanog i patriotskog ženskog društva vrlo brzo je i u Bijeljini podstaklo organizovanje istoimenog udruženje. Na inicijativu grupe Bijeljinki, od kojih su zapamćena samo imena Marije Todorović, Stane Tejić i Maruše V. Ivković⁴¹, Kolo srpskih sestara u Bijeljini započelo je sa radom 1905. godine. Do 1914. godine društvo je imalo naglašen patriotski i nacionalno-oslobodilački karakter i kao takvo početkom Prvog svjetskog rata bilo zabranjeno od strane austro-ugarskih vlasti.

Poslije oslobođenja, 1918. godine, rad Kola srpskih sestara u Bijeljini je obnovljen i kretao se u humanitarnom, kulturno-prosvjetnom i patriotskom pravcu. Osim pružanja novčane i druge pomoći siromašnim i ugroženim pojedincima, davale su priloge za razne aktivnosti, ustanova, društva, škole u Bijeljini ali i u drugim krajevima Jugoslavije.

41 Столедесет година прве основне школе у Бијељини, Бијељина 1989, 32; Изјештамј Кола Српских Сестара у Бијељини 1937, Календар „Вардар“, Београд, 1938, 18; Изјештамј Кола Српских Сестара у Бијељини 1939, Календар „Вардар“, Београд, 1940, 14

Njegovale su živu saradnju sa lokalnim udruženjima (Društvo za narodno prosvjećivanje, „Prosvjeta“, Jevrejsko gospojinsko društvo, „Gajret“, „Napredak“, Akademска омладина, Pjevačko društvo „Srbadija“, Diletantško društvo „Scena“, Pododbor društva „Knjeginja Zorka“ i sl.), kao i sa sličnim društvima širom Kraljevine Jugoslavije (Glavni odbor Kola srpskih sestara u Beogradu, odbori u Šapcu, Tuzli, Sarajevu, Jugoslovenski ženski savez, Unija za zaštitu djece u Beogradu itd.). Kada je krajem 1939. godine u Bijeljini bio organizovan zbor za žensko pravo glasa na njemu su među tri stotine učesnika bile prisutne i članice omladinske sekcije Kola srpskih sestara⁴².

Istaknuto ulogu Kolo srpskih sestara u Bijeljini imalo je u oblasti prosvjete i obrazovanja ženske mlađeži jer je od 1922. godine bilo osnivač i patron Ženske zanatske škole⁴³. Polaznice su pripadale svim konfesijama. Škola je imala poludržavni/polukorporacijski karakter jer je država plaćala nastavno osoblje, dok se za sve ostale troškove brinulo Kolo srpskih sestara. Poseban uspjeh Kolo u Bijeljini je ostvarilo 1934. godine kupovinom vlastite zgrade u kojoj se nesmetano mogao organizovati kako rad Društva tako i nastava Zanatske škole. Sredstva za svoje aktivnosti Kolo srpskih sestara je dobijalo u vidu pomoći od Ministarstva trgovine i industrije, oblasne samouprave, gradske opštine, raznih udruženja, štedionica, industrijskih dioničkih društava i mnogobrojnih pojedinaca. Novac je prikupljan i sopstvenim aktivnostima: organizovanjem zabava i sijela, prodajom đurđevdanskog cvijetka i sl. Krsna slava Kola – Mala Gospojina (21. septembar) proslavljava je svečano i dostojanstveno uz učešće članica i građanstva⁴⁴. Iako evidencija o članstvu nije sačuvana, na osnovu zapisnika odborskih i skupštinskih sjednica⁴⁵ navodimo imena bar dijela Bijeljinki koje je u ovom društvu vodila „najplemenitija ideja ljubavi, pomoći i humanosti prema slabim i nevoljnim“ – Jovanka Aleksić,

42 *Žene i ženska scena – istorijat ženskog pokreta u BiH do dobijanja prava glasa*, rukopis, 20

43 *Извјештај Главног одбора Кола Српских Сестара у Београду*, Календар „Вардар“ 1923, Београд, 141

44 Тања Лазић, *Из историје српских националних удружења у Бијељини*, каталог изложбе, Музеј Семберије, Бијељина, 2000.

45 *Записник Кола српских сестара у Бијељини*, Музеј Семберије, инв. бр. И-1165

Vukosava Skendžić, Jela Vasiljević, Šefka Pašić, Natalija Stanišić, Zorka Kosorić, Draginja Jovančević, Jelena-Jefa Savić, Savka Mitrinović, Sajka Ivković, Staka Ivković, Mila Ivković, Olga Vojnović, Anđelija Varenika, Stana Tejić, Jovanka Tekić, Smilja Mirković, Tojka Todorović, Staka Ristić, Draga Bogdanović, Andja Čosić, Andja Maksimović, Dragica Ivković, Mica Popovac, Jelenka Jerić, Bosa Sekulić, Persa Gavrić, dr. Milica Mićić, Darinka Milutinović, Mileva Lazić, S. Holclajtner, D. Popovac, Vukosava Jovičić, Milica Kecmanović, Božana Ćurčić, Koviljka Psončak, Nevenka Dokić, Kosa Rašević, Jelena Krnić, Marija M. Todorović, Milena Mihailović, Milka Jakšić, Stamenka Đurđević, Mira Maksimović, Ankica Krnek, Marija Krnek, Ilinka Jerić, Dara Jovičić, Mara Jovičić, Vojna Popovac, Draga Lakić, Emilija Srmabozović, Cana Ćurčić, Zora Marinković, Petra Berdica, Rahela Papo, Rašela Kabiljo, Mileva Marinković, Ljubica Rosić, Nata Jovanović, Irena Šerbedžija, Zorka Pajkanović, Marija Pantić, kao i saradnica iz drugih ženskih udruženja, hrvatskih i muslimanskih gospođa Perc, Čaldarević, Bezjak, Muratbega Pašića, Mehmedbega Pašića, Alije Hadžibeganovića, te predstavnica jevrejskih žena Rahila Papo, Gizela Papo, Rifka I. Alkalaj.

Po okupaciji 1941. godine, bijeljinsko Kolo je prestalo sa radom i kao ženska organizacija nije obnavljano u socijalističkoj Jugoslaviji⁴⁶.

Pododbor Društva „Knjeginja Zorka“

Društvo „Knjeginja Zorka“⁴⁷ osnovano je u Beogradu 1924. godine sa ciljem da svojom humanom i rodoljubivom djelatnošću pomogne svaku kulturnu i nacionalnu organizaciju, kao i svakog nevoljnika bez razlike na vjeroispovijest⁴⁸. Ugledajući se na njihov rad, 1933. godine u Bijeljini, Natalija Stanišić i Natalija Kosorić daju inicijativu za osnivanje lokalnog pododbora društva. Prva konstituirajuća skupština održana je

46 U novim društvenim uslovima, i na žalost, u novom ratu, 11. maja 1992. godine u Bijeljini je ponovo konstituisano Kolo Srpskih Sestara nazvano „Mironosice“, a pod patronatom Srpske pravoslavne crkvene opštine Bijeljina

47 Knjeginja Zorka (1864-1890), kćerka crnogorskog kralja Nikole I, supruga srpskog kralja Petra I i majka kralja Jugoslavije Aleksandra Karađorđevića

48 Spomenica Društva „Knjeginja Zorka“ 1924-1934, Beograd, 1934, 51

18. juna 1933. godine kada su u Upravni odbor izabrane: predsjednica – Natalija Stanišić, potpredsjednica – Natalija Kosorić, sekretarka – Olga Delić, blagajnica – Vida Hadžićeva i članice Mitra Urošević, dr Milica Mičić, Jovanka Tekić, Dušanka Paunković, Zora Đukanović i Sajka Narandžić, a u Nadzorni odbor predsjednica – Vukosava Katanić, sekretarka – Mara Tomicjeva i članice – Nata Jovanović, Gospa Ristić, Anka Pecić i Dragica Jovančević. Kasnije je odbor proširen i u njega su ušle Matilda Vrhunac, Anka Mlinarić, Ludmila Bančić, Staka Rikić i Milica Medić.

Zahvaljujući agilnosti uprave Pododbor je već u prvoj godini postojanja pridobio 200 članova koji su im svesrdno prilozima u namirnicama i novcu pomagali da ostvare svoju ideju o osnivanju đačke trpeze pri Gimnaziji u Bijeljini u kojoj će se tokom dana hranići siromašni učenici oba pola „bez razlike vjere“. Menza je sa radom počela u prostorijama Gimnazije 10. januara 1934. godine⁴⁹. Pored neprestanog rada na prikupljanju sredstava za rad đačke trpeze članice Pododbora su imale i raspored svakodnevnog dežurstva u menzi, kao i druge aktivnosti za potporu siromašnih učenika i studenata, te razvijenu saradnju sa os-talim kulturno-prosvjetnim i humanitarnim udruženjima u Bijeljini.

Djelatnost upravnih članica bijeljinskog Društva „Knjeginja Zorka“ izdvaja se posebno zbog ličnog primjera humanosti i milosrđa. Sve one su pripadale bogatim i uglednim bijeljinskim porodicama i osjećale svojom obavezom da vlastitim novčanim prilozima ili na drugi način pruže pomoći slabijim, siromašnim i svakim drugim nevoljnicima.

Ženski pododbor Gajreta – prvo žensko muslimansko društvo u Bijeljini

Mjesni odbor Muslimanskog prosvjetnog i kulturnog društva „Gajret“ u Bijeljin osnovan je 1904. godine. Kao i druga nacionalna kulturno-prosvjetna društva u tadašnjoj Bosni i Hercegovini „Gajret“ je prvenstveno imao za cilj pomaganje-stipendiranje učenika srednjih i visokih škola, ali i druge humanitarne aktivnosti. Tek početkom 1931. godine

49 Isto, 335-336

počeo je sa radom ženski pododbor pomenutog udruženja u Bijeljini. Rad se uglavnom kretao u pravcu pomoći već postojećem muškom odboru i to u pripremi velikih godišnjih zabava i drugih prigodnih manifestacija (npr. proslave rođendana kraljevića Petra i sl.). Pripremani su i tzv. „veliki teferiči“ i velika trka. Sam ženski pododbor je pripremao „mevlude“, te ženske teferice. Prikupljale su takođe dobrovoljne priloge u novcu i odjeći za pomoći siromašnoj djeci u Bijeljini. Inače, pravilo je bilo da se svi prikupljeni prilozi i članarina šalju Glavnom odboru „Gajretu“ u Sarajevo koji je vršio raspodjelu sredstava društva prema potrebama lokalnih pododbora⁵⁰. Ženski pododbor „Gajreta“ u Bijeljini sarađivao je i sa drugim ženskim udruženjima u gradu, posebno sa Kolom srpskih sestara. Nažalost, među aktivistkinjama bijeljinskog pododbora sačuvana su samo imena predsjednice Šefke Pašić i sekretarke Asije Kavazović, učiteljice.

S obzirom na javni rad koji je među Muslimankama u prvoj polovini XX vijeka kod nas bio izuzetno rijetka pojava, i naravno humanitarnu djelatnost, bijeljinski ženski pododbor „Gajreta“ i njegove članice svakako predstavljaju primjer vrijedan pomena i poštovanja.

Učešće Jevrejki u javnom životu u Bijeljini

Iako nema preciznih podataka o radu jevrejskog ženskog udruženja kod nas, na osnovu nekih izvora⁵¹ može se zaključiti da su Jevrejke u Bijeljini imale određenu ulogu u javnom, posebno humanitarnom radu. Skoro sve žene srednjih godina bavile su se nekom aktivnošću koja je doprinosila međusobnom zblžavanju kako unutar jevrejske zajednice, tako i šire među građanima. Naročito su Sefardkinje 'osvajale simpatije' svojim sentimentalnim pjesmama iz Španije, pa su bile pozivane na različite priredbe humanitarnog i društvenog karaktera da pjevaju pred brojnom publikom⁵². Jevrejske gospođe, odnosno Jevrejsko žensko

50 Pismo Glavnog odboru „Gajreta“ u Sarajevu, Arhiv Bosne i Hercegovine, br. 1868/6 K.14

51 Rahela Seka Altaras, *Jevrejska zajednica u Bijeljini do Drugog svjetskog rata*, Jevrejski istorijski muzej u Beogradu, 2004, fond rukopisi; *Записник Кола српских сестара у Бијељини*, Музеј Семберије, инв. бр. И-1165

52 Rahela Seka Altaras, *Jevrejska zajednica u Bijeljini do Drugog svjetskog rata*, Jevrejski istorijski muzej u Beogradu, 2004, fond rukopisi, 9

društvo, sarađivalo je sa drugim društvima i udruženjima u Bijeljini i pomagalo njihove aktivnosti (npr. Kolo srpskih sestara, u vezi sa Ženskom zanatskom školom koju su pohađale učenice svih konfesija, Sokolskim društvom u pripremi zabava⁵³ i sl). Kao predstavnice ovog udruženja navode se Rahila Papo, Gizela Papo i Rifka I. Alkalaj.

Rimokatolkinje/Hrvatice

Učešće Hrvatica u Bijeljini u javnom životu, odvijalo se kroz rad Kulturno-prosvjetnog društva „Napredak“ u pripremi različitih skupova, zabava i slično. U tom smislu i one su imale razvijenu saradnju sa drugim ženskim organizacijama u Bijeljini (npr. Kolo srpskih sestara navodi imena gospoda Perc i Čaldarević koje su posjećivale njihove odborske sjednice radi dogovora o zajedničkim aktivnostima), a neke su bile i aktivne članice u drugim ženskim organizacijama (Matilda Vrhunac i Anka Mlinarić bile su u odboru Društva „Knjeginja Zorka“ u Bijeljini).

Bijeljinske privrednice

Podaci o najranijem učešću žena u privrednim aktivnostima u Bijeljini su vrlo sporadični i relativni. Ipak, sigurno je da ova pojava nije zabilježena prije 1878. godine, odnosno prije smjene otomanske vlasti austro-ugarskom. Nakon ove godine i u Semberiji se pojavljuju prve zaposlene žene - učiteljice koje službuju u lokalnim osnovnim školama, a nešto kasnije i druge angažovane u različitim zanimanjima kojima su obezbeđivale egzistenciju za sebe i porodicu. Njihov broj je sigurno bio veoma mali, a o nekima svjedoče podaci u školskim knjigama Narodne osnovne škole u Bijeljini⁵⁴. U rubrici o starateljima djece zabilježena su imena majki koje su imale zanimanje⁵⁵. Godine 1900. pominje se Marija Šram – primalja, 1901. Ljubica Tadić – trgovkinja, 1903. Rahela

53 Записник Кола српских сестара у Бијељини, Музеј Семберије, инв. бр. И-1165, одборска сједница од 9. новембра 1933.

54 Navedeni primjeri izdvojeni su na osnovu djelimičnog uvida u Semestralne iskaze Narodne osnovne škole u Bijeljini od 1896-1914. i kasnije

55 Za razliku od onih čije je ime navođeno uz napomenu 'udovica'

Baruh – trgovkinja i Ana Meder – mesarka, 1909. Palomba Altarac – trgovkinja, 1906. Ivana Jurman – primalja, 1913. godine Ema Mistura – apotekarka, 1922. Mara Prskalo – gostioničarka, 1925. Luca Kulić – trafikantkinja i Marijeta Alkalaj – trgovkinja.

Kako je u privredi Semberije do 1941. godine zanatska djelatnost zauzimala značajno mjesto (oko 1935. godine bilo je registrovano preko sedam stotina zanatlja različitih zanimanja), neveliki broj žena koje su u to doba imale „obrte dozvole“ zaslužuje da bude pomenut. Među njima preovlađuju one koje produžavaju porodični zanat po smrti muža – radnje se vode na njihovo ime, dok poslom upravljaju i obavljaju ga kvalifikovani majstori. Po tadašnjim zakonima „pravo obrta“ udovica je gubila po preudaji ili punoljetstvu muške djece. U slučaju samostalnog obavljanja zanata u pitanju su uglavnom ženske krojačke radnje.

Prema članskim knjigama Zanatljijskog udruženja u Bijeljini „dozvole za obrt“ su imale: 1909. godine Joka Đokić – pekarska radnja u Bijeljini, 1912. Eliza Šmol – radnja za šivenje jorgana, 1917. Kristina Milosavljević – štamparski obrt u Bijeljini, 1919. Agneza Boize – briačka radnja, 1920. Hajka Saračević – briačka radnja (poslovođa sin Ćazim), 1920. Katarina Vogel – strojopravarska radnja u Petrovom Polju (poslovođa sin), 1922. Anka Benović-Filipović – vodi opančarsku radnju Dike Filipovića, 1923. Gospava Savić – pekarski zanat i 1935. godine otvaranje prodavnice hljeba, 1925. Mara J. Solomunović – opančarska radnja (poslovođa Jovo Solomunović), 1925-1935. Gojica Ostojić – opančarska radnja, 1925-1935. Ana Frank – crevarska radnja, 1926. Mejra Supčić – modisteraj (radnja za izradu šešira), 1926. Julka Grujić – samostalno vođenje terzijske radnje, 1927. Leposava Glišić – samostalno vođenje pekare, 1927-1936. Anda Đorđević – samostalna užarska radnja, 1927. Milica Pajkanović – opančarska radnja (poslovođa Vuko Pajkanović), 1928. Milica Petrović – pekarska radnja u Bosanskoj Rači, 1928. Anka Josipović – opančarska radnja (poslovođa Rado Krstić), 1928. Roza Klinovska – krojačka radnja, 1929. Mara Cerović – modisteraj u Bijeljini, 1929-1935. Elza Feler – krojačka radnja, 1929. Ružica Lazić – ženska krojačka radnja, 1929. Vidosava Todorović – krojačka radnja, 1929. Debora Nusbaum – pekara u Bijeljini (poslovođa Leon Nusbaum), 1929. Bosa Đokić -

apančarska radnja, 1929. Anica Kojić – opančarska radnja, 1930. Jela Ljubinković – strojobravarska radnja i prodaja poljoprivrednih sprava u Bijeljini sa paromlinom i gaterom u Trnjacima (poslovođa Jovan Ljubinković), 1930. Bosiljka Kojić – čurčijska radnja (poslovođa Vladimir Kojić), 1930. Margareta Taus – kolarska radnja u Petrovom Polju, 1931. Tarsa Marković – pekarska radnja, 1932. Rena Montilja – krojačka radnja, 1932. Marija Vinterfeld – fotografarska radnja (poslovođa sin Ferdinand), 1933-1936. Jelena Vidović – krojačka radnja, 1935. Fana Skala – pekarska radnja, 1935. Najla Sinanović – brijačka radnja, 1935. Fatima Aliustić – bozadžijska radnja, 1935. Sofija Babin – krojačka radnja, 1935. Katica Feler – krojačka radnja, 1936. Agica Šulc – soboslikarska radnja, 1936. Krstana Čakmaković – pekarska radnja, 1936. Gospava Jovanović – krojačka radnja, 1936. Bukica Levi – krojačka radnja, 1936. Flora Levi – krojačka radnja, 1936. Milića Stević – kovačka radnja u Brocu Donjem, 1937. Safeta Aliustić – brijačka radnja, 1937. Barbara Miler – pomoćna kobasičarska radnja, 1938. Spasija Ilić – liciderska radnja, 1938. Rabija Sušić – kovačka radnja i Emina Harčinović – zidarski zanat.

Nekoliko godina poslije Drugog svjetskog rata u Registru dozvola grada i sreza za 1952.⁵⁶ su navedene sledeće zanatljike: Nevenka Dokić i Spasenija Ilić – voskarke, Franciska Zajc – jorgandžijka, Nesiba Delić, Milena Novaković, Mica Karnaš, Stana Radosavljević, Sofija Babin, Marica Nedić i Ankica Brkljačić – krojačice, Divna Benović – opančarka, Asima Berkic, Ajša Pandžić, Milka Nerlavić – kućna radost, Leposava Glišić, Dragoslava Vulović – pekarke, Mejra Ikanović – izrada dječijih igračaka, Hata Alagić, Ana Kovač, Marija Nikolić – izrada surogata, Marija Plejić – čevabdžijka, Ljeposava M. Pavlović – bojadžijka u Batkoviću i Tomka Bajić – krojačica u Čađavici. Među ovom generacijom zanatljiki posebno mjesto pripada Nevenki Dokić koja se do duboke starosti krajem sedamdesetih godina XX vijeka bavila izradom i prodajom voskarskih proizvoda⁵⁷.

56 Registar dozvola grada i sreza 1952, Muzej Semberije, inv. br. И-3774

57 Od 1922. -1941. godine voskarska zanatska radnja je bila registrovana na Ristu Dokića njenog supruga

U Bijeljini je bilo i nekoliko kafana koje su uspješno vodile žene. Među njima su zapamćene „kockarska kafana“ Nevenke Čolaković (1894-1976), Sokina kafana koja je radila 24 sata dnevno, vlasnice Soke Jovanović (1931-2004) i najčuvenija boemska kafana „Kod Zore“ u kojoj su se okupljali poznati Bijeljinci, provodeći vrijeme uz dobru kapljicu, pjevajući serenade i starogradske pjesme, pričajući šale i viceve. Vlasnica kafane Zora Savić ušla je i u pjesmu koju su pjevali njeni gosti:

„Svako veče on „Kod Zore“

Čeka noći da izgore

A noći mu dugo traju

I u junu i u - maju“⁵⁸

58 Слободан Петровић, *Корзо стваре Бијељине* (зрађа за монографију града), Народна Библиотека „Филип Вишњић“, Бијељина, 2002, 226

Žene Semberije i politički aktivizam

Tokom perioda između dva svjetska rata Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca (od 1929. godine Kraljevina Jugoslavija) obilježavaju raznovrsna politička previranja i sukobi koji direktno utiću na ekonomski i društvene prilike u zemlji i onemogućavaju njihov normalan razvoj. U takvim okolnostima ni inicijative pojedinih ženskih asocijacija za rješavanje pitanja političkog i drugih statusa i prava žena u Kraljevini, nisu imale značajnijih izgleda za uspjeh. Istovremeno se svijet, a prvenstveno Evropa uz veliku ekonomsku krizu, s jedne strane suočava sa „baukom komunizma“ koji dolazi iz SSSR-a, a s druge sa narastajućim talasom fašizma u Italiji, Njemačkoj i Španiji. Svi pomenuti društveno-politički i ekonomski procesi i potresi neumitno se odražavaju i u Semberiji, odnosno Bijeljini. Po uzoru na druge sredine, prvenstveno veće gradove u Kraljevini, lokalni ženski aktivizam manifestuje se kroz nekoliko ženskih društava građanske i nacionalne orientacije koja se bave isključivo humanitarnim i kulturno-prosvjetnim radom. Paralelno sa ovim svijetom, stasava nova generacija radnika, intelektualki, gimnazijalki i studentkinja koje se pod uticajem socijalističkih i komunističkih ideja⁵⁹, rame uz rame sa muškarcima zalaže za radikalne društvene i ekonomski promjene u zemlji, posebno ukazujući na opasnost od fašizma i novog rata.

Prvi politički koraci žena iz Semberije

Među političkim partijama u Kraljevini Jugoslaviji jedino se Socijalistička radnička partija (komunista) od svog osnivanja 1919. godine zalažala i za pravnu i političku jednakost muškaraca i žena. Sve buduće

59 Veliki uticaj na rad komunista u Bijeljini imala je činjenica da je iz Semberije potekla revolucionarna grupa „Crvena pravda“ koju su organizovali Rodoljub Čolaković, Alija Alijagić, Dimitrije Lopandić i Nikola Petrović. Kada je decembra 1920. godine, vlast Kraljevine Jugoslavije, donijela „Obznanu“, kojom je zabranjen rad KPJ i počeo progon komunističkih i radničkih boraca, članovi „Crvene pravde“ su smatrali da na teror treba odgovarati terorom, pa su 21. jula 1921. godine u Delnicama izveli atentat na ministra unutrašnjih poslova Milorada Draškovića. Atentat je izvršio Alija Alijagić, a u njemu je učestvovao i Rodoljub Čolaković. Oni su odmah potom uhapšeni. Alija Alijagić je osuđen na smrt, a Čolaković na 12 godina robije. Bez obzira na besmislenost ovog akta koji ni sama KPJ programske nije podržavala, za lokalne komuniste i njihove simpatizere, Alijagić, Čolaković i ostali članovi grupe bili su heroji i uzori.

akcije u borbi za bolji položaj žene u društvu obuhvataće prvenstveno dva pitanja - borbu za političku ravnopravnost žene u društvu davanjem prava glasa da može da bira i da bude birana, i borbu za ekonomsku ravnopravnost žena pod parolom „za jednak rad jednakna nagrada“. Šansu političkog djelovanja žena prema socijalističkom, odnosno komunističkom programu prihvatio je i jedan broj Semberki mlađe generacije. Prema nekim indicijama, prva žena iz Bijeljine koja je postala član Komunističke partije Jugoslavije⁶⁰ bila je krojačka radnica Zora Nikolić. Od 1920. godine, kada u Zagrebu pristupa komunistima, do drugog svjetskog rata, obavlja mnoge ilegalne zadatke u zemlji i inostranstvu zbog kojih je više puta hapšena. Osim Nikolićeve čiji se politički rad odvijao izvan njenog rodnog kraja, do 1933. godine nema podataka o bilo kakvom angažovanju žena u politici u Bijeljini. Tada su malobrojni bijeljinski komunisti u junu mjesecu organizovali svoju prvu akciju rasturanja letaka sa sadržajem koji se oslanjao na programske stavove KPJ⁶¹. U ovu aktivnost bile su uključene i bolničarka Hajrija Alijagić i radnica Šuhreta Topić. Prva je iz lokalne bolnice iznijela pisaču mašinu na kojoj je pripreman materijal za štampanje letaka, a druga isti čuvala u svom stanu i radila sa ostalim učesnicima akcije na njegovoj distribuciji u gradu i okolini. Učesnici ove akcije, članovi komunističke ilegalne celije i njihovi simpatizeri, vrlo brzo su pohapšeni. Šuhreta Topić se nakon toga vraća u Janju i zasniva porodicu, dok Hajrija Jahić nastavlja sa ilegalnim partijskim radom sve do rata i tragične smrti u logoru 1941. godine.

Poslije 1936. godine, posebno nakon hapšenja većeg broja komunista u zemlji, ozivljava rad organizacije Crvena pomoć koji se sastoji u prikupljanju novčanih priloga i paketa za jugoslovenske borce učesnike španskog građanskog rata i za političke zatvorenike u Mitrovici, Bileći i Lepoglavi. Pored Sarajeva, Tuzle i Banjaluke, rad Crvene pomoći bio je organizovan u Bijeljini zahvaljujući lokalnim članicama

60 Na Drugom kongresu Socijalističke radničke partije Jugoslavije, 20-25. juna 1920. u Vukovaru dolazi do njenog preimenovanja u Komunističku partiju Jugoslavije.

61 Dana Begić, *Istorijska osnova radničkog i revolucionarnog pokreta u Bijeljini i Semberiji 1941-1945. godine*, Sarajevo, 1978., rukopis, Muzej Semberije, 12; Slavko Mićanović, *Gimnazija u Bijeljini i revolucionarni komunistički pokret omladine do 1941. godine*, Gimnazija u Bijeljini 1919-1979, Bijeljina, 1979, 68

Akademskog studentskog udruženja, ali i drugim ženama naprednih političkih i humanih shvatanja⁶². U svrhu prikupljanja pomoći republikanskoj Španiji organizovana je i priredba posvećena borbi španskog naroda u hotelu „Drina“. Bijeljina je takođe bila jedan od gradova u kojima se između 1937. i 1941. godine povodom 8. marta organizuju po kućama manji ženski sastanci na kojima se predočavaju tekstovi iz lista „Žena danas“ ili iz partijskih letaka i proglaša u kojima se radnice i druge žene pozivaju u borbu protiv skupoče, terora, za poboljšanje radničkih nadnica, za slobodu sindikalnog pokreta, protiv koncentracionih logora, kao i protiv imperijalističkog rata.⁶³ Izvjestan broj žena i ženske omladine Bijeljine svojim prisustvom je davao podršku i prilikom obilježavanja 1. maja.

Iza ovih aktivnosti stajale su prvenstveno radnice okupljene oko URSS-ovih sindikata: Mira Mijošić, Dana Marković, Olga Vukotić, Radojka Kesić, Stana Knežević, Vida Perković, kao i studentkinje i prosvjetne radnice Olga Marasović, Radojka Lakić, Zora Marinković, sestre Dragica i Nevenka Filipović, Herta Baum, Stojanka Popović, Olga Kecmanović, Judita Hajon, Dara Bogdanović, Seka Luger, Nada Manojlović.⁶⁴

U mnogim akcijama koje su imale humanitarni karakter, bez obzira na skrivenu političku pozadinu direktno suprotstavljenu zvaničnoj vlasti, nije izostajala ni pomoć članica lokalnih ženskih udruženja. Raniji napisi⁶⁵ među njima izdvajaju prvenstveno Joku Aleksić i Nataliju Stanišić, predsednice „Kola srpskih sestara“, odnosno Društva „Kneginja Zorka“, gdje se ističe da su bile „poznate javne, kulturne radnice, obrazovane i demokratski nastrojene sa puno razumijevanja za progresivnu omladinu i njihova stremljenja“⁶⁶. Podršku su pružale i

62 Dana Begić, *Osvrt na napredni pokret žena u Bosni i Hercegovini između dva svjetska rata, Žene Bosne i Hercegovine u narodnooslobodilačkoj borbi*, Sarajevo, 1977, 27-28

63 Isto, 29

64 Nada Manojlović, *Žene Bijeljine u prvoj ratnoj godini, Žene Bosne i Hercegovine u narodnooslobodilačkoj borbi*, Sarajevo, 1977, 64

65 Isto, 65

66 Isto

druge ugledne Bijeljinke, supruge istaknutih ljekara, posjednika i bogatih trgovaca – Maša Kecmanović, Alisa Perendija, Božana Ćurčić, Muharembegovica, Rahela Papo, Nata Vojaković, Gospa Ristić. Osivanjem omladinskih sekcija u pomenutim ženskim društvima, neposredno pred drugi svjetski rat u prvi plan dolaze teme i akcije za zdravstveno i ekonomsko prosvjećivanje žena kojima se uticalo i na buđenje njihove političke svijesti.

Pojedine mlade Semberke svoje političke stavove formiraju tokom školovanja u bijeljinskoj gimnaziji podržavajući ideje i akcije iza kojih su stajali učenici simpatizeri komunista⁶⁷. Kako su pomenuti istupi imali odlike antidržavne djelatnosti, rezultirali su redovno isključenjima iz škole, ili kao školske 1934/1935. godine zatvaranjem najstarijih razreda, odnosno ukidanjem višeg tečajnog ispita. Berta Papo, Olga Marasović, Herta Baum, sestre Filipović, Radojka Lakić, Nada Manojlović, Mara Kuđić, Mirjana Eremić, Atifa Lipničević, samo su neke od učenica bijeljinske gimnazije čije je živote obilježila opredjeljenost za tada politički neprihvatljive ideje.

Ipak, najznačajnijim političkim istupom žena Semberije prije drugog svjetskog rata možemo označiti zbor za žensko pravo glasa održan u hotelu „Drina“ u Bijeljini 10. decembra 1939. godine. Akcija za pravo glasa žena organizovana je na cijeloj teritoriji Kraljevine Jugoslavije u drugoj polovini 1939. godine i iza nje je stajala redakcija lista „Žena danas“ uz podršku različitih progresivnih pokreta među kojima i KPJ. U Bosni i Hercegovini bila su pripremana četiri zaborava, ali su održani samo u Bijeljini i Banjaluci, dok su skupovi u Sarajevu i Tuzli zabranjeni. Za organizovanje zaborava u Bijeljini ispred Partije je bila zadužena Olga Marasović, koja se povodom toga vraća u grad. Kako u Bijeljini nije bilo društava ženskog pokreta već samo Jugoslovenskog ženskog saveza – Pododbor društva „Kneginja Zorka“ i Kolo srpskih sestara, Partija je djelovala preko njihovih omladinskih sekcija. Tokom pripremnog sastanka dogovoren je da se zbor održi za čitav bijeljinski rez i da se prikupljaju potpisi građana za pravo glasa žena. Na zboru-

67 Slavko Mićanović, *Gimnazija u Bijeljini i revolucionarni komunistički pokret omladine do 1941. godine*, Gimnazija u Bijeljini 1919-1979, Bijeljina, 1979, 63-88

konferenciji, uz prisustvo zvaničnog predstavnika vlasti, bilo je tristo učesnika, a govorilo se o položaju domaćica, intelektualki, radnica i seljanki. Govorilo se i o teškom položaju muslimanskih žena. Skupu su se obraćali Milica Popović – domaćica iz Bijeljine, Olga Marasović – pravnica, Milka Čaldarević – učiteljica, Sena Resić – domaćica, dr Vojislav Kecmanović-Đedo ispred Udružene opozicije, te Trifko Marjanović – učitelj u ime Udruženja učitelja sreza Bijeljina. Svi prisutni, i žene i muškarci, bili su jedinstveni da ženama treba dati pravo glasa.⁶⁸ Uprkos izuzetnoj masovnosti akcije u cijeloj Jugoslaviji, pitanje prava glasa žena ostalo je neriješeno, a opasnost od mogućeg rata koji se već rasplamsavao u Evropi zaokupljala je i političare i građane. U novoj situaciji, patriotska i politička svijest žena Semberije iskazuje se po hađanjem kurseva prve pomoći – Samarjanskih tečajeva koji se organizuju u okviru Crvenog krsta i Kola srpskih sestara.

Istovremeno, i KPJ započinje šire pripreme za odbranu zemlje u koje sve više uključuje i žene. Posebno se, poslije V Zemaljske konferencije KPJ u Zagrebu, 1940. godine insistira na većem angažovanju žena i njihovom okupljanju u borbi protiv rata, ali i ženskom učešću u mogućem ratu kao glavne pozadinske snage.

Tako se napredni ženski pokret u Semberiji, iniciran dijelom humanitarnim i prosvjetiteljskim idejama građanske demokratije, a dijelom socijalističkim i komunističkim uticajem sa one strane zakona, razvijao od akcije do akcije prema datom vremenu i događajima, da bi se nošen rodoljubivim i slobodarskim duhom, pretvorio u snagu koja će po okupaciji 1941. godine i sama stati u odbranu rodnog kraja i otadžbine.

68 Dana Begić, *Osvrt na napredni pokret žena u Bosni i Hercegovini između dva svjetska rata, Žene Bosne i Hercegovine u narodnooslobodilačkoj borbi*, Sarajevo, 1977, 30-31; Nada Manjlović, *Žene Bijeljine u prvoj ratnoj godini, Žene Bosne i Hercegovine u narodnooslobodilačkoj borbi*, Sarajevo, 1977, 65

Bijeljinski hor Srbadija, 1903.

*Zanatlijsko pjevačko-tamburaško i dilektantsko društvo
u Bijeljini, 29. IV 1923.*

Rimokatoličko pjevačko društvo u Bijeljini oko 1925.

Prva generacija maturanata bijeljinske Gimnazije, 1927.

Singerov kurs šivenja u Bijeljini, 1930.

Bijeljinske gimnazijalke, s lijeva - Herta Baum, Zdenka Cavrić, Desa Vukelić prof, Darinka Bogdanović, Dragica Filipović, 1930.

Ženska zanatska škola u Bijeljini, 1932.

Članice Pododbora društva "Knjeginja Zorka" u Bijeljini
sa korisnicima đačke kuhinje u Gimnaziji, 1934.

*Maturanti
Bijeljinske gimnazije
1933-1934.*

AP Scena, Bijeljina, 1940.

*Učenice Ženske zanatske škole
Kola srpskih sestara u Bijeljini, 1936.*

*Članice omladinske sekcije
Društva "Knjeginja Zorka" u Bijeljini, 1939.*

Bijeljinski Jevreji pred Drugi svjetski rat

Grupa uglednih bijeljinskih Muslimana prije 1941. godine.

Aktivisti Gajreta u Bijeljini pred Drugi svjetski rat

Nedelja knjige u Bijeljini, novembar 1940.

Drugi svjetski rat

Drugi svjetski rat u Jugoslaviji počinje napadom Njemačke 6. aprila 1941. godine. Već 17. aprila, poslije neuspjelog pokušaja kraljevske vojske da se odupre neprijateljskoj invaziji, rat je završen kapitulacijom, okupacijom i podjelom zemlje. Većim dijelom nacionalno i vjerski mješovita teritorija djelovala je idealno za lako upravljanje, jer se izazivanjem i ohrabrvanjem međusobne mržnje stanovništva otklanjala moguća opasnost od organizovanog otpora. Ipak, 4. jula 1941. godine Komunistička partija Jugoslavije pozvala je narod Jugoslavije na ustank. Osim otvorenog otpora fašističkom okupatoru, za Partiju je rat bio prilika za izvođenje socijalističke revolucije koja će promijeniti buduće uređenje zemlje.

Odazivajući se ovom pozivu, i same suočene sa stvarnošću fašističke agresije – ratom, okupacijom i planovima okupatora o istrebljenju naroda, žene Jugoslavije malo po malo izlaze na istorijsku scenu uključujući se u sve vidove i akcije otpora, od pletilja i hraniteljica narodne vojske do bolničarki i boraca sa puškom u ruci, ilegalki u okupiranim gradovima, članica narodnooslobodilačkih odbora i drugih organa narodne vlasti, partijskih rukovodilaca na terenu ili u vojnim jedinicama, oficira narodne vojske.⁶⁹ Kao ravnopravni učesnici te borbe, žene preuzimaju jednaka prava i dužnosti kao muškarci. Njihovo okupljanje i organizovanje nije bilo lako. Na tom putu su stajali opšti konzervativizam, običaji, navike i tradicija nerazvijenog i patrijarhalnog društva. Međutim, vremenom se pokazalo kakve sve političke, patriotske, radne i borbene snage i težnje nose u sebi ogromne mase žena. Sve je utoliko impresivnije što su se u matici ovih zbivanja našle i seoske žene, u ogromnom broju nepismene, bez ikakvog iskustva u društvenim poslovima, bez tradicija u ma kakvom, a pogotovo političkom organizovanju.⁷⁰

69 Dušanka Kovačević, *Značaj programskog načela KPJ o ravnopravnosti žena za njihovo okupljanje i učešće u Ustaniku Bosne i Hercegovine 1941. godine, Žene Bosne i Hercegovine u narodnooslobodilačkoj borbi*, Sarajevo, 1977, 34

70 Isto, 37

Žene Semberije u ratu

Odmah po njemačkoj okupaciji i predaji vlasti Nezavisnoj državi Hrvatskoj polovinom aprila 1941. godine, Semberija će osjetiti prve ratne tegobe. Progoni i pljačka jevrejskog i srpskog stanovništva i odvođenje u koncentracione logore, interniranje brojnih pripadnika po-ražene vojske Jugoslavije u Njemačku, rušenje spomenika Kralju Petru I na centralnom gradskom trgu, ograničenje kretanja, distanciranje i otvoreno neprijateljstvo među pripadnicima različitih naroda i konfesija, pokazivali su prave namjere neprijatelja i stvarno lice rata.

Do kraja 1941. godine, paralelno sa organizovanjem prvih borbenih odreda u Semberiji i njihovim akcijama protiv neprijatelja, u Bijeljini se stvara svojevrsna pozadinska baza otpora koju čine malobrojni pripadnici i simpatizeri KPJ i SKOJ-a uz pomoć sugrađana koji se ne mire sa okupacijom. Istaknuto mjesto u ovim aktivnostima posebno pripada mladim radnicama, studentkinjama i učenicama (između ostalih Mirjana Mijočlić, Tifa Lipničević, Milena Stojisavljević, Zora Vucelja, Nada Manojlović, Bosiljka Mitić, Zaga Milošević, Hasna Džafić, Radojka Kesić, Fadila Lipničević, Mineta Jahić), kao i majkama prvih partizanskih boraca (Zori Pajkanović, Ani Mijočlić, Gini Cvjetinović)⁷¹. Među njima će biti i hapšenih, i transportovanih u ustaške logore i zatvore iz kojih nije bilo povratka, kao i onih koje će stupiti u partizanske redove. Kako je jačao oslobođilački pokret, mreža saradnika se sve više proširuje na semberska sela. Za većinu zadataka i pružanje pomoći, žene postaju najveći oslonac.

Tokom 1942. godine kada se partizanske jedinice povlače iz Semberije i sa Majevice, postojeći skojevski i partijski aktivisti po selima agituju među simpatizerima narodnooslobodilačke borbe, šire radio - vijesti, organizuju kurirsku i obavještajnu službu, osnivaju organizacije žena, narodnooslobodilačke odbore, sakupljaju oružje i municiju, za-počinju kopanje i izgradnju baza za sklanjanje ljudi i hrane, ali i politički osposobljavaju saradnike i simpatizere narodnooslobodilačkog

⁷¹ Nada Manojlović, *Žene Bijeljine u prvoj ratnoj godini*, Žene Bosne i Hercegovine u narodnooslobodilačkoj borbi, Sarajevo, 1977, 67,68; Bosiljka Mitić-Sibinović, *Rad sa omladinom i ženama u Semberiji 1941-1942*, Semberija u NOB-i i socijalističkoj revoluciji 1942. Tuzla, 1980, 283-304

pokreta. Aktivistkinje SKOJ-a koje su radile sa omladinom istovremeno su radile i sa ženama. To je bilo prirodno jer su i same na terenu živjele po seoskim kućama gdje su u većini slučajeva, preko 80% žene upravljale domaćinstvima, pošto su muške glave bile otjerane ili u zarobljeništvo ili u logore.⁷² Agitacija i priključenje žena bilo je različito od sela do sela, ali se postepenim radom i širenjem kruga tema budio ogroman ljudski potencijal i svijest žena Semberije kako o sopstvenoj vrijednosti i značaju za samu borbu, tako i o novoj ulozi u porodici i društvu. Zanimljivo je da su se u teškim trenucima žene srazmjerno manje kolebale i demoralisale od svojih domaćina ili drugih muških glava.⁷³

Zahvaljujući ovim aktivnostima u bijeljinskom srežu se već sredinom 1942. godine formira prvi odbor Antifašističkog fronta žena⁷⁴ u Donjoj Trnovi, što će se kasnije proširiti i na druga podmajevička i semberska sela, a ljeta 1943. godine je u selu Patkovači izabran inicijativni odbor AFŽ-a za srez bijeljinski.

Sredinom ljeta 1943. godine u Semberiju stiže i izvjestan broj ranjenika i rekonvalescenata narodnooslobodilačke vojske, preživjelih iz Pete neprijateljske ofanzive. Organizator prihvata ranjenika bio je Oblasni komitet KP zaistočnu Bosnu, a organizacije AFŽ-a na terenu dale su punu podršku u ovom poslu. Na mnogim sastancima lokalnih odbora AFŽ-a doneseni su konkretni i detaljni planovi šta koja opština, selo i kuća treba da urade. Danju i noću radilo se na uređenju domova, dvorišta, na kopanju baza za smještaj boraca. U nekim selima bile su organizovane prave radionice gdje se na mobama šilo, krpilo, plelo, prekrajalo. Otvarali su se sanduci za ruho i izvlačili metri vezenih tkanina, svatovskih peškira i drugih tekstilija koje mogu poslužiti kao zavojni

72 Bosiljka Mitić-Sibinović, *Rad sa omladinom i ženama u Semberiji 1941-1942*, Semberija u NOB-i i socijalističkoj revoluciji 1942. Tuzla, 1980, 297

73 Isto, 303

74 Antifašistički front žena (AFŽ) je ženska društveno-politička organizacija, ozvaničena 6. decembra 1942. u Bosanskom Petrovcu, na oslobođenoj teritoriji. Organizacije žena su formirane na istoj osnovi kao i organizacije Narodnog fronta, čiji su kolektivni članovi. Osnivaju se opštinski, mjesni i gradski odbori žena, a poslije uspjeha postignutih u borbi 1941-1942. godine došlo je do stvaranja Antifašističkog Fronta žena Jugoslavije.

materijal. Snabdijevanje hranom obavljalo se prema napravljenom dogovoru i rasporedu. Seoske odbornice AFŽ-a pomno su pratile sve aktivnosti i nevještim rukopisom slale izvještaje Opštinskom odboru AFŽ-a o izvršenom zadatku.⁷⁵

Godine 1943. održavaju se po selima Semberije zborovi i konferencije koje su za cilj imale izbore seoskih i opštinskih Narodnooslobodilačkih odbora. U njihovoј pripremi učestvuju i mnoge žene organizovane od strane Antifašističkog fronta žena. Poseban značaj na tom polju ima veliki zbor žena Semberije i Podmajevice održan u selu Glogovac u septembru mjesecu 1943. godine.⁷⁶ Na zboru na kome je prisustvovalo više hiljada žena, omladinki i pionira, sumirani su i analizirani rezultati borbe u Semberiji, govoren je o političkoj situaciji u svijetu i kod nas, i postavljeni novi zadaci. Ovim zborom žene Semberije doble su veliko priznanje i podstrek. Sve veći broj žena se pojavljuje u organizovanju novih konferencija i zborova, kao i u javnim istupima za govornicama i u izabranim seoskim i opštinskim narodnooslobodilačkim odborima, i tako postaju važan faktor u novim društvenim odnosima.

Oslobođenje Bijeljine od 24. septembra 1943. godine dalo je poseban zamah kako društveno-političkom radu u Semberiji, tako i pristupanju novih boraca jedinicama narodnooslobodilačke vojske među kojima se nalaze i brojne omladinke iz grada i sela. Već polovinom oktobra mjeseca iste godine, rad organizacije AFŽ-a potvrđuje svoj značaj održavanjem Prve konferencije žena Semberije u Sokolskom domu u Bijeljini uz prisustvo stotinjak aktivistkinja i izaborom odbora od trideset članica. Nedugo zatim održana je i Gradska konferencija AFŽ-a na kojoj su prisustvovali članice birane na kvartovskim konfer-

75 Nada Manojlović, *Akcija žena Semberije na prihvatanju ranjenika iz V ofanzive, Žene Bosne i Hercegovine u NOB*, Sarajevo, 1977, 629

76 Slavko Mićanović, *O radu organizacije Komunističke partije u bijeljinskom srežu tokom 1943., Semberija u NOB i socijalističkoj revoluciji 1943.*, Tuzla, 1981, 107; Nada Manojlović, *Žene Semberije u NOB, Semberija u NOB i socijalističkoj revoluciji 1943*, Tuzla, 1981, 292; Bosa Mitić Sibinović, *Žene Glogovca u narodnooslobodilačkoj borbi, Žene BiH u NOB*, Sarajevo, 1977, 146-152; Panto Sekulić, *Zbor žena Semberije (uz 40-godišnjicu ustanka i revolucije)*, Semberske novine, br. 18, Bijeljina 1. septembar 1981, 3; Draga Nikolić, *Spomenik ženskoj hrabrosti*, Semberske novine, br. 64, Bijeljina, 1. avgust 1983, 2

encijama. Na skupu su sumirani dotadašnji rezultati u radu i određeni novi zadaci sa pozivom za što masovnije učešće žena u svim akcijama koje se vode u oslobođenom gradu, posebno o onim koje se odnose na brigu o bolnicama, ranjenicima i ratnoj siročadi.⁷⁷

U oslobođenoj Bijeljini izlazi i prvi ženski list za ovu oblast. „Glas žene“, organ Antifašističkog fronta žena Majevice i Ravni, broj 1, objavljen je oktobra 1943. godine⁷⁸. O koncepciji lista rječito govori dio uvodnog teksta pod naslovom „Naš list – novo naše oružje“ objavljenog na prvoj strani. „Pokrećemo ovaj list u želji da se sve okupimo, da se čvrsto povežemo u moćnu i jedinstvenu organizaciju Antifašističkog fronta žena i da povedemo još hrabrije, još odlučnije neustrašivu borbu protiv fašističkog neprijatelja, za bolji i pravedniji život. Želimo da oko naše organizacije, preko našeg lista okupimo sve žene, i Srpskinje, i Hrvatice, i Muslimanke, sve koje danas patimo iste patnje.“

Do proljeća 1944. godine iz grada je izašao veliki broj politički zrelih aktivistkinja, rječitih žena koje su svojim neposrednim odnosom lako uspostavljale kontakt sa seoskom ženom. Bile su to mahom intelektualke, učiteljice i poneka radnica. Zahvaljujući njima organizacija AFŽ-a na terenu je znatno ojačala i postala kadra ne samo da se bori protiv okupatora, već i protiv drugog velikog neprijatelja naroda, a posebno žene – nepismenosti, neznanja i zaostalosti.⁷⁹ Mnoge žene počele su da pišu prva slova na tečajevima za opismenjavanje, da učestvuju u kulturno-zabavnim programima, da drugim očima gledaju na odlazak svoje djece u borbu ili da i same stupaju u jedinice narodnooslobodilačke vojske.

Uz već pretrpljene ratne žrtve (nastradali u logorima i bojištima), semberski i podmajevički kraj će od proljeća 1944. godine preživjeti svojevrsni pogrom u kome je po prelasku u Bosnu neprijateljska XIII SS divizija u kažnjeničkim pohodima sistematski ubila na stotine civila po

77 Nada Manojlović, Žene Semberije u NOB, Semberija u NOB i socijalističkoj revoluciji 1943, Tuzla, 1981, 293

78 Muzej Semberije, Bijeljina, inventar stare štampe, br. XXI/168

79 Isto, 289

selima ove oblasti.⁸⁰ Među nastradalima je bio veliki broj žena i djece. Intenzivno neprijateljstvo između oslobođilačkih partizanskih snaga i četnika kao predstavnika kraljevske otadžbinske vojske (naročito izraženo u Semberiji i Podmajevici tokom 1944. godine i sve do oslobođenja Bijeljine 2. aprila 1945.) rezultiralo je takođe brojnim žrtvama među kojima su nerijetko bile i žene.

O događajima iz Drugog svjetskog rata u Jugoslaviji ostala je bogata dokumentacija. Učešće žena u narodnooslobodilačkoj borbi opisano je u književnosti, publicistici, memoarskoj građi, biografskim i drugim edicijama, dokumentovano u mnogobrojnim arhivama. Sva ova građa sadrži dramatične istorije o životima, borbi i stradanjima desetina hiljada običnih žena.⁸¹ Tokom borbi za oslobođenje Jugoslavije žene su dale ogroman doprinos. Od 1941. do 1945. godine u redovima Narodnooslobodilačke vojske borilo se blizu 100.000 žena od kojih je 25.000 poginulo, 40.000 ranjeno, dok je 3.000 žena ostalo potpuno ne sposobno za rad. U toku Drugog svjetskog rata oko 2.000 žena postale su oficiri. Partizansku spomenicu 1941. je dobilo 3.344 žena. Ordenom narodnog heroja odlikovana je 91 žena. Na oslobođenoj teritoriji učestvovalo je oko 2 miliona žena u različitim pozadinskim akcijama, a 600.000 žena je hapšeno i zatvarano. Oko 620.000 žena palih kao borci ili žrtve fašističkog terora predstavlja više od trećine ukupnih gubitaka koje je Jugoslavija imala u Drugom svjetskom ratu.

Za četiri godine rata na terenu bijeljinske i ugljevičke opštine među žrtvama rata bilo je skoro devet stotina žena od kojih je preko dvije stotine poginulo u borbi sa puškom u ruci. Posebno impresionira snaga ličnosti žena opredijeljenih za narodnooslobodilački pokret koje su se, bez obzira na moguće posledice, angažovale iz sve snage i bile spremne na svaku žrtvu. Uz one koje su dale svoj život u kazamatima i mučionicama okupatora, ili izginule u borbi, preživjele učesnice rata nastavile su po oslobođenju da doprinose izgrađivanju novog društva.

80 Ђорђе Ђојић, *Злочини XIII СС дивизије тзв. „Ханџар“ и злочини четника у неким подмајевичким селима у периоду март 1944-мај 1945. год.*, Семберија у НОБ и социјалистичкој револуцији 1944/45., Тузла, 1941, 281-310; Љубомир Керовић, *Попис жртава српског народа у II сајетском рату од 1941. до 1945. године регије Семберија и Мајевица*, књ. VI, Бијељина, 2007.

81 Neda Božinović, *Žensko pitanje u Srbiji u 19. i 20. veku*, Beograd, 1996, 131

Naredba

Prema naredjenju Hrvatske vojne komande
izdaje se slijedeće:

- 1) Da se ulice polijevaju i ispred kuća čiste.
- 2) Da se popravi u roku od 48 sati sve što je polupano.
- 3) Svi se Jevreji i Jevrejke imaju držati na radu od 4 do 19 sati
- 4) Da svi pravoslavni u roku od 24 sata predaju svoje radic
aparate oružničkoj postaji u mjestu.
- 5) Da se nitko nesmije udaljiti iz Bijeljine bez narocitog o-
dobrenja.
- 6) Pravoslavnima je zabranjeno skupljanje i dogovori. Kre-
tanje im se dozvoljava od 7 do 20 sati.
- 7) Najstrožije se kažnjava svaka sabotaža. Pod zakonskim
posljedicama radnje moraju biti otvorene i svima pristu-
pačne, osim Jevrejima kojima je vrijeme za kupovinu
odredjeno.
- 8) Sva se obradiva zemljišta moraju obraditi na šta će pa-
ziti i snositi odgovornost predsjednici i knježevi općina.
- 9) Strancima se zabranjuje zadržavanje u ovoj oblasti.

11 svibnja 1941.
Bijeljina

Komandant
Hrvatske vojsk

Naredba okupatorskih vlasti u Bijeljini, maj 1941.

*Grupa uhapšenih aktivistkinja oslobođilačkog pokreta
u bijeljinskom zatvoru, jula 1942*

Mevla Jakupović i grupa aktivistkinja AFŽ u selu Vršani, 1942.

ГЛАС ЖЕНЕ

ОРГАН АНТИФАШИСТИЧКОГ ФРОНТА ЖЕНА МАЈСТРИ И ГРАДИ

Page 1

Environ Biol Fish, Volume 106 issue 1 2013

100

Наш лист - ново наше оружіє

• 107

Дака, када се плајен више пардо-осимашинате, борбен разбубкало по брдоговина, пољма, селама и градиштима између Насејана и Равне, покренет је и често свој алат, „Глис асис“, који се ће дајући отпуштају, окојег испрвајући један, а затим пребачујући смешти, узводно кроз њега према крајевима и висима на борбама и узимајући осметај.

који је одјета у складу са њим, јер је среће која ће бити донесена предајајућа и вештачка ствар. Јасно је да се овако тешко је са земљом тргова и шутова. Но једношто је земља и земља у крају неизбежно, сматрајући се да користије смрт у својим маховима и свакој борби. Одејатаје свакога роба у тај барбат стављајући га у рокс из неких хришћанских браћа и другима који срамљују свеји прашаку хра.

"Покрећемо овој лист у земљи да се оправди, да се чинило да је у земљи и јединству организација Актива Југословенског фронта земља у којој смо још краће, још одлучује неустрашим борби против фашистичке непријатељи, за људе и правде њене. Желамо да овој нашеј организацији, првој нашеј листи оправдано се зове, у Словеније, у Хрватску и у Македонију. Тако да можемо

затимо јесте затвор, јадиљко све-
те јасице и гориво истиче ужљевима.

Позивамо овај глас као програм наше организације Антифашистичког фронта који ће бити отворен у један раздјел и за скончанији наше покушаји у таквом облогу да се ради организације храбрости и љубави које боримо.

„Године здравје“ треба да постане душа свако раздјелувачких жеља на Јадрану и Рашни. Он ће поднести једнако са вјером изјавама и стварима, развојем Србства у њима, пратити њихове кораге у борби, а другарима у покорима на пад за новија здравља босанца.

Нека крајо "Гласа желе" првчеје крај вазне радове дух кнегицарства и љубомљу. Нека он буде најраз мадак кајсерскога језика. Нека он бује крај симптома свакога онога што није дозвољено, желено и радило.

Волимо имати вист као изјаде-
нику другогајину, али искључиво га и
чујимој! Он ће морати да успије
само тако, ако будемо са љу-

бакалу сарајевском у јелу. Па да се ће користити и настоја-
њем сликам у овом крају,
зато требаје да сарађим сликам.
Зато, спасите, артикуле, за вез-
ласт. О је како неће бити гре-
тау у борд. Платите ми са свом
животу, о саба, о својим на-
страдањима, о борбе и о раду
Антифашистичким фразама пешаца.

Задача № 10. Найдите значение выражения
и докажите правильность ответа.

Град Стебберс споменава
из збору читава Баджански
траг, кога је тога дана да
слободне одјите да испрекла-
сивате бурже, да се покроји-
те и можете да запрејете
тиме изградње и истварање
вироје слободе.

Рођала је да снажи. Сада
Бирка га већ чини вишијим
домаћином. Већи садре и ве-
ћи, иако скраћи другима,
врлији пут су имаји из свог збора.
Пасовица је посврела да стави-
ла, када је волела да изради
који-који високи докази.
Надлежију доказијама
погоднији су, али не
изгубити ћеја, али не
изгубити ћеја, али не

卷之三

и вспомнил
о том, что
он не знал
о том, что
он знал

заре виїмки
єр-тк транспорт
виступа в лінії
єтих у відресту
збільшено від

жити відповідно до змін у граві. Ось куди
все жало за юнацтвом? Уже
заспів воробій! Голос, як

Чардак Фронтън организа-
вала циркови спектакли, на които
са събирали събраните средства, къ-
мани състрадат, жертви. Съветът
на Русия, Естерберг и Антрепет.

Некримина је купило сви-
чије прве докторске издавачке.
Нико је време глас да се у
Београду ово не бара, да су
радачи спасли већ више од

Glas žene, list štampan u Bijeljini, oktobra 1943.

Oblasno partitsko savjetovanje u Bijeljini, 28. februara 1944.

Oblasno partitsko savjetovanje, mart 1944.

Жена кроз борбу

LIST ANTIFASISTIČKOG FRONTA ŽENA ISTOCNE BOSNE

Br. 2.

Tuzla, decembar 1944

God. I.

ГОДИШЊИЦА ДРЖАВНОГ ЖИВОТА ФЕДЕРАТИВНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Наша народи сваке године свакога маја у априловим датумима симболично најављују народне пактовања — АДНОС-а (Антифашистичког народног савеза Југославије).

1943-1944, десетна и АДНОС-овим пактовањем заузиманим и извршеним током, тао је у нова народна пријатељска сподеста истражни листи у животу нашеј народе, да и на та наимене буде сведочење у нашој историји.

Најбољи ствари народу, најсилнији јединици демократске посвећености, тада су се бориле за свога народника, па да сада нашеј народу имамо. У ствари Југославија постоји је највећим народом који се посвећен био билој јединици културе, науке, крађијијији и физичкој.

Највећи посвећени народ АДНОС-а нашеј борбама критиковали су људите и војник сељаку са његовим друштвеним народом народу. Наши најбољи стручњаци кујују, који су се изабрали у највећим народним установама здравља и науке, додадију нашеј народу. У највећим парламентарним народу нашеј, који су посвећени нашеј гимнстици кујују, који су свеје удружење јадан пружајују освештавају и узимају и највећим превозима и волонтерима.

Након у историји нашеј народнији парламент је био највећи народ са саобраћајем народу, него што је наше АДНОС и уобичајено, који су у највећим земљама који су народ, побежда у борбама у историји нашеј земље, који су највећи првоступни краљеви битови и сваке победе, алијанси са највећим народом и који су га дајујују из његове скреће потпуној победи.

Таков народни парламентарни парламент је да ће наше народи, што су у том крајеву подне боље стечеја, сачувати и да се даје нашеј народној победији овој које је било дојење на руб троштности.

Сваки народни парламентарни парламент је наше АДНОС постоји парламентарни, док је нашеј народе сачувати. Тога дана посвећен је темеју и извештавајућем уредниству одлучујући је да Југославија буде стручјена на финаланом парламенту са шест

демократичких земаља (Софја, Хрватска, Словенија Црна Гора, Македонија, Босна и Херцеговина).

На II заседању постоловио је слободном народу. Он је почео својим најбољим претставницима уставом дајући, да који су се борили најбољи заједнички савезе. У највећој народији Југославији неће бити некој осталој сопственог централизма, где се свака земља, па и некомај Босни и Херцеговином, требајујују да спадају под парламентарне и курирарске бандарске чланке у којима најбољи колективи народу Југославије. Десет обнови народу Југославије постаје развојници са оставима народима и има право да сваке властите посвећене обнове има. Да то наје само правда највећа најбоља је ажуре што све федералне земље у Југославији имају сва њихова, која су на свим најбољима доказима и доказе високо одјерле за свога народу помоћи.

А добијене високе и крутије посвећене нашеј армији, демократичне демократске Југославије је АДНОС-а који обједињује парламентарни народи Југославије.

Лажнији је даји године даји имена и сајбе првим поједију народу — Његовима који су Југославије.

Македонски комитет Југославије именован је од стране највећег парламентара — АДНОС-а.

Најбољи народни парламентарни парламент је имао највећи народни јединици који су на чијим наимајима дуги људи Тито и сваки противимајући јединици, који су најбоље стручњаке Југославије који су најбољим посвећени да се замењују за претставнике нашеј земље. Ту посвећену систематично је на сваком блоковском најбољем од десета до стотине свакога чланка у Југославији, јер посветни бивших Југославијских јединица који је у најбољим и најкордобљивијим и алијанси и алијанси највећим посторијама истражници, исте, тајају — бивши министри и посланици — па посветни генератори сваки су посвећени да алијансе да блоковашкога рата у највећим земљама и да највећим земљама ратови и крађијији забор ћеја, остваривши још више спасења.

Наши народни јединици и нашији десети народни јединици Тито воде Југославију дају са којима, која је у

Žena kroz borbu, br. 2, 1944.

Nova Jugoslavija i položaj žena

Okončanje rata maja 1945. godine nije značilo prestanak aktivnosti snaga koje su s puškom u ruci ili pozadinskim radom prethodne četiri godine bile suprotstavljene neprijatelju. Uprkos traumama pretrpljenim pod okupacijom i mnogim velikim ličnim tragedijama, pred ženama Jugoslavije stajali su novi zadaci, ništa manje važni nego oni ratni. Počinje borba za obnovu i izgradnju zemlje u kojoj su sebi napokon osigurale osnovna građanska i ljudska prava. Pitanja njihovog položaja, aktivnosti i organizovanja u novoj Jugoslaviji i dalje su bila u domenu Antifašističkog fronta žena. Žene nisu pozivane samo da rade, nego i da koriste oslobođena politička prava, da učestvuju u vlasti i da odlučuju ravnopravno sa muškarcima.⁸² Ovim temama i zadacima bavio se i Prvi kongres AFŽ održan od 16. do 18. juna 1945. godine u Beogradu.

Shodno tome, a na osnovu novih izbornih zakona, žene su 11. novembra 1945. godine po prvi put učestvovali na opštim izborima i to za Ustavotvornu skupštinu. U prvom posleratnom Ustavu – Ustavu Federativne Narodne Republike Jugoslavije – proglašenom 31. januara 1946. godine, odredbom „Žene su ravnopravne sa muškarcima u svim područjima državnog, privrednog i društveno-političkog života“, potvrđena su prava koja su žene svojom borbom osvojile u narodnooslobodilačkom ratu (Antifašistička vijeća narodnog oslobođenja učinila su to ranije, prilikom svog formiranja).⁸³

Žene se dokazuju razumijevanjem novih događaja i ulaganjem svih sposobnosti, energije i inventivnosti u zajedničke zadatke preobražaja društva, koje će – čvrsto su vjerovale – obezbijediti njihovu već stečenu političku ravnopravnost, i uspostaviti jednakost sa muškarcima i u drugim oblastima ekonomskog i društvenog života. Vjerovalo se takođe da će žene – posebno organizovane u svakom gradu, u svakom mjestu, u svakom selu, a povezane svojim gradskim, sreskim,

82 Neda Božinović, *Žensko pitanje u Srbiji u 19. i 20. veku*, Beograd, 1996, 148

83 Isto, 151

okružnim i glavnim odborima AFŽ – same nači najbolje načine da savladaju zaostalost većine žena, koja je bila karakteristična za mnoge krajeve Jugoslavije i naročito na selu.⁸⁴

U koordinaciji sa Narodnim Frontom, AFŽ određuje sopstvene zadatke prema zadatom Petogodišnjem planu 1947-1952. godine. Osnovne aktivnosti bile su mobilizacija radne snage u različitim akcijama, kao i politički rad među ženama na objašnjavanju značaja Plana za promjenu i poboljšanje njihovog položaja. AFŽ je takođe djelovao među ženama, posebno mladim, da se uključuju u proizvodnju i koriste sve mogućnosti za sticanje ili poboljšanje obrazovanja i stručnih kvalifikacija, pomagao otvaranje dječijih i drugih ustanova za pomoć zaposlenim majkama, kao i uključivanje žena na selu u društveni život kroz političke i kulturno-prosvjetne akcije. Sve aktivnosti su bile naročito pojačane nakon Drugog kongresa AFŽ-a 1948. godine i Rezolucije Informbiroa, kada se zbog vojnih prijetnji Sovjetskog Saveza i blokade granica zemlja nekoliko godina suočavala sa novom velikom krizom⁸⁵.

Tokom 1949. godine AFŽ pojačano djeluje među ženama objašnjavajući partijsku politiku i potrebu aktiviranja žena u Narodnom frontu, podstiče okupljanje ženske radne snage i njeno stručno osposobljavanje, kao i okupljanje žena za dobrovoljne radne brigade, pomaže učvršćivanje i osnivanje novih seljačkih radnih zadruga, razvija aktivnosti oko osnivanja ustanova za zaštitu majke i deteta, i neprestano upoznaje žene sa njihovim pravima. Pitanje zaštitite majke i deteta i pomoć vlastima u održavanju dječijih ustanova i zdravstvenom prosvećivanju žena bilo je posebno naglašeno na Trećem kongresu AFŽ 1950. godine.

AFŽ je naročito propagirao ideju o zapošljavanju žena, kao osnov za njihovu egzistenciju i potpunu ravnopravnost, suprotstavljajući se tako još uvijek rasprostranjenom mišljenju da je za ženu rad izvan kuće sramota – naročito u radničkim zanimanjima – ili nužda koje se udajom

84 Isto

85 Teškoće su potencirane i nezapamćenom sušom 1950. godine, tako da se zemlja našla na ivici gladi. Jugoslavija je bila prinuđena da zatraži pomoć od zapadnih zemalja. Pomoć u hrani, odjeći i sirovinama dobila je od SAD, Velike Britanije i Francuske, a pomoć za djecu od UNICEF-a.

što prije treba osloboditi. Osim toga, žene su poslije rađanja dece često napuštale posao jer ih nisu imale kome povjeriti na čuvanje. Nezainteresovanost većine žena za sticanje stručnih kvalifikacija, mali broj ženskih stručnih škola, posebno za „ženska zanimanja“, nepismenost i natprosječna fluktuacija ženske radne snage, koja je uglavnom nekvalifikovana i priučena, bili su logične posledice takvih shvatanja i situacije žena. Iako donekle suzbijena u periodu obnove, ova shvatanja su iznova buknula pri prvom izbijanju društveno-ekonomskе krize početkom pedesetih godina. Stoga su mnoge organizacije AFŽ-a, pored tečajeva za nepismene radnice, organizovale i tečajeve za sticanje kvalifikacija, kao i zadružne i domaćičke tečajeve namjenjene ogromnom broju seoskih ali i gradskih žena koje nisu radile i bavile su se samo domaćinstvom.⁸⁶

U prvim godinama po oslobođenju u pojedinim krajevima Jugoslavije odvijala se još jedna bitka za emancipaciju žene, a to je akcija za skidanje zara i feredže kod muslimanskih žena. Iako je izvjestan broj Muslimanki uzeo aktivno učešće tokom Drugog svjetskog rata u redovima oslobodilačke vojske kao i pozadinskom radu, te radu novih organa vlasti, posebno AFŽ-a, većina je i dalje bila potčinjena tradicionalnom nošenju zara i feredže koji ih je izolovao od svijeta. Na Prvom kongresu žena Bosne i Hercegovine 1947. godine muslimanske delegatkinje spektakularno su se otkrile inicirajući tako novu fazu u životu svojih sunarodnica koje se sve više uključuju u rad izvan kuće u fabrikama, ustanovama i političkim organizacijama. Međutim, kako je viševjekovna tradicija bila isuviše jaka, većina žena je ipak ostajala pokrivena i trebalo je da prođe nekoliko godina različitih aktivnosti kao i zakonskih odredbi da bi se ovo pitanje riješilo. Nakon više inicijativa i podrške koju su dali i vjerski predstavnici Muslimana, u jugoslovenskim republikama se donose zakoni o zabrani nošenja zara i feredže.⁸⁷ U Bosni i Hercegovini je Zakon o zabrani nošenja zara i feredže stupio na snagu 29. septembra 1950. godine.

86 Neda Božinović, 155

87 Isto

Na osnovu ustavnih načela o ravnopravnosti žena, zaštiti djece i materinstva, jednakom radu i jednakom nagrađavinju, slijedi niz zakona i drugih propisa kojima se reguliše pravni položaj žene u Jugoslaviji. U njihovoj izradi kao i kontroli provođenja aktivno je učestvovao i AFŽ. Tako 1946. godine Savezna skupština donosi Osnovni zakon o braku koji je odvojio crkvu od države i ustanovio obavezan građanski brak, a sve odnose u braku postavio na ravnopravnu osnovu, dajući jednakla lična prava i jednakne obaveze mužu i ženi. Ovim je žena dobila punu poslovnu sposobnost, ekonomsku nezavisnost, pravo na izbor prezimena i jednakna prava i obaveze prema djeci. Iste godine su, na osnovu Zakona o nevažnosti pravnih propisa donijetih prije 6. aprila 1941. i za vrijeme neprijateljske okupacije, u sudskoj praksi u naslednom pravu žene izjednačene sa muškarcima. Novi Zakon o nasleđivanju iz 1955. godine dosledno je sproveo jednakost muškarca i žene u pravima na nasleđivanje, a u tim pravima izjednačio je bračnu i vanbračnu djecu. Osnovni zakon o upravljanju privrednim i višim privrednim udruženjima od strane radnih kolektiva (1950) još jednom je izričito propisao pravo žena da biraju i da budu birane u organe upravljanja preduzećima. Navedeni zakoni, a i mnogi drugi (Zakon o ličnim imenima, Zakon o državljanstvu, Zakon o matičnim knjigama, i dr) koji su donošeni po oslobođenju, sadržavali su nove odredbe kojima se u raznim oblastima precizirala ravnopravnost žena. AFŽ je strpljivo objašnjavao njihov smisao i podsticao žene da ih koriste. To je bio jedan od bitnih sadržaja političkog rada sa ženama. Upravo kroz objašnjavanje tih zakona, istovremeno su se objašnjavale i društveno-političke promjene i promjenjeni položaj žena.⁸⁸

Ipak, nakon svih aktivnosti u organizovanju žena tokom ratnog perioda i njihovog doprinosa u obnovi zemlje, prema nekim mišljenjima (Centralnog komiteta KPJ) Antifašistički front žena postaje politički suvišan jer „žena u čisto političkom radu ne treba da se odvaja od muškarca... a svi ženski problemi su skoro bez izuzetka problemi čitavog socijalističkog društva“. Već 1952. godine AFŽ je postao sekocija Narodnog fronta, a godine 1953. na svom IV Kongresu Antifašistički front žena je okončao postojanje. Umjesto njega ovom prilikom se os-

88 Neda Božinović, 158, 159

niva Savez ženskih društava. Ovo je na neki način značilo nestanak žena kao organizovanog političkog subjekta sa scene jugoslovenskog socijalističkog društva.

Navedene promjene dovode do smanjenja organizovanih aktivnosti žena koja je bila karakteristična za AFŽ. Međutim, u nekim oblastima Savez ženskih društava pokazuje odlučnost i istrajnost. Njegov rad se orijentiše na selo u akcijama opismenjavanja, te zdravstvenog i domaćičkog prosvjećivanja. Kako su zaposlene žene u gradovima, posebno radnice, u nedostatku zaštite svojih radnih i materinskih prava kroz redovne sindikalne organizacije u preduzećima, počele da se organizuju u ženske aktive, Savez ženskih društava im je pružao pomoć ili ih zastupao u pojedinim akcijama. Savez ženskih društava ističe i probleme žena u braku i porodici uprkos pravnoj ravnopravnosti, i radi na podsticanju modernizacije u oblasti domaćinstva i svakodnevnog života što će ženama, posebno onim zaposlenim olakšati kućne poslove i bavljenje porodicom. Ovo je bilo posebno važno s obzirom da je broj zaposlenih žena naglo rastao. Upoznajući i prepoznajući potrebe žena, u Savezu ženskih društava se vremenom iskristalizovalo stanovište da sreske i opštinske saveze treba još više razvijati, pojačavati njihove inicijative, a ženskim aktivima i grupama u selima i preduzećima dati punu podršku. Međutim, kao i u slučaju AFŽ-a samo nekoliko godina ranije, poseban ženski aktivizam u okviru društveno-političkog rada smatrao se nepotrebnim i nedjelotvornim uz obrazloženje da je promjena položaja žene duži društveni proces i da probleme u vezi s tim treba da rješavaju rukovodeće političke snage – Savez komunista i Socijalistički savez radnog naroda.⁸⁹

Uprkos protivljenjima, 1961. godine se umjesto Saveza ženskih društava formiraju Konferencije za društvenu aktivnost žena koje će se vrlo brzo (1965. godine) od samostalnog subjekta pretvoriti u pomoćno tijelo Socijalističkog saveza. Rad Konferencije bio je ograničen na praćenje, analizu i proučavanje nekoliko problema: zaštita djece i problemi finansiranja i izgradnje dječjih ustanova, stručno obrazovanje žena i njihov položaj u radnom odnosu, društvena ishrana, zdravstvena

89 Neda Božinović, 181

zaštita žena, i najzad društveno-politička aktivnost žena. Ovi postulati ili problemi se uglavnom stereotipno ponavljaju u budućim decenijama u kojima se smjenjuju kongresi partije, ustavne promjene, a Konferencija od 1975. godine biva preimenovana u Konferenciju za pitanja društvenog položaja žena u Konferenciji SSRNJ. Aktivnosti u vezi sa problemima žena u potpunosti preuzimaju SKJ, SSRN i državni organi. Nažalost u komplikovanom društveno-političkom sistemu u periodu samoupravljanja, u kome se izgubila i radnička klasa, žene kao pojedinke bez vlastite organizacije nisu mogle ni sanjati o nekom svom individualnom nastupu i uticaju na rješavanje problema od kojih su zavisili njihov lični i društveni položaj u radnoj organizaciji, komuni, širim društveno-političkim strukturama ili najvišim strukturama vlasti.⁹⁰

Ipak, bez obzira na sve manjkavosti državnog sistema Jugoslavije od 1945. do 1990. godine, ostaje činjenica da su žene zahvaljujući svom aktivnom učešću u Drugom svjetskom ratu osvojile i ostvarile do tada nezamislima prava u mnogim oblastima života. Uprkos tradicionalnim porodičnim odnosima i patrijarhalnim stegama koje su u mnogim krajevima i dalje bile jake, emancipacija žena je bila nezaustavljiv proces. Sve veći broj ženske populacije u generacijama koje su stasavale poslije 1945. godine koristio je mogućnosti besplatnog školovanja i ostvarivao ekonomsku nezavisnost zapošljavanjem u najraznovrsnijim privrednim i drugim oblastima. Osim društvene podrške ovim procesima, jednako značajna bila je i podrška porodice, često ponajviše onih ženskih članica - majki ili baka, koje nisu imale mogućnosti ni za najnužnije obrazovanje. Samoostvarenje njihovih potomkinja kroz obrazovanje i zapošljavanje doživljavale su tako kao svoje sopstveno. Naravno, profesionalno i društveno-političko angažovanje žena, ni jednog trenutka nisu dovodili u pitanje njihovu tradicionalnu ulogu majki, brižnih roditeljki i nezamjenjivog oslonca porodičnog života.

Žene Semberije u novoj Jugoslaviji

Period po završetku Drugog svjetskog rata je vrijeme kada se veliki broj žena Semberije prvi put uključuje u različite oblike aktivnosti izvan kuće. Uz svoje redovne domaćičke obaveze i materinstvo, pod okriljem

90 Isto, 195

organizacije AFŽ-a koja djeluje zajedno sa odgovarajućim organima vlasti, i žene Bijeljine se prihvataju mnogih poslova koji ne trpe odlaganje. One raščišćavaju ruševine, čiste ulice, pomažu bolnici obilazeći i njegujući zaostale ranjenike i svesrdno učestvuju u zbrinjavanju ratne siročadi (uređuju prihvatište, sakupljaju namirnice za ishranu pitomaca, dočekuju i smještaju djecu u prihvatištu ili gradskim i seoskim porodicama voljnim da ih prihvate u svoja domaćinstva, prikupljaju odjeću i obuću, sređuju dokumentaciju preko koje će se obezbijediti redovno izdržavanje djece, pripremaju rad doma za ratnu siročad)⁹¹.

Prevazilazeći tradicionalno poimanje mjesta i uloge žene u društvu, u većinu akcija postepeno se uključuju i bijeljinske Muslimanke. Inspirisane primjerima muslimanskih djevojaka i žena koje su tokom okupacije aktivno učestvovale u pozadinskom radu i jedinicama narodnooslobodilačke vojske ne štedeći često ni sopstveni život, i same izlaze iz kuće. Zajedno sa svojim sugrađanima i sugrađankama, otkrivena lica⁹², pomažu da se otklone posledice četvorogodišnjeg rata, pohađaju analfabetske tečajeve, uključuju se u društveni i politički rad u svojim kvartovima i šire, vjerujući kao i ostali da tako za sebe i svoju djecu obezbjeđuju bolji budući život. Poseban podsticaj njihovoj većoj javnoj zastupljenosti u najrazličitijim oblicima, počevši od sve viših nivoa školovanja i sve masovnijeg zapošljavanja predstavljala je i zakonska zabrana nošenja zara i feredže iz 1950. godine.

Borba protiv nepismenosti i zaostalog položaja žene intenzivira se i u selima gdje se takođe u cilju najnužnijeg opismenjavanja mlađih ali i starijih žena organizuju tečajevi, a omladina - posebno ženska - podstiče na učešće u mnogim kulturno-umjetničkim ekipama koje folklornim, recitatorskim, glumačkim ili horskim nastupima obilježavaju 8. mart, 1. maj i druge datume od značaja za novu Jugoslaviju. Zajedno sa svojim vršnjacima, omladinke iz Semberije masovno učestvuju u ra-

91 Деса Марјановић, Учешће АФЖ у збрињавању ратне сирочади, Семберија у НОБ и социјалистичкој револуцији 1944/1945, Тузла, 1981, 537-540

92 Pod uticajem reformi Kemala Ataturka u Turskoj od 1924. godine, još u predratnoj Bijeljini viđenje muslimanske porodice davale su primjer ostalim sunarodnicima liberalnim odnosom prema svojim suprugama i srodnicama koje su usvojivši evropski način oblačenja, lice u javnosti pokrivale samo diskretnom 'valom' – malim velom preko šešira ili toke

zličitim radnim akcijama kao što su izgradnja nasipa na Visoču na Savi i dijelom uz kanal Dašnica, pruge Bijeljina-Rača, pruge Brčko-Banovići u sve tri smjene, pruge Šamac-Sarajevo, hidrocentrale Jablanica, sječe šume na Konjuh-planini.⁹³ Tokom intenzivnog formiranja radnih zadruga u vrijeme sukoba sa SSSR-om 1948. godine, veliki teret u poljoprivrednim poslovima, posebno na održavanju zasijanih kultura i prikupljanju ljetine bio je upravo na ženskoj radnoj snazi. Sve aktivnosti odvijale su se pod direktnim patronatoma SKJ, a preko organizacija AFŽ i USAOJ (Ujedinjeni savez antifašističke omladine Jugoslavije), i praćene su intenzivnim političkim djelovanjem.

Paralelno sa podsticanjem aktivnosti za što masovnije uključenje ženske populacije u ekonomski, društveni i politički život, i uvažavanjem njihove građanske i pravne jednakosti, u prvim posleratnim godinama u Semberiji su prisutne i pojave represivnih mjera prema jednom broju žena. Shodno propisanim državnim zakonima one se kažnjavaju zbog njihove ratne prošlosti – „domaći izdajnici“, „neprijatelji naroda“, „saradnja sa okupatorom“⁹⁴, zbog neispunjena obaveza koje je pred domaćinstva postavljala nova vlast⁹⁵, ili zbog političke nepodobnosti⁹⁶ tokom Rezolucije Informbiroa.

Nakon ukidanja organizacije AFŽ 1953. godine, aktivnosti žena u Semberiji odvijaju se u okviru različitih društava. Tako se na primer u Dragaljevcu osniva žensko društvo „Napredno domaćinstvo“, a u Velikoj Obarskoj (januara 1957. godine) „Društvo za unapređenje domaćinstva“. Ova i druga seoska ženska društva se, osim pomoći masovnim akcijama koje se odvijaju pod okriljem mjesnih odbora

93 Prof. dr Dimitrije Milanović, *Brodac (monografija)*, Brodac, 1987, 101-102; *Dragaljevac, monografski prikaz*, Emisija 'Znanje-imanje', Dragaljevac 1978, 67; *Велика Обарска* 1982, Обарска, 1982, 48

94 Vidi: Zorka Đukanović – aktivistkinja Društva „Knjeginja Zorka“

95 Slučaj pritvora dvadesetak žena, udovica i samohranih majki iz Ostojićeva koje 1949. godine nisu bile u mogućnosti da prema vlastima ispunе zahtjevanu obavezu u hrani, žitu, vuni i drugim proizvodima, Мр Душан Николић, *Остожићево* (Свињаревац), монографија, Бијељина 1995, 107

96 Vidi: Zora Nikolić - poslanica u Ustavotvornoj skupštini Demokratske Federativne Jugoslavije i Skupštini Narodne Republike Bosne i Hercegovine

SSRN (opismenjavanje odraslih, izgradnja zadružnih domova i sličnih objekata od zajedničkog interesa, skupljanje dobrovoljnih priloga za različite namjene, organizovanje proslava 8. marta i ostalih državnih praznika), bave ponajviše praktičnim „ženskim pitanjima“. Po zaseocima se organizuju mnoga predavanja o poljoprivredi na kojima su žene obučavane kako da i same unaprede seosko domaćinstvo, ali i šestomjesečni kursevi kuvanja, krojenja i šivenja. Velika pažnja je posvećivana zdravstvenom prosvjećivanju, posebno zdravstvenoj zaštiti majke i djeteta. Na području Donjeg, Srednjeg i Gornjeg Dragaljevca na primjer, u više navrata organizovani su tečajevi prve pomoći i zdravstvenog vaspitanja za seosku žensku omladinu u saradnji sa organizacijom Crvenog krsta u Bijeljini.⁹⁷ „Društvo za unapređenje domaćinstva“ iz Obarske imalo je posebne zasluge za realizaciju đačke kuhinje u lokalnoj osnovnoj školi i njeno funkcionisanje.

U ovom periodu evidentno je povećanje ženske radne snage u gradu. U vezi s tim je i migracija izvjesnog broja ženske seoske mladeži u Bijeljinu koja se zapošljava uglavnom kao nekvalifikovana radna snaga u tek osnovanim fabrikama „Sava“, „Kurjak“, „Stolar“, „Zenit“. Među prvim uposlenicama gradske lake industrije, jedan broj će vremenom poboljšati svoju kvalifikaciju i istrajati u ekonomskoj nezavisnosti sve do lične penzije. Sa druge strane, jedan dio će najčešće po udaji napustiti posao, bilo zbog još važećeg tradicionalnog shvatanja o primarnoj ulozi žene u kući uz muža i djecu, bilo zbog nedostatka pomoći za čuvanje djece, ili moguće nespremnosti da se sa svim obavezama istovremeno uhvati u koštač. Nastupajuće decenije karakteriše dalji rast zapošljavanja žena što podstiče sve veći broj ženske omladine iz grada i sela da završava osnovno obrazovanje ali i dalje školovanje zbog profesionalnog angažovanja u najraznovrsnijim djelatnostima.

Jedna od pojava koje svakako treba pomenuti jeste i ekonomска migracija žena iz Semberije na privremeni rad u inostranstvo (Njemačka, Austrija, Švajcarska, Francuska i druge razvijene evropske zemlje) koja počinje šezdesetih godina XX vijeka. Ovo je prvi put u istoriji Semberije da žena, i to često udata (kod kuće ostavlja muža i malu djecu), u cilju

97 *Dragaljevac, monografski prikaz, Emisija 'Znanje-imanje'*, Dragaljevac 1978, 67

obezbjedenja sredstava za unapređenje svog domaćinstva napušta rodni kraj. Među njima su prednjačile seoske žene najčešće bez ikakve kvalifikacije, pa i potpuno završene osnovne škole. Ipak, njihovo otiskivanje u svijet ostaje pravi podvig, kao i činjenica da se u seoskom domaćinstvu prvi put ozbiljnije računa na zaradu koju ostvaruje žena.⁹⁸ Mnogima od njih privremeni rad u inostranstvu prestao je tek ostvarenjem pune penzije prema zakonu stranog poslodavca.

Nasuprot masovnom radnom angažovanju žena u Semberiji, kao i širom Jugoslavije, uloga i značaj u društveno-političkom životu i upravljanju tokom vremena je svedena na pojedinke koje zadovoljavaju propisanu polnu zastupljenost. Uz rijetke izuzetke žena na rukovodećim položajima u Semberiji od 1945. godine (upravnice-direktorice škola, dječjih domova i vrtića) samo je jedna svojim izuzetnim društveno-političkim angažovanjem ostvarila visoku poziciju u lokalnoj upravi kao predsednica Skupštine opštine Bijeljina 1985-1986. godine u tada propisanom jednogodišnjem mandatu. Konferencija za društvenu aktivnost žena, odnosno kasnije Sekcija OK SSRN za pitanja društvenog položaja žena nije imala ni ingerencije ni podršku da se dublje bavi specifičnim problemima ženske populacije. Rad opštinske konferencije bio je posvećen uglavnom zdravstvenoj zaštiti žene i staranju za majke sa djecom (npr. otvaranje zabavišta u okviru radnih organizacija), dok su mjesne konferencije najčešće pomagale rad SSRN učešćem u različitim radnim akcijama, prikupljanju priloga, pomoći starim licima, organizovanju druženja žena povodom 8. marta i drugih praznika i jubileja, organizovanju ekskurzija i sličnim aktivnostima.

Osamdesete godine XX vijeka donose vrijeme stabilizacije i stagnaciju ekonomije i privrede zbog čega se sada konstantno povećavao broj nezaposlenih. Među njima je iz godine u godinu bio sve veći broj žena sa zavidnim nivoom obrazovanja. Na konkursima za posao ustaljuje se praksa favorizovanja muških kandidata u odnosu na žene sa istom kvalifikacijom, kao i druge nepravilnosti.

98 Радмила Каймаковић, *Промене у народној култури Семберије, резултати и искуства*, СИМПОЗИЈУМ Етнолошко проучавање савремених промена у народној култури, Београд, 1974, 105

Žene u seoskim domaćinstvima (60% od ukupnog broja žena u Semberiji 1985. godine)⁹⁹, iako maksimalno angažovane u poljoprivrednoj proizvodnji, sa izuzetkom onih na privremenom radu u inostranstvu, bile su još više marginalizovane. Bez sopstvene ekonomske nezavisnosti i mogućnosti za promjenu i poboljšanje svog statusa kroz aktuelne društveno-političke seoske i druge organizacije, starije su se mirile sa sudbinom dok su mlađe, maksimalno koristeći mogućnosti za školovanje, svoju budućnost uglavnom tražile u gradskoj sredini.

Bez obzira na opšte unapređenje života u Jugoslaviji tokom druge polovine XX vijeka, kao i mnogim zakonima potvrđenu i obezbeđenu jednakost žena, nepostojanje autentičnih i samostalnih ženskih organizacija nakon ukidanja AFŽ 1953. godine, umanjilo je zanimanje za mijenjanje odnosa među polovima u porodici i društvu. Birokratizovane strukture vlasti i privrede kompromitovale su i samu ideju socijalističkog samoupravljanja zaplićući je u labyrin formalističkih, komplikovanih, često protivurječnih i neprimjenjivih normi. Forma je ugušila suštinu, pa su samoupravni organi postali sve manje osetljivi na životne uslove i radnika i radnica. Umjesto predviđenog oslobođenja, i radnici i radnice izloženi su nesputanom prodoru konzervativne, patrijarhalne svijesti, uz izrazito osporavanje već stečenih ženskih prava.¹⁰⁰ U takvim okolnostima zemlja je bila pred neizbjegnom transformacijom društvenog i političkog sistema koja će nastupiti nakon prvih višestranačkih izbora 1990. godine, ali i inicirati tragična ratna zbivanja i konačan raspad SFRJ.

99 *Doprinos žena stabilizaciji*, Semberske novine, br. 100, god. V, Bijeljina, 1. mart 1985., 3

100 Neda Božinović, 253

Gradska konferencija AFŽ u Bijeljini, 1945.

Kulturna ekipa u selu Trnjaci, 1945.

Raščišćavanje ulice kod radničkog doma u Bijeljini, 1945.

Otvaranje Radničkog doma, maj 1945., govori Fata Lipničević

Akcija raščišćavanja grada kod Vanekovog mлина, 1945.

Prvi analfabetski tečaj u Bijeljini, 1945.

Posjeta aktivistkinja AFŽ Bijeljina bolnici, u ljeto 1945.

Dodjela pomoći u Sreskom Crvenom krstu u Bijeljini, 1945.

*Na trgu ispred opštine u Bijeljini,
1946.*

Opismenjavanje ženske omladine u Semberiji 1946.

УВЕРЕЊЕ

другу-другарици

из Југословије

Радне бригаде издана је

ударничка значка као
признање за изванредну појрт-
вованост у раду на изградњи
омладинске пруге Шамац-Сарајево

СМРТ ФАШИЗМУ - СЛОВОДА НАРОДУ

Зеница, 5. V. 1947.

КОМАНДАНТ
ОМАЛАДИНСКИХ РАДНИХ
БРИГАДА
НА ИЗГРАДЊИ ОМАЛАДИНСКЕ
ПРУГЕ ШАМАЦ-САРАЈЕВО

Бранко Ђорђевић

Udarnička značka Cvijete Jevtić 1947.

Asija Ćemerlić i članice folklorne grupe iz Bijeljine kojom je rukovodila poslije rata, snimljeno 1960.

Učiteljska škola u Bijeljini, 1962.

Fata Lipniecevic sa polaznicama krojačkog kursa Narodnog univerziteta u Bijeljini, 1977.

Susret Beograđanke i Semberki, 1977.

Fabrika obuće Zenit, Bijeljina, 1974.

Prehrambena industrija Sava Bijeljina, 1977.

Konfekcija Kurjak, Bljeljina, 1979.

Druženje...

Epilog

Događaji koji su obilježili godine poslije istorijske prekretnice devedestih (raspad Jugoslavije, ratovi u Hrvatskoj i BiH, formiranje novih država) doveli su do još veće marginalizacije položaja i prava žena. Dvije decenije kasnije, iako su žene radno angažovane više nego ikada, iako je obrazovanje žena masovnije nego ikada, iako su žene politički aktivne i uključene u sve strukture vlasti, umjesto logičnog unapređenja svog položaja i odnosa među polovima, njihova aktivnost se svodi na neprestanu odbranu do sada stečenih prava pred prevlađujućim konzervativnim i patrijarhalnim shvatanjima koje podržavaju dominantne vladajuće (ali i opozicione) snage.

U vrijeme kada su mnogi istorijski događaji i njihovi učesnici, posebno učesnice, zanemareni ili zaboravljeni, kada se preko truda ranijih generacija žena olako prelazi, nužno je nanovo isticati svaki njihov rad kojim je unapređivano vrijeme u kome su živjele, a posebno život i položaj ženske populacije. Stoga ovim skromnim prilogom o ženama u istoriji Semberije podsjećamo da su u svim društvenim okolnostima do 1990. godine postojale pojedinke i grupe koje su vjerovale da se može više, bolje ili bar drugačije od ustaljenih shvatanja. Sticaj okolnosti, lični izbor, političke odluke ili neki drugi razlozi učinili su da se iza odabranih životnih priča kriju djela koja su u suštini bila bar korak ispred svog vremena. I sigurno je da nijednoj od odabranih žena nije nedostajala hrabrost da se odluči na taj korak. Zbog toga svakako služuju posebno mjesto u sjećanju zajednice i izazivaju najdublje poštovanje.

Pripremile

Tanja Lazić

Radmila Žigić

ZNAMENITE ŽENE SEMBERIJE

Pripremila
Tanja Lazić

Istraživačica
Ljubinka Vukašinović

HANUMICA OSMANBEGOVIĆ (DRUGA POLOVINA XIX VIJEKA)

PLEMENITA DARODAVKA

Prema skromnim izvorima¹, ime ove Bijeljinke dovodi se u vezu sa gradnjom Srpske pravoslavne crkve 1867-1872. godine. Kada je Crkvena opština na čelu sa uglednim gradskim trgovcima Perom Hadži-Čolakovićem, Milkom Jovičićem i Perom Živanovićem dobila od turskih vlasti pozitivan odgovor za podizanje nove crkve u Bijeljini nedostajalo im je dovoljno zemljišta u Srpskoj varoši na kome će biti sagrađen za to doba velelepni hram Svetog Georgija. Potomak stare muslimanske porodice Hanumica Osmanbegović učinila je izuzetno plemeniti gest prema svojim sugrađanima i Srpskoj crkvenoj opštini, poklonivši sopstveno zemljište kojim je proširen posjed za crkvu i novi parohijski dom. Tako se ovaj ženski lik nameće kao primjer dobročinstva i ljubavi prema bližnjem. U kratkom periodu, od 1992. godine jedna od gradskih ulica je nosila njeno ime².

¹ Mustafa H. Grabčanović, *Javni objekti u Bijeljini, Semberske novine*, 15. mart 1987, 8; Stopedeset godina prve osnovne škole u Bijeljini, Bijeljina, 1989, 27; Mr Mirkо Babић, *Нови називи улица у Бијељини, Музеј Семберије, Бијељина*, 1992; *Из историје старих и знаменитих грађевина Бијељине*, каталог изложбе, Музеј Семберије, 1997.

² Улица Мехе Џафића, Службени гласник Општине Бијељина, бр. 6, 25. август 1992.

MAGDALENA – MAGA ŽIVANOVIĆ – NIKOLIĆ (1876-1956)

PRVA BIJELJINSKA PJESNIKINJA

Bila je kćerka Jove Nikolića, trgovca iz Bijeljine i Jelke, kćerke poznatog gazde i jednog od najistaknutijih Srba u gradu Pere Živanovića (1830-1890)¹.

Kao većina djece iz uglednih srpskih porodica u Bijeljini, Maga se obrazovala u Srpskoj osnovnoj školi. Iako je vaspitavana u tradicionalnom patrijarhalnom duhu i pripremana za udaju za 'dobru priliku', Magdaleninu mladost i cijeli život obilježilo je poznanstvo sa kasnije poznatim pjesnikom i diplomatom Jovanom Dučićem tokom njegovog kratkog službovanja u Srpskoj osnovnoj školi u Bijeljini 1893/1894. godine.

Romantična ljubav koja se rodila u tom kratkom periodu između mладog učitelja i djevojke iz Bijeljine, po Dučićevom odlasku iz grada pretočila se u višegodišnju - višedecenijsku prepisku. Magdalena i Jovan se više nikada nisu sreli, ona je ostala neudata, a on neoženjen. Sigurno je da su neostvarena ljubav i ovo dopisivanje imali uticaja i na Magdalenine pjesničke iskaze, a posebno na činjenicu da je svoje radove prosljeđivala tada najpopularnijem i najznačajnijem srpskom časopisu u Bosni i Hercegovini „Bosanskoj vili“ gdje su objavlјivani tokom 1895. i u 1909. godini².

1 Koliki je uticaj Pero Živanović imao i po svojoj smrti, govori činjenica da su mu potomci ili do davali prezime pored očevog (kao Maga), ili uzimali umjesto porodičnog imena.

2 *Босанска вила*, бр. 2, 30. јануар 1895, Сарајево, година X, 28, 29; *Босанска вила*, бр. 14, 30. јул 1895, Сарајево, година X, 210; *Босанска вила*, бр. 19, 15. октобар 1895, Сарајево, година X, 293; *Босанска вила*, бр. 8, Сарајево, 30. април 1909, књига XXIV, 115, 116

U znak sjećanja na dvoje pjesnika i romantičnu ljubavnu priču, SPKD „Prosvjeta“ iz Bijeljine postavilo je na Magdalenu već oronulu kuću 2006. godine bareljef sa Maginim i Dučićevim likom i natpisom³:

„U ovoj kući cvjetala je vječna neugasiva ljubav
Između prve pjesnikinje u BiH
Magdalene Mage Živanović 1876-1956
I Jovana Dučića 1871-1943
Velikog srpskog pjesnika
Koji je u Srpskoj osnovnoj školi
U Bijeljini 1893-94
Imao svoje prvo službovanje.“

3 Februara mjeseca 2011. godine nepoznati vandali skinuli su navedenu spomen ploču

KRUNA AĆIMOVIĆ, ROĐENA DRAGOJLOVIĆ (1867-1956)

PRVA SEMBERKA SA UNIVERZITETSKIM OBRAZOVANJEM

Potekla je iz sela Brodac kod Bijeljine. Kao siroče za vrijeme srpsko-turskog rata 1876-1878. prebačena je sa drugom djecom slične sudbine u Srbiju a odатle poslana u Rusiju. Poslije jedanaestogodišnjeg školovanja i mature, 1887. godine vraća se u Srbiju. Uz odobrenje ministra prosvjete Kraljevine Srbije upisuje se na beogradsku Veliku školu na Filološko-istorijski fakultet. Tokom školovanja, osim od skromne stipendije, izdržavala se dajući časove ruskog jezika. Ona i Leposava Bošković bile su prve žene u Srbiji koje su završile Filološko-istorijski fakultet.¹ Završivši studije

1891. godine „stupa u državnu službu i tako krči put ženskinju sa fakultetskom spremom“². Dobila je najprije zvanje predavača u Višoj ženskoj školi u Kragujevcu, gdje je bila i upravnica. Da bi stekla zvanje profesora 1894. godine polaže i profesorski ispit. Predavala je ruski jezik, ali i prevodila ruske pisce, naročito Čehova. Sarađivala je i sa sarajevskim književno-kulturnim časopisom „Bosanska vila“. Sa 32 godine staža u službi penzionisana je 1924. godine kao profesorka Prve ženske Gimnazije u Beogradu. Za svoj predan rad u školi odlikovana je Ordenima Sv. Save V i IV stepena.

¹ Neda Božinović, *Žensko pitanje u Srbiji u XIX i XX veku*, Beograd, 1996, 58

² Др Василија Колаковић, *Босанка од Бијељине, једна од прве две факултетски образоване жене Београда и Србије*, Годишњак града Београда, књ. XXV, 1978, 291

Godine 1931.³ Kruna Aćimović i njena koleginica sa studija Leposava Bošković doživjеле su veliko priznanje kada je 29. marta „Udruženje univerzitetski obrazovanih žena Beograda“, obilježilo njihov jubilej „40-tu godišnjicu položenih ispita prvih žena na Univerzitetu“. Izabrane su za počasne članice Udruženja.

Kruna Aćimović boravila je povremeno i u rodnoj Bosni u Sarajevu. Tu je i preminula u devedesetoj godini života, 1956. godine kod kćerke Mare, ljekarke i zeta Šukrije Kurtovića, pravnika. Sahranjena je na sarajevskom groblju.

³ Пре четрдесет година прве две жене свршиле су Велику школу у Београду, *Политика*, 29. март 1931, 6, <http://scr.dital.nb.rs/document/P-2484-1931>

MILICA KRSTIĆ, ROĐENA ĐAKOVIĆ (1870–1906)

PRVA ŠKOLOVANA UČITELJICA IZ SEMBERIJE

Rođena u selu Donji Brodac kod Bijeljine. Tokom srpsko-turskog rata 1876. godine ostala je siroče u izbjeglištvu u Srbiji. Sa drugom djecom slične sudbine dolazi pod brigu „Slovenskog komiteta“ iz Petrograda koji ih prebacuje u Rusiju. Najprije odlaze u Rostov u zabavište ruskih monahinja, a odатle ih premještaju u Moskvu gdje završava osnovnu, višu i učiteljsku školu kod gospođe Vinogradrske. Po završetku učiteljske škole 1888. godine nošena željom da se vratи u rodni

kraj i pronađe brata i sestru za koje nije bila sigurna ni da su živi, iz Rusije najprije dolazi u Beograd, a zatim sa svojim drugaricama takođe Bročankama pred Vaskrs 1889. u Brodac. Iste godine imenovana je od strane Zemaljske vlade pomoćnom učiteljicom Narodne osnovne škole u Brocu u kojoj je službovala dvije godine. Odатle je premještana u Janju (službovala pet godina) te u Glamoč (četiri godine službe) gdje se i udala za Stjepana Krstića, učitelja i takođe Bročanina. Od 1898. godine, po položenom učiteljskom ispitу, imenovana je učiteljicom u definitivnom svojstvu.¹ Iz Glamoča je zbog bolesti opet premještena u Brodac (1900-1905), a zatim u Lušci-Palanku. Nažalost, narušenog zdravlja, vrlo brzo se vraća u Brodac gdje umire krajem aprila 1906. ne dočekavši dekret kojim je „stavljena u trajno stanje mira ureda zbog dokazane nesposobnosti za vršenje učiteljskog zvanja“.² Na ovu prerano preminulu Semberku neobične sudbine i danas podsjeća spomenik na lokalnom groblju u njenom Brocu.

1 Školski vjesnik, službeni dodatak, Sarajevo, 1898.

2 Стјепан Крстić, *Милица Крстić рођ. Ђаковић*, Школски вјесник XIII/1906, Сарајево, 409-411

MARIJA TODOROVIĆ, ROĐENA ĆERANIĆ (1865-1934)

**UČITELJICA I ZAČETNICA
KOŁA SRPSKIH SESTARA U BIJELJINI**

Prijekom iz Like, kao mlada učiteljica došla je u Bijeljinu da bi se ilegalno prebacila u Srbiju, jer nije htjela da službuje u Austro-Ugarskoj Monarhiji. Kako nije uspjela u svojoj namjeri, počela je da radi u Srpskoj osnovnoj školi, i u Bijeljini zasnovala porodicu. Iako je kao mlada ostala udovica i sa skromnim prihodom učiteljice bila u velikoj oskudici, trojici sinova je uspjela da obezbijedi univerzitetsko obrazovanje.¹ Istovremeno je, uz neprestanu borbu za preživljavanje i uspjeh vlastite porodice, davala veliki doprinos u kulturnom i zdravstvenom prosvjećivanju ženske populacije, posebno mладог naraštaja. Potaknuta osnivanjem Koła srpskih sestara - izrazito patriotskog ženskog udruženja u Kraljevini Srbiji 1903. godine, bila je jedna od inicijatorki osnivanja

¹ Стопедесет година прве основне школе у Бијељини, Бијељина, 1989, 32

Kola srpskih sestara u Bijeljini 1905, a potom i njegova dugogodišnja noseća snaga i predsjednica. Osim kulturno-prosvjetnog karaktera, rad bijeljinskog Kola imao je za cilj i širenje nacionalno-oslobodilačkih ideja posebno izraženih po aneksiji Bosne i Hercegovine 1908. godine i tokom Balkanskih ratova. Početkom Prvog svjetskog rata i ovom srpskom udruženju je bio zabranjen rad. Po oslobođenju i ujedinjenju u Kraljevinu SHS, Kolo u Bijeljini se opet aktiviralo na inicijativu Marije Todorović. Zahvaljujući podstrek i pomoći Glavnog odbora Kola srpskih sestara u Beogradu, 1922. godine u Bijeljini je počela sa radom i Ženska zanatska škola pod upravom lokalnog odbora Kola na čijem je čelu opet bila Marija Todorović. Na mjestu predsjednice dočekala je dvadestogodišnjicu Društva 1925. godine², da bi nešto kasnije, dolaskom mlađe i školovanje generacije žena svoje mjesto ustupila novoj predsjednici i povukla se iz javnog života. U gradu od milja zvana i Đedinca, Marija Todorović je umrla i sahranjena u Bijeljini 1934 godine.

Svojim predanim pedagoškim radom u Srpskoj osnovnoj školi, te osnivanjem prvog ženskog udruženja u Bijeljini i Ženske zanatske škole bila je lučonoša kulturnog i obrazovnog prosvjećivanja ženske populacije u prvim decenijama XX vijeka.

² Повеља Кола Српских Сестара у Бијељини, 12. II 1925, Музеј Семберије, инв. бр. И-5015

JOVANKA ALEKSIĆ, ROĐENA JOVIČIĆ (1886-1955)

DUGOGODIŠNJA PREDSJEDNICA KOŁA SRPSKIH SESTARA U BIJELJINI

Potomak poznate posjedničko-trgovačke porodice Jovičić iz Bijeljine¹ poslije završene Narodne osnovne škole u Bijeljini obrazovala se u Ženskoj stručnoj školi u Zagrebu. Vrativši se sa porodicom u Bijeljinu 1923. godine² kao gospođa Dušana Aleksića, uglednog apotekara i majka troje djece, po tadašnjim mjerilima, trebalo je da ima potpuno ispunjen porodični i društveni život. Ipak, porijeklo, vaspitanje i čovjekoljublje, potakli su je da se intenzivno posveti humanitarnom

radu u Kolu srpskih sestara i staranju o Ženskoj zanatskoj školi u Bijeljini čiji je osnivač i patron bilo pomenuto žensko društvo. Njena predanost aktivnostima Kola srpskih sestara rezultirala je činjenicom da zamjenjuje Mariju Todorović 1926. godine na mjestu predsednice društva i da su je Sestre na to mjesto birale sve do prestanka rada Kola početkom Drugog svjetskog rata. Prioritet u društvenom radu Jovanke Aleksić predstavljala je Ženska zanatska škola, koja je osim kulturno-prosvjetne imala i naročitu praktičnu ulogu u obrazovanju i osposobljavanju ženske mladeži. Kako je u troškovima škole država učestvovala samo u plaćanju nastavnog kadra, a sve ostale nadležnosti je obezbjeđivalo Kolo srpskih sestara, za Udruženje, a tako i predsjednicu, briga oko pribavljanja sredstava i prikupljanja donacija

1 Kćerka Dimitrija Jovičića i unuka Milka Jovičića – bijeljinskog donačelnika u vrijeme smjene vlasti dvaju velikih imperija – Otomanske i Austro-Ugarske, Mr Mirko Babić, *Из колекције старих бијељинских породица – Јовичићи*, каталог изложбе, Музеј Семберије, Бијељина, 1996.

2 Слободан Петровић, *Корзо старе Бијељине*, НБ „Филип Вишњић“, Бијељина, 2002, 28

za normalan rad škole bila je prvi i osnovni zadatak. Istovremeno, redovno se pomagalo mnogim siromaštvom pogođenim licima u čemu su predsednica Aleksić i odbornice prednjačile ličnim novčanim prilozima.³

Svojim dugogodišnjim humanitarnim i dobrotvornim radom i predanom brigom za Žensku zanatsku školu, Jovanka Aleksić je dala izuzetan doprinos širenju kulturno-prosvetnog napretka i obrazovanju ženskog podmlatka u Bijeljini.

³ Коко Српских Сестара – Бијељина, извјештај о раду 1931. године, Календар „Вардар“ 1932, Београд, 34

RIFKA ALKALAJ, ROĐENA DANON (1882-1942)

TRGOVKINJA I VLASNICA HOTELA

Skromni podaci¹ o istoriji hotelijerstva u Bijeljini pominju Rifku Alkalaj koja je između 1933. i 1935. godine u glavnoj ulici u Staroj čaršiji podigla lijepu zgradu na sprat u kojoj je otvoren Hotel „Evropa“². Osim što je bila vlasnica hotela, bavila se i trgovinom. Na žalost, kao i većina pripadnika jevrejske zajednice u Bijeljini početkom Drugog svjetskog rata i ova, za svoje vrijeme neobična poslovna žena, izgubila je život u jednom od logora smrti³.

1 Слободан Петровић, *Корзо старе Бијељине*, Народна библиотека „Филип Вишњић“, Бијељина, 2002, 214; *Из историје јеврејских грађевина у Бијељини*, Каталог изложбе, Музеј Семберије, Бијељина, 1998.

2 Donedavno je ovaj objekat bio Dom vojske u Bijeljini

3 *Jevreji žrtve fašizma*, Јеврејски историјски музеј Београд, 2010.

ZORKA ĐUKANOVIĆ, ROĐENA ERIĆ (1909-1992)

AKTIVISTKINJA DRUŠTVA „KNJEGINJA ZORKA“

Rodom iz ugledne trgovačke porodice iz Popova. Poslije osnovne škole koju je pohađala u Dvorovima kod djeda po majci, učitelja Stanislava Majstorovića, završava Nižu gimnaziju u Bijeljini. Godine 1925. udaje se za Blagomira Đukanovića čija porodica ima uveliko razvijene trgovacko-izvozne poslove u Semberiji. Nakon osnivanja porodičnog preduzeća za prevoz putnika Zorka se pridružuje suprugu u poslovnim aktivnostima vodeći knjige i baveći se prodajom karata. Tako

uprkos povlašćenom statusu jedne od najbogatijih i najuglednijih gospođa u gradu, ruši patrijarhalni mit o ženi koja nema šta da radi izvan svog domaćinstva. Provodeći ljeto u Han-Pijesku, bila je među malobrojnim Bijeljinkama koje je u audijenciju primala kraljica Marija u svojoj tamošnjoj rezidenciji. Poseban dio njenog života posvećen je humanitarnom radu u Pododboru društva „Knjeginja Zorka“ u Bijeljini. Kao jedna od članica koje osnivaju ovo humanitarno društvo, aktivno je učestvovala u organizovanju i radu Đačke trpeze pri bijeljinskoj Gimnaziji. Vjerovatno je prva žena koja je u Semberiji od 1939. vozila vlastiti automobil.¹

Teška sudbina koja je zadesila po oslobođenju 1945. godine – smrt muža, konfiskacija imovine, optužbe za saradnju sa neprijateljima i pet godina tamničkog života u Zenici, nisu je slomili. Završivši večernju ekonomsku školu i radeći kao službenica, Zorka Đukanović nastavila je da se predano i dostojanstveno stara o svojoj porodici.

¹ Dobrla Đukanović, *Prolog, Ženski vremeplov-one svjedoci vremena*, Bijeljina, 2002, 79

DR JELENA ŠERŠAVICKI, ROĐENA SKIBINSKA
(1893-nepoznato)

PRVA LJEKARKA U BIJELJINI

Porijeklom sa Kavkaza, iz Bakua, ova kćerka inžinjera-arhitekte, imala je dovoljno ambicije i podsticaja u porodici, da u Rusiji na početku XX vijeka poхађа univerzitetske studije. U tome je nisu omeli ni Prvi svjetski rat ni potresi u otadžbini izazvani Oktobarskom revolucijom.

Diplomu lječara Elena Evgenievna Skibinska stekla je na Medicinskom fakultetu Imperatorskog Novorosijskog Univerziteta u Odesi 8. decembra 1918. godine. Neko vrijeme po diplomiraju radila je kao asistent u hirurškoj fakultetskoj klinici, no početkom 1920. godine napušta Rusiju i odlazi u izbjeglištvo. Put je doveo u Kraljevinu SHS, najprije u Kotor, gdje se iste godine udaje za Sergija Šeršavickog, a zatim u Sarajevo. Poslije kratkog stažiranja u Državnoj bolnici u Sarajevu, imenovana je 24.11.1920. godine za honoraranog sreskog lječara i upravnika bolnice u Srebrenici, a dvije godine kasnije premještena u Bijeljinu zbog naimenovanja supruga na mjesto sreskog sudije. S obzirom na nedostatak lječara bila je dodijeljena ambulantnoj službi i odmah se, rame uz rame sa kolegom i pretpostavljenim dr Kecmanovićem, uhvatila u koštač sa zdravstvenim (ne)prilikama u Semberiji. Već 1923. godine, upravo na njenu inicijativu, osnovan je antituberkulozni dispanzer u Bijeljini koji je postizao i po 8000 pregleda godišnje.¹ Pored svakodnevne lječarske prakse, ova izuzetno obrazovana žena (uz maternji ruski i jezik svoje nove do-

¹ Službenički list Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca za dr Jelenu Šeršavicki 1928-1933, Arhiv BiH; Narodno jedinstvo – ilustrovani zvanični almanah Drinske banovine za budžetsku 1930/31.

movine srpskohrvatski, govorila je i francuski i njemački) pomagala je i aktivnosti Prosvjetno-kulturnog društva „Filip Višnjić“ u Bijeljini². Pred drugi svjetski rat dr Šeršavicki sa suprugom prelazi u Tuzlu gdje radi u školskoj poliklinici³, a odatle se početkom rata preseljavaju u Istru, najprije u Kraljevicu, pa u Crikvenicu.

Kao prva ljekarka i pokretač antituberkuloznog dispanzera, svakako spada u red žena koje su ostavile trag u istoriji Semberije.

² Dušan Bogdanović, *Pet plodnih decenija rada Biblioteke „Filip Višnjić“ u Bijeljini*, Brazde, br. 30-31, Bijeljina, 25.11.1982, 4-5

³ Vera Mujbegović, *Tuzla moje mladosti, nostalgična pripovest*, Beograd, 2008. Vera Mujbegovic: TUZLA MOJE MLADOSTI - Biblioteka www.znaci.net/00001/248_1.htm

DR MILICA MIĆIĆ

DRUGA ŽENA LJEKAR U BIJELJINI

Od 1935. godine je predavala higijenu u Gimnaziji i bila zadužena za đačku polikliniku. Kada je školska poliklinika osnovana, obaveza školskog ljekara je bila da redovno pregleda učenike i sprečava širenje zaraznih bolesti i epidemija među njima. U njen djelokrug je ulazilo i nadziranje učeničkih stanova, ispitivanje higijenskih prilika i okoline u kojoj žive đaci koji ne stanuju kod svojih roditelja.¹ Izveštaj o radu Poliklinike lekarka je objavljivala i u godišnjim Izveštajima Državne realne gimnazije u Bijeljini.² Pred drugi svjetski rat radila je i kao ljekar stanice za grudobolne u Bijeljini. Aktivno je sudjelovala u radu bijeljinskih ženskih društava – Kola srpskih sestara³ i Pododbora društva „Knjeginja Zorka“, kao i u Prosvjetno-kulturnom društvu „Filip Višnjić“.

Bez obzira na relativno kratak boravak u Bijeljini (1932-1940), dr Milica Mićić je ostavila trag svojim profesionalnim angažovanjem na razvoju zdravstvene zaštite najmlađe populacije, kao i humanitarnim i prosvjetno-kulturnim radom u lokalnim građanskim društvima.

1 80 godina bijeljinske Gimnazije (1919-1999), Bijeljina, 2000, 86

2 Izveštaj za 1935-36 školsku godinu, Državna Realna gimnazija u Bijeljini, Bijeljina, 1936, 39-40

3 Zapisnik Kola Srpskih Sestara u Bijeljini, Muzej Semberije, inv. br. И-1165

DESANKA LUDVIK, ROĐENA UROŠEVIĆ (1907-1978)

PRVA BIJELJINKA SA ZVANJEM GEOGRAFA I ETNOLOGA, PRVA ŽENA U SEMBERIJI SA OBJAVLJENIM STRUČNIM RADOM

Rođena u selu Toplica kod Srebrenice od oca Drage Uroševića, prote i majke Mitre domaćice.¹ Osnovnu školu je pohađala u Banja Luci i Bijeljini, te Gimnaziju u Bijeljini, gdje je i maturirala 1926/27. godine u prvoj generaciji Državne realne gimnazije. Godine 1931. diplomirala je na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu na „XI grupi nauka“ - geografija, etnologija sa etnografijom i narodna istorija sa sociologijom. Tokom studija objavila je stručni rad pod nazivom „Bijeljina“ u Posebnom izdanju Geografskog

društva, sv. 11, Beograd 1931². Poslije jednogodišnjeg suplentskog rada u Beogradu, dekretom nadležnog Ministarstva prosvete Kraljevine Jugoslavije, upućena je na službu u bijeljinsku Gimnaziju. Osim redovnog profesorskog rada bila je sekretar udruženja „Zajednica doma i škole“ osnovanog 1935. pri Gimnaziji, te član omladinske grupe „Scena“.

1 Podatke za biografiju dobili od Mladena Ludvika iz Banja Luke, sina Desanke i Franje Ludvika

2 Десанка Д. Урошевићева, *Бијељина*, Посебно издање Географског друштва, св. 11, Београд 1931, 49-57, сепарат у Музеју Семберије, ин. бр. 3358/ПЕ

3 Nastavnik koji još nije imenovan stalnim profesorom

Kada je sa suprugom Franjom Ludvikom, takođe profesorom, 1946. godine premještena u Banja Luku, predavala je geografiju najprije u Ženskoj realnoj gimnaziji, zatim u Učiteljskoj školi, OŠ „Mladen Stojanović“ i Ekonomskoj školi, kao i raznim ustanovama za obrazovanje odraslih poslije drugog svjetskog rata.

Posebne aktivnosti usmjerila je na formiranje Geografskog društva u Banja Luci, kao sekcije Geografskog društva SFRJ, te organizovanje Kongresa geografa Jugoslavije 1955. godine u Banja Luci. Na kongresu je učestvovala kao uvodničar sa radom „Banja Luka i njene gradske funkcije“. Rad je objavljen u Glasniku Srpskog geografskog društva br. 1 za 1955. godinu u Beogradu. Penzionisana je 1965. godine.

Desanka Ludvik umrla je 1978. u Banja Luci.

LJERKA PEJČIĆ (1908-2001)

PRVA BIJELJINKA SA AKADEMSKIM MUZIČKIM OBRAZOVANJEM, INICIATORKA OSNIVANJA MUZIČKE ŠKOLE U BIJELJINI

Potekla je iz ugledne gradske porodice Marije i dr Lavoslava-Slavka Pejčića, ljekara - upravnika bijeljinske bolnice. U rodnom gradu je završila osnovnu školu, te nižu i višu gimnaziju. Bila je jedna od sedam maturantkinja prve generacije Državne realne gimnazije u Bijeljini 1926/27. godine. Od malih nogu je svirala klavir i svojim učešćem davala doprinos pojediniim lokalnim društvenim događajima¹. Po završenoj gimnaziji, roditelji je šalju u konvikt u Zagreb, odakle poslije

položenog prijemnog ispita odlazi u Beč na Akademie fur Musik und darstellende Kunst. Nakon četvorogodišnjih studija 1932-1936. diplomira na odsjeku za solo pjevanje. Akademsku karijeru nastavila je usavršavanjem tehničke glasa u Rimu godinu dana, te još jednu godinu u Milandu na konzervatorijumu Verdi.

Na Akademiju za pozorišnu umetnost u Beogradu dolazi, kao rijedak stručnjak u tom domenu, 1952. godine, a penzionisana je kao redovni profesor Fakulteta dramskih umetnosti. Potpuno posvećena radu sa studentima, prof. Ljerka Pejčić je ustanovala plan i program predmeta Tehnika glasa na grupi za Glumu i bila pouzdan oslonac nastave u oblasti za koju u to vrijeme kod nas nije bilo obučenih stručnjaka. I kada je otišla u penziju, pratila je rad svojih bivših studenata uvijek

¹ Pozivnica za zabavu Odbora za poljepšavanje katoličke crkve u Bijeljini 13. februara 1926. godine, Muzej Semberije u Bijeljini, inv. br. И-1246

spremna da im pomogne, kao i dalji razvoj Fakulteta. Dodjela Zlatne povelje povodom 50. godišnjice Fakulteta donijela joj je ogromnu radost zbog spoznaje da je njen rad ostavio traga. Umrla je 1. maja 2001. godine i kremirana na Novom groblju u Beogradu.²

Zahvaljujući upravo inicijativi Ljerke Pejčić, u Bijeljini je 1953. godine započela sa radom Škola za osnovno muzičko obrazovanje.³

2 Ognjenka Milićević, *Ljerka Pejčić (1908-2001), Komunikacija/Communication, www.komunikacija.org.rs/komunikacija/.../5/.../show_html?*.

3 Referat posvećen 30. godišnjem radu Škole za osnovno muzičko obrazovanje u Bijeljini, podnijet na svečanoj sjednici dana 30. maja 1983, Muzej Semberije, fond rukopisi

MARIJA ĐORĐEVIĆ, ROĐENA BAUER (1902-1982)

PRVA BIJELJINKA PREDAVAČ NA FAKULTETU I PREVODILAC

S obzirom na njemačko-italijansko porijeklo roditelja - Johana i Viktorije, kao i bogatstvo u kome je rasla (Bauerovi su na početku XX vijeka bili među najjačim trgovackim kućama u Bijeljini), Marija je imala mogućnosti da pored muzičkog (odlično je svirala violinu), veoma rano razvije i svoj talent za jezike. Završivši viši kurs Više pedagoške škole u Beogradu 1930. radila je kao profesor francuskog i njemačkog u Učiteljskoj školi u Novom Sadu do 1938. godine, a zatim u gimnaziji u

Beogradu u kojoj je poslije Drugog svjetskog rata predavala i ruski jezik. Godine 1937. i 1938. provela je u Parizu proučavajući francusku književnost. Od 1950. do 1965. godine bila je profesor njemačkog jezika na Šumarskom fakultetu u Beogradu. Bavila se prevodilačkim radom sa njemačkog, francuskog, ruskog i engleskog na srpskohrvatski i sa srpskohrvatskog na njemački i francuski jezik. Člancima i prikazima¹ sarađivala je u mnogim književnim časopisima; predgovorom je propratila svoj prevod romana Hajnriha Bela; izvršila izbor iz moderne finske poezije i propratila ga potrebnim bilješkama; pisala tekstove iz oblasti prevodilaštva.² Narodnoj biblioteci „Filip Višnjić“ u rodnom gradu Bijeljini zavještala je izuzetno bogat knjižni fond³. Umrla je u Beogradu 1982. godine.

1 Objavljeno posthumno: Марија Ђорђевић, Хајнрих Бел, писац и човек, Бразде, бр. 34-35, Бијељина, 29.11.1983, 14

2 Savremeni književni prevodioci Jugoslavije, Savez književnih prevodilaca Jugoslavije, Beograd, 1970, 43

2 Narodna biblioteka „Filip Višnjić“ u Bijeljini 1932-1986, Bijeljina, 1987, 230

SOFKA NIKOLIĆ, ROĐENA VASILJEVIĆ (1906-1982)

PRVA ŽENA REKORDERKA U PRODAJI GRAMOFONSKIH PLOČA U EVROPI

Rođena u porodici muzikanata Perse i Nikole Vasiljevića iz sela Duvanište kod Šapca, već 1918. godine nastupa u Zvorniku¹. Poslije kraćeg boravka u Mostaru² i Sarajevu, Sofka Nikolić dolazi u Beograd gdje postaje omiljena pjevačica i ličnost čuvene Skadarslike. Redovni gosti u lokalima gdje je Sofka pjevala bili su Branislav Nušić, Tin Ujević, Rade Drainac, Ilija Stanojević, Dobrica Milutinović i drugi. Ona je bila prva „pjevaljka“ koja je mogla da sjedi za istim stolom sa takvim ličnostima i druži se sa njima.

Pjevala je i u mnogim evropskim metropolama. Nakon prvog nastupa u Berlinu 1925. godine slijede gostovanja u Parizu, Beču, Madridu, Pešti, Marselju, Sofiji, Rimu, Trstu, Pragu. Među stotinu gramofonskih ploča koje je snimila u svojoj bogatoj karijeri jedan dio je urađen za čuvetu parisku produkciju kuću „Petefi“. Uz slavnog Italijana Enrika Karuza jedina je dobila priznanje „Zlatna potkovica“ koje se u to vrijeme dodjeljivalo za 100.000 prodatih gramofonskih ploča. Bila je prijateljica sa čuvenom američko-francuskom pjevačicom Žozefinom Bejker³. U godinama najveće slave kao izuzetno bogata

1 Podaci iz životopisa Sofke Nikolić, prema Petru Iliću, publicisti iz Bijeljine

2 „Na uvo“ je pjevala „Eminu“ Aleksi Šantiću, piscu ove čuvene ljubavne pjesme

3 Susrele su se ponovo u Beogradu 1968. godine

nije zaboravljala nevoljnike i obilato je pomagala siromahe, posebno pjevačice, muzičare i kelnere koji su ostajali bez posla.

Blistava karijera Sofke Nikolić prekinuta je naglo nakon smrti sedamnaestogodišnje kćerke jedinice Mariole⁴, koja 1939. umire od tuberkuloze. Njeno balzamovano tijelo ucveljena majka sahranila je u kapeli koju podiže na bijeljinskom groblju⁵. Ostatak života Sofka će provesti u Bijeljini obilazeći kćerkin grob, tugujući i samujući⁶.

Umrla je 1982. godine i sahranjena u kapeli pored voljene kćerke.

Za sjećanje su ostale njene nezaboravne interpretacije pjesama „Cojle Manoje“, „Kolika je Jahorina planina“, „Kad bi znala dilber Stano“.

Danas jedna ulica u Bijeljini nosi ime Sofke Nikolić.

4 Kćerka Mariola-Marica rođena je 1922. godine u Sofkinom drugom braku, sa Pajom Nikolićem kapelnikom velikog orkestra (25 članova!) koji je pratio na svim njenim nastupima.

5 Prema Petru Iliću, publicisti iz Bijeljine „jedan dio Sofkine porodice sa kojom je bila blisko povezana i često ih posjećivala, živio je u Bijeljini“

6 Tokom Drugog svjetskog rata skrhana bolom za izgubljenom kćerkom, ostala je bez imovine. U poslijeratnim godinama nekoliko puta je pokušavala da se vrati na estradu, ali godine žalosti su ostavile neizbrisiv trag.

SLAVKA TOŠIĆ, ROĐENA KESIĆ (1914-1996)

PRVA PROFESIONALNA GLUMICA IZ BIJELJINE

Završivši osnovnu školu i Nižu gimnaziju u Bijeljini, Slavka Kesić¹ pohađa Glumački studio u Pančevu pod rukovodstvom Aleksandra Vereščagina. Glumačku karijeru počinje 1931. godine u Državnom povlašćenom pozorištu beogradsko-vračarskom pod upravom Mike Ristića. Do Drugog svjetskog rata nastupa u putujućim trupama, te u pozorištu u Banja Luci u sezoni 1937/38, kao i na Cetinju. Tokom okupacije član je Pozorišta udruženja glumaca, a poslije rata glumi u Pančevu, Novom Sadu i Subotici. U Srpskom narodnom pozorištu u Novom Sadu bila je angažovana od 1947. do 1953. godine i nakon kraće pauze od 1954. do penzionisanja 1965. godine.

Najzapaženije uloge Slavke Tošić tokom rada u novosadskom SNP bile su: Bernarda Alba (u *Domu Bernarde Albe* F. G. Lorke), Gospođa Ane (*Dubrovačka trilogija* I. Vojnovića), Kata (*Ekvinocio* I. Vojnovića), Kata (*Koštana B. Stankovića*), Ana Pavlovna (*Živi leš* L. N. Tolstoja), Filamenta (*Učene žene* Ž. B. P. Molijera), Doka (*Zona Zamfirova* S. Sremca), Gospođa Jele (*Maškarate ispod kuplja* I. Vojnovića), Mati (*Vučjak* M. Krleže), Junona Bojl (*Junona i paun* Šona O'Kejsija), Prosjakinja (*Krvava svadba* F. G. Lorke).

¹ Vera Vasilić, Milena Leskovac, *Slavka Kesić Tošić, prilozi za biografiju*, Arhiv Srpskog narodnog pozorišta u Novom Sadu, Novi Sad, 2011; Predrag Lazarević, Josip Lešić, *Narodno pozorište Bosanske krajine 1930-1980*, (enciklopedijsko izdanje), Banja Luka, 1980, 243

O njenoj glumi kritika je zabilježila da se „Slavka Kesić tokom vremena razvila u značajnu dramsku glumicu jakog temperamenta, potresne osećajnosti i velike stvaralačke snage“². Takođe, ona je spadala u one glumačke stvaraoca koji „uzbuđenje i osećanje izazvano kod gledalaca plaćaju sopstvenim uzbuđenjem i neposrednim doživljajem na pozornici što su svakako skupa i dragocena sredstva“³.

Slavka Tošić umrla je i sahranjena u Novom Sadu 1996. godine.

2 Predrag Lazarević, Josip Lešić, nav. djelo, 243

3 Bogdan Čiplić, *Razmišljanja o Putnikovoj režiji Lorkinog 'Doma Bernarde Albe'*, Naša scena, br. 41-42, Novi Sad, 1952, 4

KOVILJKA PSONČAK, ROĐENA TEPAVAC (1898 - 1972)

UČITELJICA - AKTIVISTKINJA DRUŠTVENOG, PROSVJETNOG I KULTURNOG ŽIVOTA BIJELJINE I SEMBERIJE

Rođena u porodici učitelja Nikole Tepavca (godinama službovao u selu Amajlje kod Bijeljine), i sama je pošla očevim stopama. Po završetku učiteljske škole radila je najviše po selima bijeljinskog sreza, Crnjelovu, Donjoj Trnovi i Priboju. Poslije muževljeve smrti, kao udovica sa troje djece – tri sina, dobija premještaj u bijeljinsku Djevojačku osnovnu školu „Majka Jugovića“ u kojoj je neko vrijeme bila i upraviteljica¹. Od osnivanja Prosvjetno-kulturnog društva „Filip Višnjić“ u Bijeljini 1934. godine bila je aktivno uključena u njegov rad, i kao jed-

ina žena birana u odbor društva. U gradskoj knjižnici je učestvovala u izboru i nabavci knjiga i formirajući „Kola srpskih sestara“ zalagala se za opšte zdravstveno i ekonomsko prosvjećivanje žene, te pomoći socijalno ugroženim ženama i majkama. Podržavala je rad omladinske sekcije „Kola srpskih sestara“, skautske organizacije, ali i komunističke forme djelovanja među ženskom omladinom. Godine 1940. bila je jedna od učesnica „Samarjanskog tečaja“ za bolničarke u slučaju rata³. Početkom okupacije sa sinovima se opredijelila za NOP i pomoći prvim partizanima. Uprkos teškom gubitku

1 Iz arhive Narodne osnovne škole u Bijeljini, И-1157 (337/40) , dokumentacija Muzeja Semberije

2 Dušan Bogdanović, *Pet plodnih decenija rada Biblioteke „Filip Višnjić“ u Bijeljini*, Brazde, br. 30-31, Bijeljina, 25.11.1982, 4-5

3 Iz arhive Narodne osnovne škole u Bijeljini, И-1157 (156/40) , dokumentacija Muzeja Semberije

- stradanju dvojice starijih sinova u drugom svjetskom ratu, po oslobođenju je našla snage da se ponovo uključi u javni rad. Već septembra 1945. godine učestvuje u obnovi Prosvjetno-kulturnog društva „Filip Višnjić“ i akciji za ponovno otvaranje gradske biblioteke⁴.

Godine 1946. iz škole je premještena za referenta Sreskog narodnog odbora i kao istaknuta društveno-politička radnica daje veliki doprinos u uspostavljanju narodne vlasti, razvoju i reformi školstva, prosjećivanju sela, radu ženskih organizacija i podizanju opštег i kulturnog nivoa Semberije i Bijeljine⁵.

⁴ Narodna biblioteka „Filip Višnjić“ u Bijeljini, 1932-1986, Bijeljina, 1987, 65

⁵ Nada Mijožlić, *Zračila je snagom svoje ličnosti*, Brazde, br. 32-33, Bijeljina, 25.05.1983, 13

OLGA MARASOVIĆ (1914 - 1996)

ORGANIZATORKA PRVOG POLITIČKOG ŽENSKOG SKUPA U SEMBERIJI

Porijeklom iz okoline Drniša, Olga Marasović je gimnaziju završila u Bijeljini 1933. Iste godine u proljeće, učestvovala je u štrajku maturanata i učenika sedmog razreda koji je organizovan kao reakcija na ponašanje nekih profesora i pokušaj da među đacima propagiraju određene, za buntovnu mladež, neprihvatljive političke ideje.¹ Kao studentkinja prava u Beogradu, uključila se u omladinski pokret iza koga je stala ilegalna Komunistička partija. Zbog svog političkog djelovanja u

tom periodu više puta je hapšena. Godine 1939. došla je u Bijeljinu, po zadatku Partije, da pomogne u organizovanju Zbora za žensko pravo glasa².

Olga Marasović pristupila je NOB-u 1941. godine. U ratu je bila sekretar Gradskog komiteta KPJ u Sarajevu zbog čega je uhapšena 1942. godine. Saborci je uspjevaju izvući iz ustaškog zatvora i prebaciti na slobodnu partizansku teritoriju gdje kao članica Oblasnog komiteta KPJ djeluje u Hercegovini do završetka rata 1945. godine. Poslije rata je organizacioni sekretar Gradskog komiteta KPJ za Sarajevo, sekretar zakonodavnog odbora NR BiH, potpredsednik Skupštine BiH. Birana

¹ Gimnazija u Bijeljini 1919-1979, Bijeljina, 1979, 67

² Nada Manojlović, *Žene grada Bijeljine uoči rata i u 1941. i 1942. godini*, Semberija u NOR i socijalističkoj revoluciji 1941.2, Bijeljina, 1976, 202; *Žene i ženska scena – istorijat ženskog pokreta u BiH do dobijanje prava glasa*, 20

je za republičkog i saveznog poslanika u više saziva. Bila je član CK SK BiH, član Izvršnog odbora Glavnog odbora SSRN BiH i Centralnog odbora Saveza ženskih društava Jugoslavije. Nositelj je Spomenice 1941. godine, Ordena za narod sa zlatnom zvijezdom, Ordena bratstva i jedinstva sa zlatnim vijencem i drugih odlikovanja.³

Olga Marasović Danilović preminula je u Dubrovniku 1996. godine.

³ *Ko je ko u Jugoslaviji, biografski podaci o jugoslovenskim savremenicima*, Beograd 1957, 413; *Vojna enciklopedija 5*, Beograd 1973, 280

RADOJKA LAKIĆ (1917-1941)

NARODNI HEROJ JUGOSLAVIJE

Rođena u Skender-Vakufu, kao dijete učitelja, djetinjstvo je provela u mnogim mjestima Bosne i Hercegovine. Osnovnu školu završava u Skočićima kod Zvornika i Tuzli, a šest razreda gimnazije pohađa u Bijeljini. Privremeno ukidanje viših razreda 1934. godine u bijeljinskoj Državnoj realnoj gimnaziji zbog istupa učenika simpatizera komunista, kojima je i sama pripadala, nagnali su je da školovanje okonča u Sarajevu i Šapcu. Upisuje se na Filozofski fakultet u Beogradu 1936. i već sledeće godine kao iskusna skojevka postaje član KPJ. Zanemarivši studije,

posvećuje se ilegalnom partijskom radu među studentima. U takvim uslovima, bez materijalne podrške roditelja koji su se protivili političkom angažovanju i ilegalnim aktivnostima svoje kćerke jedinice¹, da bi obezbjedila minimum egzistencije, 1940. godine je počela da radi u Beogradu kao dnevničar u Pošti br. 2.

Nakon okupacije odlazi najprije u Bijeljinu, ali kako je već bila na ustaškim potjernicama u Semberiji, Partija je šalje u Sarajevo. Tamo se uključuje u pripreme za ustank, neprestano živeći u ilegali i mijenjajući adrese. Uhapšena je na ulici u septembru 1941. godine, sa proglašima KPJ za dizanje ustanka i drugim partijskim materijalom. Nakon mučenja u ustaškom zatvoru prijeki sud je osudio na smrt. Strijeljana

¹ Olga Marasović, *Radojka Lakić, Žene BiH u Narodnooslobodilačkoj borbi 1941 – 1945 (sjećanja učesnika)*, Sarajevo, 1977.

je na Vracama 28. septembra 1941. Za narodnog heroja proglašena je 8. juna 1945. godine.²

Povodom četrdesetogodišnjice Oslobođenja, 15. maja 1985. godine³, u Bijeljini je otkrivena bista Radojke Lakić ispred istoimene osnovne škole⁴. Odlukama opštine Bijeljina od aprila i avgusta 1992. godine o promjenama naziva ulica i ustanova, ulica Radojke Lakić je preimenovana u Ulicu Miloša Obilića, a OŠ „Radojka Lakić“ u OŠ „Sveti Sava“.

² *Narodni heroji Jugoslavije*, knjiga prva, Beograd 1975, 427

³ 15. maja 1985, povodom četrdesetogodišnjice, Semberske novine, br. 106, Bijeljina, 30. maj 1985, 2

⁴ U noći 21. na 22. avgust 2011. godine nepoznati vandali uništili su i ukrali bistu

HERTA BAUM-GOSPIĆ (1917-1941)

ČLANICA KOMUNISTIČKOG OMLADINSKOG POKRETA U BIJELJINI

Po majci porijeklom iz jevrejske porodice Nusbaum iz Bijeljine. Iako je majka živjela u Zagrebu ona je odrastala i školovala se u Bijeljini kod bake Debore i djeda Leona. Kao i njen djeda, poznati gradski pekar, bila je vrlo komunikativna, stvarala prijateljstva sa svima, bez obzira na naciju, vjeru i obrazovanje.¹ U višim razredima gimnazije i kasnije na studijama pripadala je omladinskom komunističkom pokretu.

Bila je jedna od tri djevojke među sedamnaest maturanata generacije 1934/35. godine koja je svojim revolucionarnim istupom povodom atentata na kralja Aleksandra dovela do zatvaranja sedmog i osmog razreda gimnazije u Bijeljini i neodržavanja višeg tečajnog ispita.² Budućnost joj je na neki način odredila i velika ljubav prema Svetoliku Gospiću, takođe bijeljinskom gimnazijalcu (maturant 1931/32). Uprkos predrasudama i protivljjenju porodica jedna Jevrejka i Srbin, sveštenički sin, u Bijeljini stupaju u brak. Godine 1937. dobijaju sina. Herta je nastavila da studira i radi kao poštanska činovnica. Bila je svestrano obrazovana i aktivna u raznim humanitarnim akcijama, posebno kao članica Omladinske sekcije Pododbora društva „Knjeginja

1 Rahela Seka Altaras, *Jevrejska zajednica u Bijeljini do kraja Drugog svetskog rata*, Jevrejski istorijski muzej, Beograd, 2004, fond rukopisi, 11

2 Gimnazija u Bijeljini 1919-1979, Bijeljina 1979, 72

Zorka“ u Bijeljini. Mnogo je radila na prosvjećivanju ženskog podmlatka ali i starije generacije³.

Kako su ona i suprug djelovali na širenju komunističke propagande, na početku rata aprila 1941, Svetolik napušta Bijeljinu, a Herta se sa malim sinom najprije kratko skriva kod komšija Srba, a zatim odlazi u Crnjelovo kod suprugovih roditelja. Nažalost, već u julu iste godine biva uhvaćena i zajedno sa većom grupom viđenijih mještana⁴ poslana u logor Jasenovac gdje je ubijena na nepoznatom stratištu.

Do rata 1992. godine, jedna ulica u Bijeljini nosila je ime Herte Baum.

3 Rahela Seka Altaras, 12

4 Bogić Kokanović, *Crnjelovo u NOB*, Semberija u NOB i socijalističkoj revoluciji 1943, 4, Tuzla, 1981, 381

ZORKA MARINKOVIĆ (1911-1944)

UČITELJICA ŽENSKOG RUČNOG RADA AKTIVISTKINJA OMLADINSKOG KOMUNISTIČKOG POKRETA

Od 1931/32. do 1938/39. školske godine bila je honorarna učiteljica ženskog ručnog rada u nižim razredima bijeljinske gimnazije¹. Zatim je odlukom Kraljevske banske uprave Drinske banovine – odjeljenja za trgovinu, obrt i industriju postavljena kao nastavnik u Ženskoj stručnoj školi u Sremskoj Mitrovici². Tokom rada u Mitrovici, svaki slobodan trenutak je koristila za dolazak u rodnu Bijeljinu. Osim humanitarne aktivnosti u omladinskim sekcijama ženskih udruženja Pododbora društva „Knjeginja Zorka“ i „Kola srpskih sestara“ Marinkovićeva je

među mladim članstvom djelovala i politički, prema zadatku tadašnje ilegalne bijeljinske organizacije komunista. Ratni događaji 1941. godine zatekli su je u Bijeljini, gdje dijeli sudbinu teškog vremena sa sugrađanima i porodicom, ali se istovremeno uključuje u organizovanje otpora protiv okupatora. U ljetu 1942. godine dobija poziv iz svoje Zanatske škole u Mitrovici da se javi na dužnost³. Uprkos ustaškoj strahovladi, mlada nastavnica se i ovdje uključuje u rad za narodnoslobodilački

1 Postavljena odlukom Sn. br. 33.670 od 26. IX 1931; *Извештај за 1935-36 школску годину, Државна реална гимназија у Бијељини, Бијељина, 1936*, 10

2 Prepis odluke br. 20865, od 28. avgusta 1939, arhiv Muzeja Semberije, inv. br. И-1228

3 Poziv br. 155/42 iz Hrvatske Mitrovice od 22. kolovoza 1942. g-dici Marinković Zorki da se odmah javi na dužnost u svoju školu, arhiv Muzeja Semberije, inv. br. И-1229

pokret. Samo koji mjesec kasnije, njena ilegalna organizacija biva provaljena, ona uhapšena i poslana najprije u logor u Staroj Gradiški, a zatim u Jasenovac.

Nakon skoro dvije godine preživljavanja u najtežim logorskim uslovima, zatočenica br. 1335, Zorka Marinković povedena je sa 165 svojih sapatnica „na nastup“ 15. novembra 1944. godine.⁴ Dželati su njihova mrtva tijela sa broda užasa bacili u rijeku Savu, u smrt bez groba.

⁴ Zora Vučelja Josipović, *Da se ne zaboravi*, Brazde, br. 22, Bijeljina, 25. maj 1979, 10; Izvod iz pisma Hrvojić Katice Zorkinoj sestri Maci, 14. 10. 1946, arhiv Muzeja Semberije, inv. br. И-1230

HAJRIJA JAHIĆ, ROĐENA ALIJAGIĆ

BOLNIČARKA, PREDRATNA KOMUNISTIČKA AKTIVISTKINJA

Odrastanje sa uspomenom na pogubljenog brata, Aliju Alijagića, člana grupe „Crvena pravda“ i atentatora na ministra Kraljevine SHS Draškovića, Hajriji je odredilo životni put. Vrlo rano se uključila u ilegalne aktivnosti komunista. Već 1933. godine, kao bolničarka u Bijeljini učestvuje u akciji štampanja i distribucije letaka zabranjene Komunističke partije. Iz bolnice je iznijela pisaču mašinu na kojoj su letke kucali prije umnožavanja¹. Nakon toga

je prvi put uhapšena. Po udaji za Fadila Jahića, zbog njegove komunističke aktivnosti protjerani su iz Beograda i žive kratko u Vlasenici gdje im se rađa kćerka Nermina². Nakon Fadilovog odlaska u Španiju, Hajrija u Beogradu i Zagrebu nastavlja sa ilegalnim aktivnostima. Pred drugi svjetski rat se oboje vraćaju u Bijeljinu i uključuju u pripreme ustanka. Živeći u neprestanoj opasnosti od hapšenja povlače se izvan grada u Obarsku u zaselak Ivice.³ Neprijatelj ih otkriva i Hajrija biva uhvaćena. Kratko je zadržana u bijeljinskom zatvoru a zatim otpremljena u koncentracioni logor i ubijena⁴.

¹ Zora Vucelja-Josipović, *Omladinke Bijeljine u 1941. godini, Žene Bosne i Hercegovine u narodnooslobodilačkoj borbi 1941-1945*, Sarajevo, 1977, 190, 191

² Nermina Jahić je odrastala kod očevih roditelja, a po završetku studija u Beogradu, kao prevodilac živjela u Parizu i kasnije u Portugalu; *In memoriam Nermina Jahić-Viegas 1936-1987*, Seminarske novine, br. 165, 15. decembar 1987, 2

³ Велика Обарска у НОБ и социјалистичкој револуцији од 1941. до 1945, Велика Обарска, записи о селу, Велика Обарска, јануара 1982, 24

⁴ Do 1992. godine Dječije zabavište u Bijeljini nosilo je ime „Hajrija Jahić“

MIRJANA MIJOJLIĆ (1921-1944)

KROJAČKA RADNICA, SINDIKALNA I KOMUNISTIČKA AKTIVISTKINJA

Pod uticajem oca željezničkog radnika, učesnika Oktobarske revolucije i člana Socijalističke radničke partije (komunista) veoma rano je formirala kritičko mišljenje o svijetu u kome stasava. Da bi pomogla preživljavanje mnogobrojne porodice, po završetku Ženske zanatske škole u Bijeljini radi kao krojačka radnica. Sa 16 godina postaje članica radničkih sindikata (URS) i SKOJ-a, i vrlo brzo se ističe kao aktivista međustrukovnog sindikalnog odbora u Bijeljini. Bila je vrlo zaštićena u djelovanju diletantske sekcije Radničkog doma i dečatnog kluba u okviru Sindikata.

Nedugo zatim primljena je u članstvo ilegalne Komunističke partije, a od 1939. godine postaje jedina žena članica Biroa mjesnog komiteta partije.¹ Prvo hapšenje iskusila je 1940. godine zbog pjevanja zabranjenih revolucionarnih pjesama. Kako je po okupaciji bila jedna od glavnih veza između grada i naoružanih komunista na terenu, u oktobru 1941. godine hapse je ustашke vlasti i sa transportom od 150 rodoljuba iz Semberije² šalju u Glinu. Robija u Lepoglavi, pa u Staroj Požegi. Novembra 1943. slavon-

¹ Нада Манојловић, *Свијетао лик Мирјане Мijoјlić*, Браzdе, бр. 28-29, Бијељина, 25. 05. 1982, 9

² Dio ovog transporta u kome je bio i Mirjanin otac Vaso Mijojlić otpremljen je u logor Jasenovac gdje su zatočenici ubijeni

ski partizani razmjenjuju zarobljene Nijemce za Mijojlićevu. Vraća se u Bosnu u okolini Odžaka gdje postaje sekretar Sreskog komiteta KPJ za Modriču i Odžak.

Početkom aprila 1944. godine našla se na terenu u ustaškom okruženju. Kada su ostali bez municije Mirjana Mijojlić i njeni saborci su poslednjim mećima oduzeli sebi život³.

³ Midhat Muratbegović, *Mirjana Mijojlić, Žene Bosne i Hercegovine u narodnooslobodilačkom ratu 1941-1945*, Sarajevo, 1977, 386; Mupa Mujojnuḥ, Жена кроз борбу, list AFŽ istočne Bosne, br. 2, godina I, Tuzla, decembar 1944.

SOFIJA MIJOJLIĆ (1927-1943)

SKOJEVKA, UČESNICA NOB-a

Uz sestru Mirjanu i oca Vasu, komunističke aktiviste, rano je prihvatile revolucionarne ideje. Rat je zatekao kao učenicu trećeg razreda niže gimnazije u Bijeljini u kojoj je bila poznata po svom izuzetnom talentu za književnost i umjetnost.¹ Pored pohađanja škole koja je nastavila sa radom i pod okupacijom sledeće godine, Sofija i njeni drugovi uključeni u SKOJ, bavili su se ilegalnim aktivnostima na prikupljanju sanitetske i druge pomoći za narodnooslobodilačku vojsku. Godine 1942. završava malu maturu i umjesto nastavka školovanja, zbog očevog i sestrinog hapšenja i prestanka rada škole, jedan period provodi u selu Trnjaci, gdje kao skojevka djeluje među svojim vršnjacima. Tako je dočekala kratko oslobođenje Bijeljine u septembru 1943. godine. Iz Bijeljine odlazi sa partizanima kao član Istočnobosanske kulturne ekipe. Život Sofije Mijojlić završio se prerano². Poginula je na Majevici krajem 1943. godine.

¹ Miroslava Bilbija-Veljić, *Sestre Mijojlić*, Semberija u narodnooslobodilačkoj borbi i oslobodilačkoj revoluciji 1941, Bijeljina, 1976, 269

² Zora Vučelja-Josipović, *Gimnazija u periodu okupacije (1941/42. i 1942/43)*, Šezdeset godina Gimnazije „Filip Višnjić“ u Bijeljini, Bijeljina, 1979, 128

ZORKA - ZORA PAJKANOVIĆ (1903-1946)

UČESNICA NOR-a, MAJKA PALIH HEROJA

Bilo joj je šesnaest godina kada je jedan, za tadašnje prilike u Bijeljini dobro situirani gvožđarski trgovac, znatno stariji od nje, riješio da je uzme za ženu. Sa sedamnaest je rodila svoje prvo dijete, sina Vukašina, a u dvadeset i četvrtoj godini imala je četvoricu sinova. Samo četiri godine kasnije ostala je udovica. U golemoj kući koju je njen suprug sagradio planirajući duge godine života i sticanja, opterećena brigama na koje nije bila navikla, Zorka je započela borbu za

preživljavanje porodice, školovanje svojih sinova, za njihovu budućnost.¹ Najstariji sin Vukašin završava gimnaziju i upisuje se na pravni fakultet. Istovremeno počinje da se bavi ilegalnim komunističkim radom. Svjesna opasnosti u kojoj se nalazi njen prvenac, brižna majka je strepila ali i bespogovorno pružala podršku njemu i njegovim drugovima. Po okupaciji 1941. godine i sama pomaže pokret otpora i stupa u NOB. Nakon četiri godine u partizanima, radost zbog okončanja rata pomućena je saznanjem da su joj sinovi Vukašin i Drago stradali u borbi. Ipak, slijedeći njihove ideje, Zorka Pajkanović nastavlja rad na zadacima AFŽ-a u oslobođenoj Bijeljini. Kao aktivistkinja i delegat Antifašističkog fronta žena, na putu za Sarajevo, poginula je u jednoj usamljenoj četničkoj zasjedi, aprila 1946. godine.

1 Slavko Mićanović, *Zorka Pajkanović iz Bijeljine, Žene Bosne i Hercegovine u narodnooslobodilačkom ratu 1941-1945*, Sarajevo, 1977, 242-244

MINETA JAHIĆ (1925-1943)

SKOJEVKA, PARTIZANKA

Potekla iz Bijeljinske porodice Jahić i kao najmlađa sestra Fadila Jahića, komuniste i španskog borca, rat je dočekala u članstvu SKOJA. Učila je krojački zanat kod Flore Levi koja će sa većinom bijeljinskih Jevreja život okončati u koncentracionom logoru. Sa drugim gradskim skojevcima prikupljala je informacije, pomoći za partizane, raznosila propagandni materijal, vršila kurirsку službu. U februaru 1942. godine, poslije pogibije brata Fadila u partizanima na Majevici, cijela njena porodica se našla u zatvoru, i tamo će ostati četiri mjeseca. Teška upala zglobova ozbiljno je narušila zdravlje ove krhke djevojke.¹ Bijeljinu je napustila sa partizanskim bataljonom u septembru 1943. godine. Ubrzo iza toga, njena jedinica je napadnuta na obroncima Majevice. Mineta Jahić biva zarobljena, mučena i ubijena. Ne zna joj se za grob.

¹ Bosa Sibinović-Mitić, *Fadila Lipničević i Mineta Jahić, Žene Bosne i Hercegovine u narodnooslobodilačkom ratu 1941-1945*, Sarajevo, 1977, 259

ATIFA – TIFA LIPNIČEVIĆ (1921-1944)

STUDENTKINJA MEDICINE, RUKOVODILAC SKOJEVSKOG POKRETA U BIJELJINI

Rodom iz Bijeljine, gimnaziju je završila 1940. godine i započela studije medicine u Beogradu. Kako porodica nije imala mogućnosti da je izdržava sama je zarađivala za život i studije. Kada je počeo drugi svjetski rat Tifa se vraća u rodnu Bijeljinu gdje kao partijski i skojevski aktivista ilegalno radi protiv okupatora. Krajem 1941. godine biva uhapšena i pritvorena u zatvor u centru grada. Njeni saborci iz Majevičkog partizanskog odreda, jedne februarske noći 1942. godine preobučeni u domobranske uniforme izvode hrabru akciju

spasavanja Tife Lipničević iz tamnice.¹ Nažalost, na izuzetan način spasena, kratko je uživala u svojoj slobodi. Kao partijska radnica na terenu ponovo je pala u ruke neprijatelju. U zasjedi u kojoj je uhvaćena u selu Suvo Polje, poginula je i njena mlađa sestra Fadila.

Ovaj put je po hapšenju, iz Bijeljine odmah sprovode u ustaški logor u Staru Gradišku. Zatočenica broj 197 izložena je svakodnevnoj torturi. Ustaše nisu htjele da joj nasilnom smrću skrate muke. Ipak, ne odaje

¹ Nada Manojlović, *Žene Bijeljine u prvoj ratnoj godini*, Žene Bosne i Hercegovine u narodnooslobodilačkoj borbi 1941-1945, Sarajevo, 1977, 69, 197; Mirko Mijojić, *Akcija partizana na zatvor u Bijeljini*, Semberija u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941, Bijeljina 1976, 262-264

ništa, nikoga². Više od dvije godine traje logoraški život i Tifa obolijeva od tuberkuloze. Od posledica mučenja i bolesti preminula je 2. jula 1944. godine. Put stradanja je konačno bio završen³.

2 Jasmina Dizdarević, *Ko je, uistinu, bila Tifa Lipničević - skica za portret zatočenice broj 197*, Semberške novine, godina 2, broj 6, Bijeljina, 2. mart 1981, 2

3 Ulica Đure Daničića je do 1992. godine nosila ime Tife Lipničević; Službeni glasnik Opštine Bijeljina, br. 6, 25. avgust 1992.

FADILA LIPNIČEVIĆ (1925-1942)

ILEGALKA IZ BIJELJINE

Ugledajući se na svoju stariju sestru Tifu, šesnaestogodišnji djevojčurak, učenica krojačkog zanata, Fadila Lipničević, početkom drugog svjetskog rata hrabro se prihvata zadatka kojima se bave aktivisti narodnog otpora, kako komunisti, tako i ostali rodoljubi. Ilegalno radi za partizanski pokret sakupljajući informacije i raznoseći vijesti po gradu, prikupljajući sanitetski materijal i radeći kao kurir između grada i okolnih sela. Početkom 1942. godine odlazi u partizane. Nedugo poslije toga u Suvom Polju je sa sestrom Atifom i drugaricom

Milenom Stojislavljević naletjela na neprijateljsku zasjedu. Atifa i Milena su zarobljene, a mlada Fadila pokošena rafalom¹.

Kao što se ne zna za mnoge grobove junaka tog vremena, ne zna se ni za grob Fadile Lipničević.

¹ Zora Vucelja-Josipović, *Omladinke Bijeljine u 1941. godini, Žene Bosne i Hercegovine u narodnooslobodilačkom ratu 1941-1945*, Sarajevo, 1977., 197; Bosa Sibinović-Mitić, *Fadila Lipničević i Mineta Jahić, Žene Bosne i Hercegovine u narodnooslobodilačkom ratu 1941-1945*, Sarajevo, 1977., 257, 258

CVJETANA JEFTIĆ, ROĐENA SPASOJEVIĆ (1915-1996)

OBIČNA NEOBIČNA ŽENA IZ SEMBERIJE

Porijeklom iz porodice Spasojević iz Patkovače, bila je jedna od rijetkih seoskih djevojčica koja u to vrijeme pohađa osnovnu školu u Bijeljini. Očeva prerana smrt nije izmijenila svijest porodice o jednakosti muške i ženske djece - Cvjetana u naslijede dobija isti dio imovine kao i njena braća. Udaljom za Jovana Jeftića iz Amajlija 1933. godine, odlazi u veliku patrijarhalnu zadrugu u kojoj od posla nikada nema trenutka za

predah, posebno za ženske članove domaćinstva. Od teškog života i rada, zdravlje joj je brzo narušeno. Ne dozvoljava da je porodične stege i prigovori sprječe da se brine za sebe. Zahvaljujući mirazu koji neprikosnovenno čuva, odlazi na liječenje, najprije u Bijeljinu, a onda, nakon upale pluća i u banju u Han Pijesak.

Učeći od brata Nikole Spasojevića ljekara, trudi se da unaprijedi uslove života, higijenske navike, način ishrane u domaćinstvu i svoje iskustvo prenosi drugima, onima kojima je roditeljska kuća bila jedina škola, a nepismena majka jedina učiteljica. Početkom drugog svjetskog rata, supruga odvode u zarobljeništvo u Njemačku. Dok vodi borbu za preživljavanje porodice, pod uticajem brata predratnog komuniste uključuje se u ilegalni rad, kasnije u rad prvih narodnooslobodilačkih odbora.

Mukotrpan život se ne okončava dolaskom slobode. Raspadaju se i poslednje patrijarhalne zajednice. Cvjetana i njeni ukućani počinju da se kuće ispočetka.¹

¹ Dobrila Đukanović, *Prolog, Ženski vremeplov-one svjedoci vremena*, Bijeljina, 2002, 84

**ANĐELIJA-ANDA RADOVANOVIĆ, ROĐENA STEVANOVIĆ
(1919-2005)**

NOSILAC ORDENA OTADŽBINSKOG RATA SSSR-A

Iako samo seoska domaćica iz Velike Obarske sa brigom za porodicu i imanje poslije odvođenja supruga u zarobljeništvo u Njemačku, Anda Radovanović bez obzira na opasnost, tokom drugog svjetskog rata pomaže oslobodilački pokret. Kada je avion Crvene armije 2. marta 1945. godine bio oboren u blizini sela, sticaj okolnosti je preživjelu dvojicu članova posade doveo do Andine kuće. Kako je i ranije sakrivala partizanske borce, nije se dvoumila da pruži pomoći ugroženim Rusima. U bazi u zemlji u koju ih je smjestila, piloti su provodili dane, a noću kratko izlazili tek da udahnu vazduh. I tako dvadeset osam dana, dok nije organizovano njihovo prebacivanje među partizane.¹

Rat je uskoro bio završen, godine su prolazile, ali priča o Andinom podvigu se pamtila. Godine 1961. ukazom Predsjednika FNRJ Josipa Broza Tita dodijeljena joj je Medalja zasluga za narod. Sergej Ustinov, jedan od dvojice preživjelih pilota, 1979. godine dolazi iz dalekog Dušanbea u Tadžikistanu da obiđe porodicu koja mu je pružila sigurno utoчиšte tokom ratne epizode u Semberiji.

¹ Prema kazivanju članova porodice Radovanović, naročito Slavice Radovanović-Lakić; Petar Ilić, *Ordeni za podvig*, Semberske novine, 1. novembar 1990, br. 233, 3; Petar Ilić, *Junakinja iz Velike Obarske*, Izvor, 19. januar 1991, 17; *Velika Obarska, zapisi o selu*, Velika Obarska, 1982, 42-43

Pomoć Ande Radovanović i drugih Semberaca pilotima Crvene armije nije zaboravila ni Sovjetska Rusija. Ukazom predsednika SSSR-a Mihaila Gorbačova 1990. godine, Ande Radovanović iz Velike Obarske i Ruža Maksimović iz Dvorova odlikovane su Ordenom otadžbinskog rata SSSR-a² za spasavanje dvojice sovjetskih vojnika. Povodom dodjele visokog vojnog priznanja upriličena je svečanost u Ruskoj ambasadi u Beogradu.

Za Andu Radovanović, skromnu i otresitu ženu iz Velike Obarske, najveća nagrada je bio ponovni susret sa pilotima koje je spasla, Aleksejom Pirogovim i Sergejom Ustinovim.

² Petar Ilić, *Ordeni za podvig*, Sembarske novine, 1. novembar 1990, br. 233, 3

LJEKARKA, LEGENDA PARTIZANSKE BOLNICE U DONJOJ TRNOVI KOD BIJELJINE

Rodom je iz Sarajeva gdje završava osnovnu školu i gimnaziju, a Medicinski fakultet 1939. u Zagrebu. Kratko ljekarsko iskustvo pred drugi svjetski rat sticala je u bolnici u Sarajevu, i u Begovom Hanu i Olovu. Već početkom oslobođilačkog rata održava vezu sa partizanskim odredom na Ozrenu, a početkom decembra 1941. mu se i priključuje. U toku rata bila je na raznim vojnim dužnostima, počev od upravnika bolnice Ozrenskog partizanskog odreda, do upravnika Hirurške pokretne armijske bolnice, gdje ostaje do kraja rata.¹

Marta mjeseca 1943. godine, po evakuaciji ranjenika iz manastira Lovnica i okoline Šekovića, u selu Donja Trnova kod Bijeljine formirana je velika bolnica koju je organizovala upravo dr Roza Papo. Stigla je u Donju Trnovu icrpljena dvogodišnjim ratovanjem i posle preležanog tifusa. Umjesto oporavka, prionula je na naporne i odgovorne poslove. Odjevena u seosku nošnju stizala je svuda, neumorno obilazila ranjenike i bolesnike i liječila oboljele mještane.² Ovdje će Roza Papo biti do septembra iste godine. Iako razmjerno kratak, boravak u Trnovi os-

¹ Ratko Kaljalović, *General prof. dr Roza Papo*, Acta hist.. med. stom. pharm. med. vet., 1984/24/1-2, 151

² Milan Stevanović, *Nepokorena Trnova*, Narodna armija, 1972; *Donja Trnova, monografija*, Donja Trnova, oktobar, 1982, 60, 61, 62

tavio je kod nje neizbrisiv trag, kao i borački staž u Šestoj Istočnobosanskoj brigadi, tako da je do kraja života veoma rado i često dolazila na susretanja i druženja sa saborcima i narodom u Semberiji.

Poslije rata i završene specijalizacije iz infektologije bila je načelnik Klinike za zarazne bolesti VMA, a od 1965. profesor za infektivne bolesti, te predsjednik Glavne vojnolekarske komisije JNA. Penzionisana je sa činom general-majora. Osim izuzetnog stručnog i naučnog angažovanja u profesiji, veliki dio vremena je posvetila radu u društveno-političkim organizacijama lokalne zajednice i grada Beograda, te članstvu u Savjetu republike Bosne i Hercegovine. Pored partizanske Spomenice 1941. bila je nosilac većeg broja ratnih i mirnodopskih odlikovanja³. U znak sjećanja na ovu izuzetnu ljekarku i humanistu, jedna ulica u Bijeljini nosi ime Dr. Roza Papo.

³ *In memoriam – Prof. Dr Roza Papo, general-major u penziji*, Vojnosanitetski pregled, br. 2, 133

ZORA NIKOLIĆ (1900-1991)

PRVA BIJELJINKA POSLANICA U USTAVOTVORNOJ SKUPŠTINI DEMOKRATSKE FEDERATIVNE JUGOSLAVIJE I SKUPŠTINI NARODNE REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE

Kao krojačka radnica iz Bijeljine veoma rano se uključila u radnički i sindikalni pokret u rođnom gradu. Sindikalna i politička aktivnost Zore Nikolić intenzivira se prelaskom u Beograd, a zatim u Zagreb gdje postaje članica Komunističke partije Jugoslavije 1920. godine. Krajem 1928. godine odlaže u Moskvu da bi poхађala Radnički univerzitet za nacionalne manjine¹ odakle po zadatku biva angažovana na skupljanju tzv. „crvene pomoći“² u Jugoslaviji i još nekim evropskim zemljama. Zbog ovih aktivnosti i

komunističkog ilegalnog djelovanja hapšena je najprije u Čehoslovačkoj 1936. godine, a zatim krajem septembra 1938. godine u Jugoslaviji pod optužbom da je u Zagrebu postala član KPJ, da je u toku 1934. i 1935. godine u Zagrebu i Splitu organizovala Crvenu pomoć i da je od 1928. godine pa nadalje primala novac i uputstva Centralnog komiteta KPJ u Beču. Presudom Državnog suda za zaštitu države 24. februara 1939. godine osuđena na šest godina robije i na trajan gubitak

¹ Панто Ст. Секулић, Петар Бобар, *Синдикални и раднички покрет у Бијељини, Бијељина, 2005.*, 94

² Црвена помоћ је била хуманитарна организација радничке класе у периоду од 1921. до 1941. године која се бавила пружањем заштите политичким затвореницима, жртвама белог терора и њиховим породицама указивањем правне, новчане, здравствене и друге помоћи (Црвена помоћ – Википедија sr.wikipedia.org/sr/Црвена_помоћ)

časnih prava.³ U redove narodnooslobodilačke vojske stupa u rano ljeto 1941. godine. Bila je članica Oblasnog komiteta KPJ za BiH. Po završetku rata poslanica je u Ustavotvornoj skupštini Demokratske Federativne Jugoslavije (do 29. novembra 1945), te skupštini Narodne Republike Bosne i Hercegovine. Godine 1947. učestvuje kao delegat Partije na Kongresu ujedinjenja italijanskih socijalista u Firenci.

U Skupštini NRBiH ostaje do Rezolucije informbiroa 1948. kada je zbog svog opredjeljenja i podrške SSSR-u lišena političkih funkcija i osuđena na kaznu zatvora na Golom otoku. Po odsluženju kazne, nastavila je život u Bijeljini gdje je umrla u dubokoj starosti 1991. godine. Rehabilitovana je krajem šezdesetih godina XX vijeka. Bila je nosilac „Spomenice 1941. godine“.⁴

3 Jovanka Kecman, *Žene Jugoslavije 1918-1941.*, Narodna knjiga-Institut za savremenu istoriju, Beograd 1978, 435,436

4 Dokumentacija Muzeja Semberije, SUBNOR-a Bijeljina, i kazivanje Radomira Nikolića iz Bijeljine i Mirjane Seke Brenjo iz Beograda

MIRJANA-SEKA BRENJO, ROĐENA EREMIĆ (1924)

ILEGALKA, UČESNICA NOR-a

Odrastajući u porodici patriot-skog i slobodarskog duha¹ rano pokazuje otpor prema društvenoj nepravdi i kao učenica Niže gimnazije izražava podršku štrajku starijih đaka simpatizera komunista decembra 1938. godine. Za kaznu je onemogućena da polaže malu maturu u matičnoj školi te prelazi u Beograd u Učiteljsku školu „Kraljica Marija“. U novoj sredini se priključuje aktivnostima SKOJ-a i na početku drugog svjetskog rata, pod ilegalnim imenom Seka, postaje glavna veza za prebacivanje komunista iz Srbije u Bosnu preko Mačve i Semberije. Uprkos ličnoj želji da se pridruži partizanima, Mirjana-Seka Eremić je tek u ljetu 1943. godine dobila dopuštenje Partije da i sama pređe u Bosnu gdje stupa u 3. Majevički odred pod komandom Veljka Lukića Kurjaka. Kao referent saniteta 1. Udarnog bataljona i rukovodilac SKOJ-a učestvuje u oslobođanju Rače i Bijeljine tokom avgusta i septembra 1943. godine, te kasnije Tuzle i Lukavca. Borbeni put je dalje vodi kroz istočnu Bosnu, od sanitetskog referenta i šefa šifrantskog odsjeka u raznim jedinicama, do mlađeg oficira u Vrhovnom štabu krajem 1944. godine. Bila je prva žena iz Bosne i Hercegovine koja je stekla oficirski čin i raspoređena u Vrhovni štab. Tokom akcije evakuacije partizanskih ranjenika avgusta 1944. godine u blizini Modriče, spasava jedan od

¹ Otac Milan bio je solunski dobrovoljac u Prvom svjetskom ratu i predsjednik Udruženja dobrovoljaca u Bijeljini

savezničkih aviona. Svjesna opasnosti od njemačke protivavionske vatre, ne čekajući instrukcije nadređenog oficira, Seka Eremić sa svojim šifrantima šalje poruku savezničkim pilotima da im je život ugrožen ukoliko pokušaju sletanje. Za ovaj poduhvat odlikovana je visokim belgijskim priznanjem za istaknute članove pokreta otpora koje je preuzeila 1950. godine na Prvom kongresu SUBNOR-a Jugoslavije.

Poslije rata, sa suprugom Mirkom Brenjo odlukom CKSKJ raspoređena je na partijski rad u Vojvodini do 1954. godine, a zatim u Hercegovini. Od 1959-1972. godine žive i rade u Sarajevu. Nakon penzionisanja i preseljenja u Beograd, Seka Brenjo je nastavila sa društveno-političkim radom na nivou grada i opštine Vračar. Nositelj je „Spomenice 1941. godine“, Ordena za hrabrost, Ordena zasluga za narod II i III reda, Ordena bratstva i jedinstva II reda, Ordena rada II reda, i drugih priznanja.

Svoja sjećanja na Semberiju, ratne dane i saborce i danas rado prenosi u susretima sa mladim naraštajima. Kao rođena Bijeljinka, još uvijek održava žive veze kako sa rodnim krajem tako i Sembercima nastanjenim u Beogradu.²

² Iz kazivanja Mirjane Seke Brenjo u Beogradu, decembra 2010. i aprila 2011. godine

ZORKA VUCELJA-JOSIPOVIĆ (1924)

BIJELJINSKA SKOJEVKA, ZATOČENICA U GLINI, UČESNICA NOR-A

Bezbrižno djetinjstvo i školski dani u rodnoj Bijeljini prekidaju se početkom drugog svjetskog rata u V razredu gimnazije. Ipak, za Zorku Vučelja i mnoge njene vršnjake njemačka okupacija i rat nisu bili iznenađenje. Družeći se intenzivno u školi i van nje, pod uticajem studentske i radničke omladine u gradu, kao i organizacije SKOJ-a, sticali su političko obrazovanje dovoljno da i sami shvate kakva se budućnost sprema. U V razredu gimnazije Zorka je primljena u SKOJ. Kao kompromitovani politički aktivista uhapšena je od strane ustaških

vlasti u jesen 1941. godine. Iz bijeljinskog zatvora slijedi putovanje u nepoznato stočnim vagonima, uz saznanje da je u jednom takvom transportu već nestao njen otac. Završava u zatvoru u Glini gdje je ubrzo izvode pred „pokretni“ prijeku sud pod optužbom za neprijateljsku djelatnost. Zbog nedostatka dokaza sa još nekoliko Semberaca i Semberki biva oslobođena i vraća se u Bijeljinu. Po dolasku u Bijeljinu nastavlja rad za narodnooslobodilački pokret i ubrzo ulazi u Mjesni gradski komitet Partije. Prilikom prvog oslobođenja Bijeljine – septembra 1943. godine pridružuje se partizanima i rat provodi kao omladinski rukovodilac u Birčanskoj i Romanjskoj brigadi sa kojima je 6. aprila 1945. godine ušla u oslobođeno Sarajevo.

Smatrajući svoje učešće u aktivnoj vojnoj službi završenim zatražila je demobilizaciju u namjeri da nastavi školovanje u gimnaziji, a zatim na tek osnovanom Pravnom fakultetu u Sarajevu. Bila je među

jedanaest studenata koji su fakultet okončali u roku, uprkos činjenici da se školovala vanredno, jer je morala da izdržava svoju mnogobrojnu porodicu. Po završetku studija radila je kao pravnik u više ustanova, a zatim kao sudija Prvog opštinskog suda, pa onda Okružnog suda u Beogradu odakle je i penzionisana.

Iz JNA je demobilisana u činu kapetana. Pored „Partizanske spomenice 1941“ odlikovana je i Ordenom za hrabrost, Ordenom zasluga za narod i Ordenom bratstva i jedinstva.¹

Zorka Vucelja-Josipović živi u Beogradu.

¹ Iz biografskog zapisa Zorke Vucelja-Josipović, Beograd, 10.04.2011.

CVIJA-CICA TRIŠIĆ, ROĐENA IVIĆ (1914-1986)

**OD SEOSKE DOMAĆICE DO
ISTAKNUTE POLITIČKE AKTIVISTKINJE**

Kao petnaestogodišnja seoska djevojka iz Donjeg Crnjelova, poslije očeve smrti preuzima obaveze u domaćinstvu i sa plugom i drilačom obavlja poslove na njivi. Do drugog svjetskog rata bila je već nekoliko godina uedata i imala dvoje male djece. Godine 1941. supruga odvede u zatrobljeništvo u Njemačku. Uprkos brizi za održavanje domaćinstva nije ostala indiferentna na događaje oko sebe. Početkom 1942. godine ušla je u prvu grupu aktivistkinja pokreta otpora u selu.

Svjesna nedostatka ličnog obrazovanja, poslije zamornih poljskih radova i dnevnih obaveza domaćice i majke znala je da do duboko u noć uz fitiljušu čita i uči. Opštinski komitet Komunističke partije podstiče njen dalji politički razvoj i povjerava joj rad sa ženama, najprije u selu, a zatim i na terenu opštine. Tokom 1943. godine Cica govori na većim skupovima žena i postaje prva predsjednica seoskog AFŽ-a, a zatim i predsjednica AFŽ-a za Srez Bijeljinu. Žene su je rado prihvatale i slušale, jer je bila neposredna, rječita, i cijenjena kao dobar domaćin i čestit čovjek. Tokom organizacije zbora žena u Glogovcu septembra 1943. godine bila je već član Komunističke partije i dala je izvanredan doprinos. Nije izostala ni u pripremi i sprovođenju izbora za seoske i opštinske narodnooslobodilačke odbore. Na skupovima na kojima su masovno učestvovali i žene, držala je govore i objašnjavala prisutnima za kakvu vlast se vodi borba i šta znači pravo glasa za žene – ne samo da bira, već i da bude birana. Po direktivi Partije zbog nailaska neprijateljske XIII SS divizije prelazi u Srem i priključuje se Majevičkom partizanskom

odredu. Nakon povratka u Semberiju pristupa obnovi organizacija AFŽ-a u Semberiji i učestvuje u mnogim njihovim akcijama.

Od 1944. do 1965. godine Cica Trišić je bila na raznim političkim funkcijama na nivou sreza i Republike: predsjednica AFŽ-a, predsjednica Narodnog fronta, član biroa Sreskog komiteta KPJ, povjerenik za zdravstvo i socijalnu politiku u Narodnom odboru sreza, kao i poslanica Skupštine Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine u dva saziva. Višedecenijski naporan rad ozbiljno je narušio Cicino zdravlje i ona se postepeno povukla iz javnosti.

Zbog svoje skromnosti, otvorenosti, principijelnosti, pravednosti i hrabrosti u najtežim situacijama, među saborcima i savremenicima ostala je zapamćena kao primjer čovjeka i komuniste visokog morala.¹

¹ У спомен нашој Џици, Бразде, бр. 45, Бијељина, 1. јул 1988., 11; usmeni podaci dobijeni od sina Cice Trišić – Ilije Trišića, Bijeljina, septembar, 2011.

ASIJA ĆEMERLIĆ, ROĐENA KAVAZOVIĆ (1910-nepoznato)

PRVA POSLIJERATNA UPRAVNICA OSNOVNE ŠKOLE U BIJELJINI

Porijeklom iz Bosanske Gradiške, kao mlada učiteljica 1929. godine počela je raditi u Semberiji, najprije u Johovcu a zatim do Drugog svjetskog rata u Janji. U tom periodu aktivno je učestvovala u radu ženskog Pododbora „Gajreta“ u Bijeljini kao sekretar društva¹. Bila je borac Šeste istočnobosanske² i Pete kozaračke brigade, prva partizanska učiteljica u Vlasenici i nastavnik Ratne vojne škole u Tuzli. Nakon završetka rata u Bijeljini je od 15. aprila 1945. postavljena za upravnicu Prve osnovne škole „koju pohađaju ženska i muška djeca zajedno“.³

Bila je takođe angažovana na analfabetskim tečajevima za opismenjavanje žena te radu sa mnogim folklornim i kulturno-umjetničkim grupama koje su u Semberiji formirane u posleratnom periodu. Godine 1963. odlazi u Banja Luku gdje je nešto kasnije penzionisana.

¹ Pismo Pododbora "Gajreta" Bijeljina Glavnom odboru "Gajreta" Sarajevo" 1933. godine, Arhiv BiH, Sarajevo, sgn. 1868/3

² Borbeni put Šeste proleterske brigade, Zenica, 1977, 142;

³ Spomenica Narodne osnovne škole u Bijeljini, Muzej Semberije, Bijeljina, Стогодесет година прве основне школе у Бијељини, Бијељина, 1989.; Darko Milošević, Janja nekad i sad, Semberške novine, br. 134, god. VI, Bijeljina, 15. avgust 1986, 2

KOVILJKA-KOVA RADIŠIĆ, ROĐENA MITRINoviĆ (1920-2010)

PRVA UPRAVNICA DOMA RATNE SIROČADI U BIJELJINI

Rodom iz poznate trgovačke porodice Mitrinović iz Bijeljine. Godine 1939/1940. završava Gimnaziju.¹ Tokom Drugog svjetskog rata uključuje se u rad skojevske organizacije u gradu i 1942. godine odlazi u partizane. Početkom 1944. godine je zarobljena i otpremljena u Njemačku.

Po okončanju rata i povratku u Bijeljinu, 8. novembra 1945. Koviljka Mitrinović postaje prva upravnica Doma za ratnu siročad „Fadil Jahić Španac“ koji je tek bio u osnivanju. Pred njom je stajao težak zadatak. Trebalo je neu-

slovnu zgradu popravljati, dograditi i osposobiti za prijem štićenika.² Marta 1946. godine dom za ratnu siročad u Bijeljini počeo je sa radom i u njemu su utočište našla djeca od jedne do šesnaest godina starosti iz raznih krajeva Jugoslavije, koja su tokom rata boravila u logorima, zbjegovima i prihvatilištima. Za kratko vrijeme dom se razvio u pravu vaspitno-obrazovnu ustanovu.³ Zahvaljujući angažovanju Koviljke Mitrinović, osim osnovnih uslova za život i školovanje domaca, uz pomoć Crvenog krsta obezbjeđuje im se ljetovanje u odmaralištima u

1 *Gimnazija u Bijeljini 1919-1979*, Bijeljina, 1979, 230

2 Jusuf Trbić, *Djeca slobode – susret pitomaca doma za ratnu siročad u Bijeljini*, Semberske novine, br. 128, Bijeljina, 15. maj 1986, 4

3 Dom se nalazio u današnjoj zgradi uprave Medicinskog centra u ulici Galac i radio je do 1961. godine

Bijeloj i Kiseljaku, ali i ono najvažnije – pronalaženje podataka o vlastitom porijeklu i najbliže rodbine.⁴ Kako je broj djece siročadi bio i dalje veliki, u Suvom Polju nedaleko od Bijeljine 1954. godine osniva se još jedan dom. Zbog svog dugogodišnjeg iskustva Koviljka Mitrić nović je kao upravnica premještena u novu ustanovu.

Pozivu učiteljice vratiće se 1956. godine u OŠ „Radojka Lakić“ u Bijeljini gdje radi do penzionisanja 1976. godine. Njena humanost i pedagoški rad ostali su za sjećanje kako domcima, tako i generacijama đaka koje je vaspitavala.

Umrla je u dubokoj starosti u Bijeljini.

⁴ Govor na sahrani Koviljke Radišić, (Petar Bobar, saborac i Radomir Nikolić, domać doma za ratnu siročad „Fadil Jahić Španac“)

SENA RESIĆ (1916-1999)

UPRAVNICA DOMA ZA RATNU SIROČAD SOCIJALNA I DRUŠTVENO-POLITIČKA RADNICA

Porodica Sene Resić u Bijeljinu se preselila iz Rudog između dva svjetska rata. Uz pomoć Kola srpskih sestara počala je njihovu Žensku zanatsku školu. Pod uticajem naprednih ideja nove Turske oslobođene revolucijom Kemala Ataturka, uz podršku ostalih članova porodice, sa sestrom Arijom i drugim viđenijim muslimanskim ženama, prednjačila je u manifestaciji oslobođanja od okova tradicije izražene i u načinu odjevanja, odnosno obaveznom pokrivanju feredžom i zarom na javnom mjestu. Učestvovala je u organizovanju Zbora žena za pravo glasa 1939. godine. Tokom drugog svjetskog rata bila je

veoma aktivna u ilegalnom otporu okupatoru u gradu¹. Zbog toga je i hapšena 1944. godine.

Poslije oslobođenja radi u upravi Skupštine opštine Bijeljina kao povjerenik za socijalnu zaštitu. Osnivanjem doma za ratnu siročad „Dimitrije Lopandić“ u Suvom Polju 1954. godine postaje vaspitačica a zatim upravnica doma sve do njegovog zatvaranja 1958. godine². Os-

¹ Zora Vucelja Josipović, *Omladinke Bijeljine u 1941. godini, Žene Bosne i Hercegovine u NOB, Svjetlost*, Sarajevo, 1977, 191, 192

² Halid Rifatbegović, *Susret nekada bezimenih*, Semberske novine, br. 10, god. II, Bijeljina, 1. maj 1981, 9; Jusuf Trbić, *Djeca slobode – susret pitomaca doma za ratnu siročad u Bijeljini*, Semberske novine, br. 128, Bijeljina, 15. maj 1986, 4

tatak radnog vijeka do penzije provela je na starom mjestu kao povjerenik za socijalnu zaštitu.

Dobitnica je mnogih priznanja, među kojima se izdvajaju Orden zasluga za narod i Septembarska nagrada grada Bijeljine³.

Bijeljinci je pamte kao blagu i nasmijanu osobu koja je cio svoj život posvetila radu i nesebičnoj pomoći drugim ljudima.

³ Dragan Vučković, *Sena Resić – neumorni radnik*, Semberske novine, br. 67, Bijeljina, 22. September 1983, 5

FATIMA-FATA LIPNIČEVIĆ (1925-1989)

**KROJAČKA RADNICA,
DRUŠTVENO-POLITIČKA AKTIVISTKINJA**

Bijeljinka rodom, tokom Drugog svjetskog rata se kao učenica krojačkog zanata uključuje u ilegalni rad protiv okupatora zbog čega je 1944. godine bila i hapšena. Po oslobođenju Bijeljine je delegat na Prvom kongresu omladine USAO BiH koji je održan 9. maja 1945. U junu iste godine birana je za člana Gradskog narodnog odbora, sreskog Narodnog odbora i Okružnog odbora Tuzla. U periodu 1945. do 1948. je predsjednica društva FD „Radnik“, učesnica radne akcije Brčko-Banovići i članica komiteta SKOJ-a za srez Bijeljina. Februara 1946. godine biva izabrana u inicijativni odbor za osnivanje krojačke zadruge koja 26. marta iste godine počinje sa radom i kasnije prerasta u fabriku konfekcije „Kurjak“. Poslije udaje 1948. godine nekoliko godina živi u Sarajevu, gdje radi u krojačkom salonu „Centar“ i takođe je izuzetno društveno-politički aktivna. Po povratku u Bijeljinu 1956. godine opet radi u Bijeljinskoj konfekciji „Kurjak“. Do penzije 1971. obavlja mnoge dužnosti kako u matičnom preduzeću tako i Opštinskom komitetu SK i SSRN.

Više od dvadeset godina (1960-1982) vodila je kurseve šivenja i krojenja pri „Narodnom univerzitetu“ u Bijeljini i na taj način pomagala radno sposobljavanje velikog broja ženske populacije. I poslije pensionisanja je ostala izuzetno aktivna. Do 1976. godine bila je predsjednica Opštinske konferencije ženskih društava, a od 1977. do 1981. godine radila na razvijanju narodne radinosti u Semberiji u koju je uključila preko 250 žena iz našeg kraja.

Za svoj predani višedecenijski rad odlikovana je Medaljom zasluga za narod 1961. godine, Medaljom za hrabrost 1972. godine, Ordenom rada sa srebrnim vijencem 1977. godine, Plaketom skupštine opštine 1965. godine, Srebrnom značkom OK SSRN 1976. godine i većim brojem plaketa i zahvalnica.¹

Fatima-Fata Lipničević preminula je u rodnoj Bijeljini 1989. godine.

¹ Izvodi iz biografije Fatime-Fate Lipničević koju je ustupila njena kćerka Mira Zakomac-Pejić iz Bijeljine; *In memoriam – Fatima-Fata Lipničević*, Semberske novine, br. 212, Bijeljina, 29. Novembar 1989, 2

VUKICA NIKOLIĆ, ROĐENA OSTOJIĆ (1927)**AFŽ AKTIVISTKINJA,
DRUŠTVENO-POLITIČKA RADNICA**

Rodom iz Vlasenice, bila je tek gimnazijalka u Zvorniku kada je počeo Drugi svjetski rat. Kako je u prvim danima okupacije porodična kuća bila spaljena, Ostojići se sklanjaju u šume i pećine u okolini Vlasenice. U zbjegu je izgubila osamnaestogodišnju sestru i mlađeg brata koje su odnijeli tifus i difterija. Vukicin otac Boško, stariji brat Rade i sestra Desa odmah stupaju u redove oslobođilačke vojske, pa se i ona kao šesnaestogodišnja djevojka 1943.

godine priključuje partizanskom pokretu i pristupa XVIII hrvatskoj brigadi, u kojoj ostaje do kraja rata. Poslije oslobođenja je nastavila školovanje i kratko radila u odjeljenju UDB-e u Zvorniku. Nakon udaje 1947. godine zbog suprugove oficirske službe sa porodicom se više puta preseljava do dolaska u Bijeljinu 1956. godine.

Postaje izuzetno aktivna u društveno-političkim organizacijama u gradu. Bila je članica Komiteta, članica Savjeta i Saveza komunista, predsjednica Gradske konferencije žena, predsjednica Opštinske organizacije penzionera. Formirala je Aktiv žena grada Bijeljine i kao predsjednica Udruženja penzionera sekciju u kojoj su se ženske članice bavile raznim aktivnostima, pomagale iznemoglim licima, obilazile bolesne, radile ručne radove, ali se i družile uz pjesmu i igru. I danas organizuju druženja u koja su uključene i žene iz dvanaest opština Federacije BiH, te Koviljače, Loznice, Laćarka i Sremske Mitrovice. Aktivnog dobrovoljnog rada ima preko četrdeset godina. Sada je član Izvršnog odbora penzionera i član Predsedništva SUBNOR-a.¹

1 Prema biografiji Vukice Nikolić, Bijeljina, januar 2011, rukopis; *Život je stalni rad*, Semberske novine, br. 147, 1. mart 1987, 3

NADA SIMEUNOVIĆ, ROĐENA TADIĆ (1927)

PRVA DIREKTORICA POLJOPRIVREDNE ŠKOLE U BIJELJINI

U toku drugog svjetskog rata postaje članica SKOJ-a u Bijeljini, zbog čega je 1944. godine najprije hapse Nijemci i ustaše, a zatim i četnici. Po oslobođenju zemlje završava Gimnaziju u prvoj posleratnoj generaciji 1945/1946. godine i 'po direktivi' biva poslana u Rusiju na studije stočarstva. Nakon objave Rezolucije inform-biroa 1948. godine, u poslednjem trenutku se vraća u Jugoslaviju i nastavlja studije u Beogradu. Diplomirala je 1950. Slijede godine rada u Sijekovcu kod Bosanskog Broda, na PD „Semberija“ u Bijeljini, četrnaestomjesečno usavršavanje u Engleskoj 1954/55. godine, te profesorski rad u

Poljoprivrednoj školi u Bijeljini od 1957. do 1963. godine. Istovremeno aktivno učestvuje u političkom životu grada. Na mjesto direktorice Poljoprivredne škole u Bijeljini dolazi 1963. godine¹. Kao stručnjak za poljoprivredne škole studijski boravi u Bugarskoj, a 1966. godine poхађа u Švajcarskoj Međunarodni seminar iz iste oblasti koji su organizovale Ujedinjene nacije.

Sedamnaest godina rukovođenja Poljoprivrednom školom u Bijeljini predstavljaju vrhunac profesionalnog angažovanja Nade Simeunović, ali i izvanredan uspon ove srednjoškolske ustanove u Bijeljini. Pored

¹ Biografija za tri obična života, Ženski vremeplov-one svjedoci vremena, Organizacija žena „Lara“, Bijeljina, januar 2002, 93-94

unapređenja nastavnog procesa i standarda zaposlenih, škola je transformisana u svojevrsni centar za poboljšanje poljoprivrede u kome su održavana savjetovanja, stručni seminari i demonstracije novih poljoprivrednih mašina i preparata što je u školu u jednom malom gradu često dovodilo goste iz zemlje i inostranstva.

Za svoj izvanredan rad Nada Simeunović je nagrađivana Ordenom rada III reda 1957. godine, Ordenom rada sa srebrnim vijencem 1966, Spomen-plaketom Bijeljine 1945-1965. kao i Spomen plaketom Poljoprivredno-školskog centra iz Bijeljine 1950-1980².

Od 1980. godine Nada Simeunović penzionerske dane provodi u Bijeljini u krugu porodice.

² Iz kazivanja Nade Simeunović, Bijeljina, 1. juna, 2011.

NEVENKA TADIĆ, ROĐENA KIĆANOVIĆ (1926)**PSIHIJATAR - SPECIJALISTA
ZA PSIHOTERAPIJU DJECE**

Porijeklom iz porodice Kićanović iz Broca kod Bijeljine. Završava gimnaziju u Bijeljini 1946. godine, a zatim studije medicine u Beogradu. Odlazi na specijalizaciju neuropsihijatrije u Sarajevo gdje radi na neuropsihijatrijskoj klinici od 1954. do 1962. godine. U dva navrata usavršava se u Francuskoj, u Parizu, 1957. u bolnici Salpetriere, te 1968. u centru Bine, sve u oblasti dječje psihijatrije. Psihoanalitičke ideje i praksi sa djecom prenosi u Zavodu za mentalno zdravlje u Beogradu, u kome poslije dolaska iz Sarajeva radi sve do svoga penzionisanja. Nastavnu karijeru realizuje kao profesor na Defektološkom fakultetu u Beogradu.

Nevenka Tadić je označena kao začetnik dječje psihijatrije kod nas i nosilac edukativne aktivnosti iz područja dječje psihopatologije i psihoterapije. Pored mnogih radova, autorka je jedinog udžbenika iz dječje psihijatrije na bivšim jugoslovenskim prostorima koga i studenti psihologije koriste kao udžbenik za predmet Psihopatologija djetinjstva i mladosti. Nosilac je edukativne aktivnosti iz područja dječje psihopatologije i psihoterapije, organizator tradicionalnog seminara u Zavodu za mentalno zdravlje na kome su se godinama okupljali najveći autoriteti iz bivše Jugoslavije, ali i iz Evrope. Osnivač je subspecijalizacije iz dječje psihijatrije koja se razgranala na različite uže oblasti i može se

reći da je sve što danas postoji u području dječje psihoterapije istorijski vezano uz imena Nevenke Tadić (i Vojina Matića).

Ipak, o dugogodišnjem radu svoje generacije u oblasti psihanalize skromno ističe: "Nisu naši doprinosi naročito značajni. Mi smo samo prenosili psihanalitičke ideje na ove prostore."¹

Živi u Beogradu.

¹ Spasenija Ćeranić, *Doprinos Srba iz Bosne razvoju psihanalitičke teorije i prakse*, DOPRINOS SRBA IZ BOSNE RAZVOJU PSIHOANALITIČKE ...
www.filozof.org/pdf/sarsrb/.../spasenija%20ceranic%202019.pdf; *Nevenka Tadić - Wikipedia, the free encyclopedia*
en.wikipedia.org/wiki/Nevenka_Tadić

MILICA TOMIĆ (1930)

PRVA DIPLOMIRANA FARMACEUTKINJA IZ BIJELJINE

Iako rodom iz mnogobrojne seoske porodice u Amajlijama, završava osnovnu školu, a zatim i Gimnaziju u Bijeljini 1949/1950. godine. Akademsko obrazovanje stiče na Zagrebačkom sveučilištu na Farmaceutskom fakultetu. Po diplomiraju kratko stažira kao farmaceutkinja u Bijeljini, a zatim ponovo odlazi u Hrvatsku. Punih 26 godina, sve do penzionisanja devedesetih godina XX vijeka, provela je kao direktorica apoteke u Bjelovaru.

Po odlasku u penziju vraća se u Zagreb gdje i danas provodi penzionerske dane okružena porodicom.¹

¹ Podaci dobijeni od Petra Tomića iz Amajlja, brata Milice Tomić

DESANKA LAZAREVIĆ, ROĐENA LALATOVIĆ (1927)

PRVA ŽENA SUDIJA U BIJELJINI

spajaju i Desanka zbog posla prelazi u Sarajevo.

U novoj sredini koja je pružala i mogućnost univerzitetskog obrazovanja upisuje se na vanredne studije na Pravnom fakultetu. Posle okončane prve godine dobija stipendiju, napušta posao i prelazi na redovne studije koje završava 1953. godine. Kao državni stipendista 1954. godine raspoređena je u Bijeljinu na mjesto sudije Opštinskog suda¹ gdje će provesti dvadeset godina, do 1974. Sledeću deceniju radi kao sudija Okružnog suda Tuzla, nakon čega je penzionisana 1985. godine.

¹ U to vrijeme u Opštinskom sudu su radile 4 sudije od kojih su samo Desanka Lazarević i Milan Jovanović imali fakultetske diplome

Osim redovnog sudijskog posla Desanka Lazarević je kao volonterka bila angažovana u Gradskom udruženju žena i Društvu antialkoholičara, a kao član Opštinskog komiteta SKJ u različitim komisijama i radnim grupama. Za svoj doprinos profesiji i društvenoj zajednici nagrađivana je Ordenom rada III reda i raznim opštinskim priznanjima.²

Penzionerske dane provodi u Bijeljini.

2 Iz kazivanja Desanke Latalović-Lazarević, u Bijeljini, 1. juna 2011.

MILICA SUDAR MANOJLOVIĆ (1927-2001)

PRVA ŽENA RUDARSKI INŽINJER U RUDNIKU UGLJEVIK

Porijeklom iz Slavonske Oravice, početkom drugog svjetskog rata ostaje bez roditelja koje ubijaju ustaše. Oslobođenje je sa sestrama dočekala u jednom od domova NDH za prevaspitavanje djece „neprijatelja države“. Pošto ih je stric uzeo kao staratelj, Milica završava gimnaziju u Derventi, a zatim se upisuje na Tehnički fakultet Sveučilišta u Zagrebu gdje poхађа Rudarski odsjek, smjer ugljen i metali. Studije je okončala početkom 1956. godine stekavši zvanje diplomiranog inžinjera rудarstva.

Septembra iste godine dolazi u Rudnik mrkog uglja „Ugljevik“ na mjesto asistenta glavnog inženjera rudnika. U nevjeroatno teškim uslovima uobičajenim za to vrijeme, tri pune godine provodi sa rudarima i dijeli njihovu tešku sudbinu. Svojim radom, uvažavanjem i saosjećanjem prema svima angažovanim na rudarskim poslovima, kao jedina žena, koja je uz to zagrebački asfalt zamijenila životom u rudarskim čizmama i radnom odijelu na brdima Majevice, stekla je izuzetno poštovanje.

Nakon trogodišnjeg iskušenja rudarskog života, put je kratko vodi u Rudnike lignita „Kreka“ u Tuzli na radno mjesto geologa istraživača, a od 1960. godine u Projektno istražni biro u Tuzli. Od 1975. godine radi kao viši projektant programer za diskontinuiranu tehnološko površinsku eksploataciju u Institutu za rudarsko i hemijsko tehnološko istraživanje u Tuzli. U institutu ostaje, u zvanju viši i naučni saradnik i profesor,

sve do 1984. godine, kada iz zdravstvenih razloga, odlazi u prevremenu penziju. Zbog porodičnih razloga preseljava se u Bijeljinu sredinom 1991. godine.¹

Iako je Milica Sudar-Manojlović bila prva žena rudarski inžinjer u našem kraju, prilikom proslave stogodišnjice Rudnika i termoelektrane „Ugljevik“ 1898-1998, njeno ime je ostalo zaboravljen.

Preminula je 2001. godine u Bijeljini.

¹ Lazar Manojlović, *Biografija Milice Sudar-Manojlović*, Bijeljina, 2010, rukopis

LJUBICA JOVIČIĆ-STANČIĆ (1922-2006)

ČLANICA SAVEZNOG VRHOVNOG SUDA SFRJ VELIKA LEGATORKA MUZEJA SEMBERIJE

Rođena u jednoj od najuglednijih i najstarijih porodica u gradu, Ljubica Jovičić djetinjstvo i mladost provodi u Bijeljini pohađajući najprije Žensku osnovnu školu, a zatim i Gimnaziju u rodnom gradu. Po okupaciji, u VII razredu gimnazije, sa grupom srpskih omladinaca odlazi u izbjeglištvu u Beograd gdje maturira 1942. godine i provodi ostatak rata. Nakon oslobođenja započinje studije prava u Beogradu, a zatim prelazi u Sarajevo stekavši diplomu 1950. godine.

Od 1952. do 1963. godine živi u Sarajevu i radi na poslovima spoljne trgovine i u Okružnom privrednom sudu. Godine 1963. prelazi u Okružni privredni sud u Beogradu, a 1969, kao predstavnik Bosne i Hercegovine, postaje član Vrhovnog privrednog suda Jugoslavije. Od 1974. je član Saveznog vrhovnog suda gdje ostaje do penzije 1985. godine. U to vrijeme bila je jedna od samo tri žene u svijetu koje su bile članice Vrhovnih sudova svojih zemalja.

Godinu dana je bila zamjenik Predsednika Vrhovnog suda Jugoslavije, i jedan od organizatora i domaćina svjetskog susreta „Organizacije Vrhovnih sudova svijeta“.

Iako osoba sa veoma bogatim profesionalnim i društvenim životom, zajedno sa suprugom Borislavom Stančićem (1921-1995), rodom iz Dvorova, ostala je neobično privržena rodnom gradu i velikoj porodici čiji su se članovi vremenom rasuli po cijelom svijetu.

Zahvaljujući tome, kao i želji da se ono malo rijetkih starih predmeta, koji su preživjeli dva svjetska rata, sačuvaju za buduća pokoljenja, nastala je prva donacija Ljubice Jovičić Stančić Muzeju Semberije, davne 1980. godine. Novim donacijama iz 1998, 1999, 2004 i 2005. godine Ljubica Jovičić-Stančić upisuje se u istoriju Muzeja kao velika legatorka. Poklonjeni predmeti dragocjeno su svjedočanstvo kulturne istorije jednog šireg geografskog i društvenog miljea s kraja XIX i cijelog XX vijeka.¹

Ljubica Jovičić-Stančić preminula je u Beogradu juna 2006. godine.

¹ Iz legata Ljubice Jovičić-Stančić, katalog izložbe, Muzej Semberije, Bijeljina, 2005.

RAHELA – SEKA ALTARAS, ROĐENA VOLAH (1927)

**PRVA BIJELJINKA U DIPLOMATSKOJ
SLUŽBI – KONZUL U GETEBORGU**

U Bijeljini je živjela do 1942. godine odakle je njena porodica, poslije odvođenja oca Isidora u logor Jasenovac, morala da se spašava pred njemačkim i usataškim okupatorom. Iste godine Rahela Volah se priključuje partizanima, postavši borac XVII Majevičke brigade, zatim III Korpusa i XVI Armije u kojoj je dočekala kraj rata.

Po demobilizaciji je raspoređena na službu u Predsedništvo vlade BiH gdje radi do 1948. godine, kada zbog prekomande supruga oficira JNA prelazi u Beograd. Kratko radi u Izvršnom vijeću FNRJ i Direkciji jugoslovenskog aerotransporta, da bi od 1957. godine bila premještena u Kabinet Predsednika Republike - Maršalat.

Uporedo sa radom nastavila je školovanje prekinuto ratom i intenzivno učila engleski jezik. Uskoro prelazi u Savezni sekretarijat za inostrane poslove u zvanju savjetnika u konzularnoj upravi - odsjeku za skandinavske zemlje. Kao sekretar za administrativne poslove od 1964. radi tri godine u Ambasadi SFRJ u Stokholmu. Po povratku u Jugoslaviju u Upravi za konzularne poslove je raspoređuju u sektor za zemlje engleskog govornog područja – SAD, Kanadu, Veliku Britaniju, Australiju i Novi Zeland.

Godine 1971. odlazi u London na mjesto Drugog sekretara ambasade SFRJ što je značilo i zvaničan diplomatski status. Za vrijeme boravka u Engleskoj u tri navrata je pozivana u Bakingemsку palatu

gdje se susreće sa kraljicom Elizabetom, koja je bila posebno zadovoljna što u diplomatiji vidi i jednu ženu.

Poslednje službovanje Rahele Altaras u inostranstvu bilo je u Švedskoj od 1977. godine u zvanju konzula u Generalnom konzulatu SFRJ u Geteborgu. Ubrzo po povratku u Jugoslaviju, 1981. godine prva Bijeljinka u diplomatskoj službi Jugoslavije otišla je u zasluženu penziju¹.

Kao jedna od rijetkih preživjelih članova jevrejske zajednice u Bijeljini poslije Drugog svjetskog rata, Rahela Seka Altaras izložila je sjećanja na svoje sunarodnike i sugrađane u rukopisnoj građi „Jevrejska zajednica u Bijeljini do kraja Drugog svetskog rata“².

1 Iz biografije Rahele-Seke Altaras, Beograd, 1. april. 2011, rukopis

2 Rahela Seka Altaras, *Jevrejska zajednica u Bijeljini do kraja Drugog svetskog rata*, Jevrejskiistorijski muzej, Beograd, 2004, fond rukopisi

MILICA ZORIĆ ČOLAKOVIĆ (1909-1989)

UMJETNICA TAPISERIJE, LEGATORKA MUZEJA SEMBERIJE

smrću od tuberkuloze 1934. godine².

Kasnije poznanstvo i udaja za Rodoljuba Čolakovića iz Bijeljine povezuju je zauvijek sa Semberijom. Njihov kratki zajednički život u Bijeljini prekinuo je drugi svjetski rat. U potrazi za Čolakovićem, komunističkim aktivistom koji je već bio prebjegao u Srbiju, okupacione ustaške vlasti u Bijeljini 22. juna 1941. godine hapse njegovu suprugu Milicu i iz bijeljinskog zatvora je transportuju u logor Lobot-grad. Odatle biva

Rođena u Splitu, odrasta u Beogradu gdje završava gimnaziju i studira Istoriju umjetnosti. Kako je rano ostala bez majke, veliki uticaj na njeno formiranje i umjetnički senzibilitet imao je otac Svetozar Zorić, profesor Beogradskog univerziteta, kolektor i slikar, kao i blizina slikarke Nadežde Petrović kojoj je Zorić bio ujak i mecena. Tokom studija Milica se bavi pisanjem i objavljinjanjem literarnih tekstova, kolektorstvom, i živi okružena umjetnicima i umjetnošću.¹ Velika mladalačka ljubav sa književnikom Branom Ćosićem okončana je njegovom preranom

¹ *Tapiserije Milice Zorić*, Jugoslovenska revija, Beograd, 1986, 18

² Branimir Ćosić (1903—1934), riznicasrpska.net/knjizevnost/index.php?topic=169.0

prebačena u Srbiju gdje je sve do oslobođenja Beograda 1944. godine zatočena u logoru na Banjici.

Pedesetih godina XX vijeka Milica Zorić se ponovo aktivno vraća umjetnosti. Najprije počinje slikati na staklu, a zatim se od 1957. godine bavi tapiserijom.³ Njena pojava na tadašnjoj savremenoj umjetničkoj sceni Jugoslavije donosi radove osobene po tehnici, kompoziciji i simbolici. Oni su odraz unutrašnjeg svijeta umjetnice u kome su tragovi preživljenih strahota višegodišnjeg tamničkog života i njenog odnosa prema ratu. Istovremeno, inspiraciju crpe i iz bogate srpske mitologije i folklora. Kombinujući tehnike u svoje tapiserije često aplicira originalne dijelove narodnog veza ili komade sa tradicionalnih odjevnih predmeta koje prikuplja i otkupljuje na terenu prilikom putovanja po zemljama. Stvaralački rad Milice Zorić Čolaković traje skoro dvije decenije tokom kojih su njene tapiserije izlagane preko dvadeset puta na samostalnim i kolektivnim izložbama u zemlji i inostranstvu.

Sedamnaest tapiserija Milice Zorić dio su velikog legata koji su ona i Rodoljub Čolaković zavještali Muzeju Semberije u Bijeljini.

3 Oto Bihalji-Merin, *Milica Zorić, tapiserije, katalog izložbe*, Beograd, 1971.

JUSTINA KERKEZOVIĆ (1923-1994)

PRVA IGUMANIJA MANASTIRA TAVNA

Životni put majke Justine obilježen je služenjem pravoslavnoj crkvi i srpskom narodu. Iz dračevskog sela Luka sa 13 godina odlazi u manastir Ljubostinju gdje je primila monaški čin i zakaluđerila se. Nakon monaških dana u manastiru Žiča dolazi 1954. godine u manastir Svetе Trojice u Tavni.¹ Podignut u doba Nemanjića, krajem XIII i početkom XIV vijeka, u burnim vremenima turskih osvajanja i kasnije, ovaj manastir je više puta bio rušen i obnavljan. Posebno teška sudbina manastira bila je tokom Drugog svjetskog rata. Najprije su ustaše 1941. godine monahe otpremile u logor i opljačkale manastir, zatim je tokom rata u više navrata bio bombardovan, a po otkrivanju partizanske bolnice Nijemci ga spaljuju do temelja. Došavši na zgarište svetinje, u preteškim vremenima, igumanija Justina sa malobrojnim sestrinstvom malo po malo obnavlja manastir. Bez obzira na tadašnji neblagonaklon odnos zvanične vlasti prema vjerskim zajednicama, uz podršku naroda Semberije i Podmajevice uspjela je da svojim mudrim upravljanjem pored duhovnog središta oživi i neveliko manastirsко imanje koje je uz priloge vjernika postalo izvor života i sporog ali sigurnog napretka.

navrata bio bombardovan, a po otkrivanju partizanske bolnice Nijemci ga spaljuju do temelja. Došavši na zgarište svetinje, u preteškim vremenima, igumanija Justina sa malobrojnim sestrinstvom malo po malo obnavlja manastir. Bez obzira na tadašnji neblagonaklon odnos zvanične vlasti prema vjerskim zajednicama, uz podršku naroda Semberije i Podmajevice uspjela je da svojim mudrim upravljanjem pored duhovnog središta oživi i neveliko manastirsко imanje koje je uz priloge vjernika postalo izvor života i sporog ali sigurnog napretka.

1 Pero Симић, *Живот посвећен цркви и народу*, СиМ новине, бр. 22, Бијељина, фебруар 1994, 12; Душан Кашић, *Манастир Тавна*, Графика, Лозница 1998, 5

Godine 1990. manastir je posjetio carigradski patrijarh Dimitrije zajedno sa svojim domaćinom-srpskim patrijarhom Germanom, episkopom zvorničkim Vasilijem i arhijerejima. Tom prilikom manastir Tavna i igumanija Justina odlikovani su Oreolom Svetog Save drugog reda.

S obzirom na ulogu manastira u Drugom svjetskom ratu i značaj koji je imao za partizanske jedinice – tu su formirane Prva i Druga vovođanska brigada, na prijedlog SUBNOR-a Vojvodine 1988. godine igumaniji Justini dodjeljena je Plaketa Pokrajinske konferencije SSRN Vojvodine.²

Za tri decenije boravka igumanije Justine u Tavni, preporođeni manastir Svetе Trojice postao je nadaleko poznat po svojoj duhovnosti i dobroti, gostoljubivosti, tišini i pravoslavnoj skromnosti³.

Igumanija Justina u Gospodu se upokojila pred Savindan 1994. godine.

² Jusuf Trbić, *Čuvar istorije – manastir Tavna*, Semberske novine, br. 188, Bijeljina, 1. februar 1988, 9

³ Pero Симић, оп. цит

RADMILA KAJMAKOVIĆ, ROĐENA NIKOLIĆ (1931-1999)

ETNOLOG, ISTRAŽIVAČ SEMBERIJE

Rođena u Velesu u Makedoniji, tokom djetinjstva živi u Bijeljini¹ gdje završava osnovnu školu. Gimnaziju je pohađala u Šapcu, Zaječaru i Beogradu. Studije etnologije na Filozofskom fakultetu u Beogradu završava 1954. godine i odlazi u Sarajevo u Institut za folklor. Po pripajanju Instituta Zemaljskom muzeju 1958. godine radi kao kustos Odjeljenja za etnologiju i tu dostiže punu profesionalnu afirmaciju². Penzionisana je 1989. godine. Bila je izvanredan poznavalac običaja i vjerovanja sva tri naroda u Bosni i Hercegovini.³

Tokom bogate stručno-naučne karijere posebno mjesto pripada radu Radmili Kajmaković u oblasti Semberije. Gotovo dvije decenije bavila se povremenim ali vrlo

1 Otac Radmilin, Vojislav Nikolić bio je državni činovnik u Kraljevini SHS/Kraljevini Jugoslaviji tako da su službeni premještaji bili česti; u Bijeljini je imao funkciju sreskog načelnika 1936-1939. godine

2 Aiša Softić, *In Memoriam – Radmila Kajmaković*, muzejski savjetnik (1931-1999), GZM BiH u Sarajevu, etnologija N.S. sv. 48/49 (1996-1999), Sarajevo, 2000, 233

Stručni ispit za kustosa položila je 1959. godine, u zvanje višeg kustosa izabrana je 1968, a zvanje muzejskog savjetnika dobila je 1977. godine. U Odjeljenju za etnologiju Radmila Kajmaković je u više navrata obavljala dužnost načelnika Odjeljenja, te šefa Odsjeka za duhovnu kulturu i šefa Odsjeka za materijalnu kulturu

3 Мирослав Нишкановић, Ђорђе Петровић, *Радмила Каймаковић, пођ. Николић (In memoriam)*, Гласник етнографског института САНУ XLVIII, Београд 1999, 147; Ispitivanja je vršila u svim oblastima koje su bile obuhvaćene projektima Zemaljskog muzeja: *Livanjsko polje, Imljani, Žepa, Istočna Hercegovina, u okviru koje posebno Površi, Zapadna Hercegovina sa Lišticom, Rakitnim, Drežnicom, zatim Derventa, Tešanj*. Vršila je i samostalna istraživanja u Semberiji, Župči kod Breze, Tesliću, Donjem Podrinju.

temeljnim istraživanjima narodnog života i kulture ovog kraja. Autor je do sada jedinog sveobuhvatnog i stručnog djela na ovu temu objavljenog 1974. godine pod nazivom *Semberija-etnološka monografija* kao i pet posebnih radova: *Etnološka istraživanja u Semberiji* (1970), *Razvoj kuće i gospodarskih zgrada u Semberiji* (1974), *Promene u narodnoj kulturi Semberije* (1974), *Kako je Semberija dobila ime* (1977). Monografski rad o Semberiji objavljen je i u njemačkom izdanju Glasnika Zemaljskog muzeja (1980). Radmila Kajmaković bila je i autor prve stalne etnološke postavke u Muzeju Semberije u Bijeljini, otvorene 1981. godine.

Početkom rata u Bosni i Hercegovini 1992. godine sa porodicom odlazi najprije u Beograd, a zatim 1997. u SAD, gdje umire dvije godine kasnije.

HUSNIJA HADŽISALIHOVIĆ (1930-1962)

PRVA ŠAHISTKINJA IZ BIJELJINE

Godine 1950. u Splitu se održavalo prvo prvenstvo omladinki Federativne Narodne Republike Jugoslavije u šahu, na kome je među 11 učesnica kao predstavnica Narodne Republike Bosne i Hercegovine, bila Husnija Hadžisalihović iz Bijeljine. Odrastala je u porodici u kojoj su svi ukućani igrali šah – otac, majka, dvije sestre i dva brata, i šahom se bavila isključivo radi zabave. Kako nije bila član lokalnog šahovskog kluba, do prvenstva države stigla je poslije takmičenja u školi. Među učenicama Gimnazije pokazala je najbolji rezultat i stekla pravo da se takmiči na nivou regije, a kasnije i Republike.

Na prvenstvu u Splitu Husnija je odigrala 10 partija, sakupila 3 poena i zauzela deveto mjesto, što je za početnicu bio zadovoljavajući rezultat. Ovo je bilo njeno prvo pravo takmičenje i nije imala pomoći sekundanata kao druge učesnice. Među takmičarkama se tada nalazila i mlada Milunka Lazarević, koja će samo koju godinu kasnije postići velike uspjehe u domaćoj i stranoj konkurenciji.

U oktobru mjesecu iste godine u Skoplju je održavano četvrti seniorsko prvenstvo FNRJ na kome je trebalo da učestvuje i Husnija kao druga predstavnica BiH. Međutim, zbog slabog zdravstvenog stanja morala je da odustane od novog teškog i napornog turnira.

Nažalost, pokazalo se da joj je prvi takmičarski nastup u Splitu bio jedno i poslednji. Već sledeće godine zdravstveno stanje joj se naglo pogoršava i nakon višegodišnjeg liječenja i povremenih perioda predravljenja umire od posledica teške bolesti u Travniku 1962. godine.¹

¹ *Igrala je samo jedno ljeto-iz prošlosti bijeljinskog šaha, dodatak „Trim“, Semberske novine, br. 206, Bijeljina 15. avgust 1988, 8*

RADMILA STEPANOVIĆ, ROĐENA LATAS (1928)

UPRAVNICA DJEČIJEG ZABAVIDA U BIJELJINI

Potekla je iz tipične sremačke, zemljoposjedničke porodice. Učiteljsku školu započinje u Šapcu, da bi je po pozivu Ministarstva prosvjete nastavila u Sarajevu. Po završetku školanja upućena je na službu u Karanovac kod Doboja gdje je postavljena za upravnici škole. Zatim slijede premještaji u Dom za ratnu siročad u Suvom Polju kod Bijeljine, osnovne škole u Crnjelovu i Brocu. Po prelasku u Bijeljinu 1954. godine radi u Osnovnoj školi „Veso Gavrić“, vježbaonici Učiteljske škole.

Od 27. septembra 1957. godine, pa do 31. avgusta 1961. godine radila je na mjestu upravnice Dječijeg zabavišta u Bijeljini. Poslije studija matematike na Višoj pedagoškoj školi u Tuzli, prelazi kao nastavnica matematike u osmogodišnju školu „Hamza Hamzić“ u Bijeljini, do odlaska u penziju.¹

Sa suprugom živi na porodičnom imanju u Kusadku kod Smederevske Palanke.

¹ Biografija Rade Stepanović, Kusadak, januar 2011, rukopis

MARIJA PERKOVIĆ, ROĐENA NARANČIĆ (1936)

NASTAVNICA PRVE GENERACIJE STRUČNE DOMAĆINSKE ŠKOLE U BIJELJINI

Imala je nepunih pet godina kada je početkom Drugog svjetskog rata, otac Risto, učesnik Balkanskog rata 1912, Solunski dobrovoljac i nosilac Karađorđeve zvezde, izgubio život u logoru Jasenovac. Djetinjstvo, mladost i radni vijek provela je u Bijeljini. Završila je Učiteljsko-domaćinsku školu u Tuzli, a zatim Višu pedagošku školu za ekonomiku domaćinstva u Zemunu. Prvo zaposlenje dobila je 1955. godine u Bijeljini u Nižoj stručnoj domaćinskoj školi, gdje zajedno sa Draginjom Lazić, direktoricom škole, Ljiljanom Stojanović, nastavnicom

stručnog predmeta, Slobodanom Petrovićem, nastavnikom srpskog jezika i Danicom Mihaljić, stručnom učiteljicom, radi dvije godine. Ostatak radnog vijeka provodi u Osnovnoj školi „Radojka Lakić“ kao nastavnica predmeta Domaćinstvo i opštetehničko obrazovanje. Tokom radnog vijeka nije dobijala nikakva društvena priznanja, jer nije bila član partije, što je tada bilo veoma važno. Umjesto toga, Mari Narančić su ostala lijepa sjećanja mnogih generacija đaka koje je ona iškolovala.¹

Predano radeći svoj posao sa puno ljubavi prema učenicima, otišla je u zasluženu penziju u kojoj uživa već 17 godina.

¹ Biografija Mare Narančić, Bijeljina, januar 2011, rukopis

NEVENKA DOKIĆ, ROĐENA LAZAREVIĆ (1899-1979)

ŽIVOT POSVEĆEN ZANATU

Odrastajući kao kćerka zanatlje, kovača Gavre Lazarevića i majke Sofije domaćice, u Ljeljenči nedaleko od Bijeljine, Nevenka je dobila osnovnu pouku o radu kao temelju života za pojedinca i njegovu porodicu. Iz toga, kao i čovjekoljublja proizilazilo je sve ostalo. Pored osnovne škole Nevenka Lazarević je pohađala i žensku stručnu školu. Nakon udaje za Ristu Dokića 1921. godine, koji u Bijeljini otvara voskarsko-licidersku radnju, i sama se posvećuje zanatskim poslovima pomažući u radionici i tokom prodaje. Sledеće dvije decenije, pored rada u porodičnoj manufakturi, ona je i domaćica i brižna majka trojice sinova, ali i humanitarka angažovana u bijeljinskom Kulu srpskih sestara.

Kada je tokom Drugog svjetskog rata suprug Risto otpremljen u koncentracioni logor Jasenovac gdje je izgubio život, da bi obezbijedila egzistenciju porodice, Nevenka Dokić u potpunosti preuzima voskarsko-liciderski posao. Uz pomoć sestre Jovanke Nikolić koja joj se pridružuje u toku rata, decenije života se nižu između podrumske radionice i nevelike radnje iznad nje, otvorene od jutra do večeri prema glavnoj ulici. Vremenom je Nevenka prestala sa izradom liciderskih proizvoda i njihovom distribucijom po seoskim vašarima u okolini Bijeljine i čitav posao svela na izradu svijeća. Radilo se starovremenski uz pomoć ringa, prelivanjem pamučnih fitilja rastopljenim voskom sve dok se ne dobije željena debljina svijeće¹. Ovoj sporoj i mukotrpnoj

¹ Pribor iz voskarsko-liciderske radnje Dokić poklonjen je prema želji Nevenke Dokić Muzeju Semberije i izložen je u stalnoj etnološkoj postavci

tehnici ostala je vjerna do kraja života, ne mareći za unapređenje proizvodnje. Svijeće je izrađivala i za sve pravoslavne crkve na teritoriji opštine Bijeljina, kao i za gradsku rimokatoličku crkvu.

Život Nevenke Dokić, prema sjećanju njenih potomaka, svodio se na rad, rad i rad. Zahvaljujući radu ova skromna i dostojanstvena žena održala je porodicu i domaćinstvo poslije suprugove smrti, rad je bio spas kada je sin-student tehnike tragično izgubio život, rad je bio njena veza sa ljudima najrazličitije socijalne, ekonomске i vjerske pripadnosti za koje je jedina 'mjera' bila dobrota i čovječnost.

Rada se Nevenka Dokić nije odrekla ni u dubokoj starosti, baveći se tako voskarskim zanatom skoro punih šest decenija, sve do smrti 1979. godine.²

² Biografija Nevenke Dokić napisana je prema kazivanju njene unuke Vere Dokić Jahić iz Bijeljine, 12. marta 2012.

DANICA-DANA RAŠINAC, ROĐENA BILANOVIĆ (1936)**PRVA ŽENA FOTOGRAF U BIJELJINI**

Iz svog rodnog mjesta u okolini Bosanskog Aleksandrovca odlazi u Beograd gdje završava srednju ekonomsku i trgovacku školu. Sa suprugom fotografom doseljava u Bijeljinu 1956. godine i sama postaje fotograf zanatlija. Nakon suprugove smrti 1964. počinje da radi samostalno i svoju fotografsku radnju uspješno vodi do kraja radnog vijeka 1991. godine.¹ Kroz fotografiski atelje Danice Rašinac prošle su mnoge generacije budućih bijeljinskih majstora fotografskog zanata. Istovremeno, rijetke su porodice u

Bijeljini koje u svojim foto-albumima nemaju bar neki snimak sa potpisom Danice Rašinac.

Penzionerske dane provodi u Bijeljini okružena porodicom.

¹ Biografija Dane Rašinac, Bijeljina, februar, 2011, rukopis

DARINKA-DARA TEŠIĆ, ROĐENA PERIŠIĆ (1940)

PRVA PREDSJEDNICA SKUPŠTINE OPŠTINE BIJELJINA

Porijeklom iz okoline Loznice, poslije pogibije oca na Sremskom frontu krajem Drugog svjetskog rata, odrasta uz još troje djece u zemljoradničkoj porodici o kojoj brigu preuzima majka domaćica. Učiteljsku školu završava u Bijeljini 1959/1960, a diplomu na Pedagoškoj akademiji u Beogradu stiče 1972. godine. Kao nastavnica razredne nastave dolazi u Bijeljinu i radi u Osnovnim školama „Mirko Filipović“ i „Veso Gavrić“, te kao direktorica Dječijeg vrtića „Hajrija Jahić“. U članstvo

SKJ primljena je još kao srednjoškolka i tako započela aktivan društveno-politički rad. Poslije sedamnaest godina rada u prosvjeti, krajem sedamdesetih i tokom osamdesetih godina XX vijeka obavljala je razne dužnosti u opštini Bijeljina: članica Opštinskog komiteta SK, članica Predsjedništva konferencije za pitanja društvenog položaja žena, članica Opštinske konferencije SK, predsjednica Društveno-političkog vijeća Skupštine opštine Bijeljina, predsjednica Opštinske konferencije SSRN, predsjednica Međuopštinske konferencije SK Bijeljina, a 1985-1986. godine je bila prva žena predsjednica Skupštine opštine Bijeljina. Za svoj rad dobila je mnoga priznanja: Orden rada sa srebrnim vijencem, Spomen-plaketu grada Bijeljine, 24. septembarsku nagradu Skupštine opštine Bijeljina, Srebrnu značku sa poveljom OK SSRN i drugo.¹ Godine 1991. odlazi u penziju. Sa suprugom živi u Bijeljini.

¹ Biografija Darinke Tešić, Bijeljina, januar 2011, rukopis; Problemi u zdravstvu-otvoreno, Semberske novine, br. 14, Bijeljina, 1. juli 1981., 3; Bisera Abdulahagić, Svestrani aktivista, Semberske novine, br. 67, 22. septembar 1983., 5; Bisera Abdulahagić, Zajednica četiri opštine, Semberske novine, br. 147, Bijeljina, 1. mart 1987, 3

ALMASA RAMADANOVIĆ, ROĐENA SELIMOVIĆ (1944-2011)

ŽENA RIBOLOVAC I TAKMIČARKA U SPORTSKOM PECANJU

Bijeljinka Almasa Ramadanović nije imala mogućnosti i prilike da završi više od nekoliko razreda osnovne škole. Nakon udaje u ranoj mladosti, sa suprugom obućarom i strasnim ribolovcem amaterom počinje provoditi vrijeme na obalama Drine i sama postajući ribolovac. Pored vode je zaboravljala na sve probleme i potpuno se opuštala. U to vrijeme nije bilo puno žena koje su se bavile ovim sportom jer su pecanje doživljavale kao zalud provedeno vrijeme.

Nakon izvjesnog vremena odlučuje da krene na razna pecaroška takmičenja koja su održavana širom Jugoslavije. Suprug joj je bio lični trener i velika podrška. Počinju se nizati medalje i diplome kojima ni sama ne zna broj i od kojih je neke uspjela sačuvati do danas. Pored nje, u bijeljinskoj ribolovačkoj ekipi bile su i Devka Tatarević, koja se bavila pecanjem od 1955. godine i Ljubica Vujić, ribolovac od 1965. godine. Kao članice ženskog tima udruženja ribolovaca „Šaran“ iz Bijeljine dvanaest puta su osvajale ekipno prvenstvo republike.¹

Onda su došla teška vremena pa je Almasa prestala da ide na izlete na Drinu i u ribarenje.

Preminula je u Bijeljini, 9. juna 2011. godine.

¹ Biografija Almase Ramadanović, Bijeljina, januar 2011, rukopis; Uspješne godine, Semberške novine, br. 25, Bijeljina, 15. decembar 1981., 12; Darko Milošević, Sportski ribolov-više od sporta, Semberške novine, br. 111, Bijeljina, 14. avgust 1985., 10; Darko Milošević, Bolja i od muškaraca, Semberške novine, br. 124, Bijeljina, 15. mart 1986, 8

JASMINKA HUJDUROVIĆ, ROĐENA HAJRIĆ (1953)

PRVA ŽENA ADVOKAT U BIJELJINI

Nakon završene Gimnazije u Bijeljini studira pravo u Beogradu. Diplomirala je 1976. godine i vratila se u rodni grad gdje kao sutkinja radi sve do 1990. godine. Pravosudni ispit položila je 1978. godine u Sarajevu i u sudskej praksi prošla sve radne referate. Tokom dva mandata bila je zamjenica predsjednika suda i članica svih društveno-političkih organizacija tog vremena.

U želji da promijeni nešto u profesionalnom pogledu, 1990. godine prelazi „na suprotnu stranu“, odnosno otvara samostalnu advokatsku kancelariju i postaje prva žena advokat u Bijeljini. Advokaturom se bavila do rata 1992. godine, kada napušta rodni grad.¹

Nekoliko godina kasnije nastavlja sa advokatskom praksom u Sarajevu gdje i danas radi i živi sa porodicom.

¹ Biografija Jasminke Hujdurović, Bijeljina, januar 2011; Jusuf Trbić, Izazov novog-prva žena advokat u Bijeljini, Semberške novine, br. 222, Bijeljina, 30. april 1990, 10

RAŠIDA-RAŠA ĆEHAJIĆ, ROĐENA HRUSTIĆ (1932-1992)

HRANITELJKA NAPUŠTENE DJECE

Skromna domaćica iz Bijeljine imala je neobično veliko srce da pomaže odgajanje tuđe, često neželjene, ili na drugi način unesrećene djece. Zabilježeno je da ih je do 1992. godine kroz njen dom prošlo tridesetoro. Sa suprugom penzionerom u nevelikom stanu, bez mnogo sredstava, bilo je dovoljno pažnje, strpljenja i ljubavi za mališane koje su najrođeniji odbacili ili iz drugih razloga nisu bili u stanju da odgajaju. Najčešće su u njihov dom dolazili kao bebe, da bi sačekali usvojitelje. Za Rašidu je odlazak svakoga od njih bio veliki bol, ali ih je uvijek ispraćala sa željom da nađu svoju sreću i da imaju dobar život.¹

Početkom novembra mjeseca uveliko ratne 1992. godine Rašida, njen suprug Mehmed i sedamnaestogodišnji Samir o kome su se privremeno starali, nastradali su u svom stanu kao žrtve svirepog ubice.

¹ Tomislav Perić, *Veliko srce Ćehajića*, Semberške novine, br. 214, Bijeljina 28. decembar 1989., 3; Tomislav Perić, *Srcem za Ćehajiće*, br. 217, Bijeljina, 15. februar 1990., 4; Trbić, J., *Majstori mraka*, Tuzla, 2007, 244, 258

ANGELINA-GINA RIKIĆ (1938-1997)

BORAC ZA PRAVA OSOBA SA INVALIDITETOM

Nesrećan slučaj u djetinjstvu, kada od zadobijene povrede ostaje invalid-paraplegičar, odredio je život Angeline Rikić iz Bijeljine. Umjesto u školskoj klupi obrazovanje stiče iz bolničkog kreveta. Uporno, predano, završava malu maturu pa srednju i višu medicinsku školu. Predrasude i vrijeme u kome je stasavala spriječili su je da se zaposli i pomaže ljudima kako je željela. Predrasude su uticale i na njen porodični život pa je poslije kratkog braka nastavila kroz život kao samohrana majka¹.

Bez obzira na teškoće položila je

vozački ispit, izgradila sopstvenu kuću, uspješno školovala kćerku. Aktivno je učestvovala u radu Udruženja paraplegičara Bosne i Hercegovine i Udruženju paraplegičara Tuzla. Putovala je po cijeloj BiH i svojim govorima davala nadu za život ljudima sličnim sebi, dokazujući da se teška borba protiv barijera i predrasuda prema licima sa invaliditetom dobija strpljenjem, malim koracima, ličnim ljudskim pobjedama koje je i sama vojevala svakodnevno.

Pred kraj života osniva nevladinu, nestranačku, humanitarnu organizaciju „Udruženje paraplegičara“ u Bijeljini i tako ostvaruje još jedan veliki cilj kome je dugo težila.

1 Darko Milošević, *U kolicima kroz život*, Semberske novine, br. 124, Bijeljina, 15. mart 1986., 8;
Kako pomoći invalidima, Semberske novine, br. 180, Bijeljina 1. avgust 1988., 10

MARIJA RABRENOVIĆ, ROĐENA BURIĆ (1934)**SLIKARKA, LEGATORKA MUZEJA SEMBERIJE**

Porijeklom iz Popova kod Bijeljine, radila je skoro 37 godina kao tehnički crtač, geometar i konstruktor alata u Bijeljini, Sarajevu, Beogradu, Banja Luci i Somboru. Uz ovo neobično zanimanje počinje intenzivno da se bavi i svojom velikom ljubavi - slikanjem.

Više od trideset i pet godina vodi jedinstven atelje za izradu šema za ručne rade (goblen-slike, tapiserije i tepihe), reproducujući djela svjetskih umjetnika, kao i vlastite kreacije. Sa 220 šema koje su objavljivane u Politikinom časopisu „BAZAR“ postaje poznata širom bivše Jugoslavije i van nje, što je svrstava neposredno iza čuvenog Vilera i njegovih goblena. U Parizu - Salon De Brikolaz i Kelnu specijalizovala je slikanje na svili i tekstilu kao i drugim podlogama sa 18 slikarskih tehniki. Slikala je tekstil-svili za firmu „HONDA“ iz Japana i po svojim radovima postala poznata u Japanu, Njemačkoj, Italiji i Australiji. Pored 43 samostalne izložbe u zemlji i inostranstvu učestvovala je na 80 grupnih izložbi, 13 likovnih kolonija, 3 republičke i 25 žiriranih izložbi, kao i Oktobarskom salonu u Kovinu i Bijenalu u Bijeljini. Osim mnogo-

brojnih nagrada u domenu likovnog stvaralaštva, za uzgajanje cvijeća i ozelenjavanje prostora takođe je nagrađivana u zemlji, ali i Bugarskoj, Austriji i Italiji. Godine 1995., okupivši prijatelje i umjetnike u svom domu u Tivtu, stvara internacionalnu likovnu koloniju - „Lanac prijateljstva“ čiji je cilj bio povezivanje ljudi, naroda i prostora. Kolonija je održana 13 puta uz učešće oko 600 slikara iz zemlje i inostranstva a pratile su je četrdeset i dvije izložbe u regionu. Vođena dobrotom i humanošću, Marija Rabrenović je cijelog života nesebično pomagala ljudima u nevolji, pa je iz ličnog fonda u tu svrhu poklonila preko dvije stotine slika, te nabavljala različita pomagala za djecu sa posebnim potrebama i mnoge škole.

Iako je skoro cijeli radni vijek provela izvan rodnog kraja, veze sa Semberijom ostale su čvrste. Učestvujući na Sedmom bijeljinskom bijenalu 2006. godine 'vraća se' u zgradu Konaka, odnosno Muzeja Semberije u kojoj je prije skoro šest decenije imala svoje prvo radno angažovanje kao službenik sreske uprave. Dvije godine kasnije, 2008. godine, u istom prostoru je održana velika retrospektivna izložba slika i drugih umjetničkih radova Marije Rabrenović kada Muzeju Semberije u Bijeljini poklanja 20 vrijednih slika i više desetina staklenih vitraža, nakita i drugih predmeta i tako se upisuje u listu bijeljinskih legatora.¹

Marija Rabrenović živi i radi u Novom Sadu, Tivtu i povremeno u Mančesteru.

¹ Biografija Marije Rabrenović, Novi Sad, avgust 2011; Marija Rabrenović – retrospektivna izložba, katalog izložbe, Muzej Semberije, Bijeljina, januar-februar 2008; Marija Rabrenović – sve moje tehnike, katalog izložbe, Muzej – Galerija „Buca Luković“, Tivat, 2010.

KNJIŽEVNICA

Završila je Filološki fakultet u Beogradu, grupu Jugoslovenska književnost i srpski jezik, kao i postdiplomski studij Književno-istorijski smjer. Tokom dugogodišnjeg profesorskog rada u bijeljinskoj Gimnaziji predano je prenosila znanje i ljubav prema književnosti generacijama svojih učenika. Po prelasku u Narodnu biblioteku „Filip Višnjić“ kao rukovodilac bibliotečke i kulturno-obrazovne djelatnosti ove ustanove organizovala je brojne kulturne aktivnosti. Baveći se književnim radom objavila je preko tri stotine bibliografskih jedinica u reprezentativnim časopisima i listovima – „Letopis Matice srpske“, „Književnost i jezik“, „Izraz“, „Savremenik“, „Stvaranje“, „Povelja“, „Rukovet“, „Most“, „Putevi“, „Putokazi“, „Značenja“, „Krajina“, „Bagdala“, „Odjek“, „Prosvjetni list“, „Politika“, „Oslobodenje“, „Književne novine“ i drugi. Do 1992. godine značajan broj radova objavljivala je u nekadašnjem bijeljinskom časopisu za književnost i kulturu „Brazde“ gdje je bila Urednik i predsjednica Savjeta časopisa, kao i u časopisu „Provincija“ Međurepubličke zajednice kulture „Sava“. Redovan je saradnik u lokalnom časopisu „Srpska vila“, gdje je takođe član Redakcije i Savjeta časopisa. Ljiljana Lukić je autor tekstova u nekoliko monografskih publikacija iz oblasti prosvjete i kulture – „Šezdeset godina Gimnazije „Filip Višnjić“ u Bijeljini“ 1979. godine i „Osamdeset godina Gimnazije „Filip Višnjić“ u Bijeljini“ 2000. godine, „Narodna biblioteka „Filip Višnjić“ u Bijeljini“ 1987. godine, u kojima je bila član Redakcije, a u Monografiji o biblioteci i urednik.

Posebno intenzivnim književnim radom bavi se od 1997. godine od kada je objavila više zbirki priča, poezije, književne kritike, monografiju „Šezdeset godina Veterinarske stanice u Bijeljini“ 2007. i obimnu studiju o ranom stvaralaštvu Jovana Dučića 2008. godine sa naslovom „Ključar čudne ljepote - Jovan Dučić“. Članica je Udruženja književnika Republike Srpske¹.

Živi i radi u Bijeljini.

¹ Biografija Ljiljane Lukić, Bijeljina, novembar 2010, rukopis

ZAGORKA-ZAGA STANČIĆ, ROĐENA SIMIĆ (1943)

PRVA SPIKERKA I MUZIČKA UREDNICA RADIO BIJELJINE

Rođena je u poznatoj bijeljinskoj porodici Simić, od oca Arsen-a Ace zlatara i dugogodišnjeg umjetničkog vođe i glumca Amaterskog pozorišta „Scena“ u Bijeljini i majke Jovanke, činovnice sa diplomom Trgovačke akademije u Somboru. Osim školovanja u Gimnaziji - maturala 1961, Zagorka Stančić je završila i nižu muzičku školu u prvoj generaciji ove ustanove, 1959. godine. Studirala je srpsku književnost na Filološkom fakultetu u Beogradu. Sa osnivanjem Radio Bijeljine, septembra 1971. godine, počela je da radi kao spikerka i muzička urednica, i na tom mjestu ostaje do 1994, kada odlaže u penziju.

Pored vođenja redovnih emisija na radiju, bila je zadužena i za nekoliko javnih emisija tipa „Subotom uveče“. Ljubav prema muzici, mnogi lični pjevački nastupi u ranoj mladosti i poznavanje različitih muzičkih žanrova imali su poseban uticaj na njen rad kao muzičkog urednika. Više godina je bila aktivan horski pjevač.¹

Zagorka Stančić danas živi u Bijeljini.

¹ Biografija Zagorke Stančić, Bijeljina, januar 2011., rukopis

DUBRAVKA OSTOJIĆ, ROĐENA ŽIVKOVIĆ (1940)

PJESNIKINJA

U trećem razredu osnovne škole oboljeva od tuberkuloze. Kao beznadežan slučaj u Beogradu je liječe tada epohalnim lijekom streptomycinom. Terapija joj spašava život, ali je zauvijek izgubila sluh. Za djevojčicu nemirnog duha koja je pjevala u školskom horu i igrala u folklornoj grupi, bio je ovo užasan preokret. Iz svijeta zvuka, pjesme i muzike našla se iznenada u svijetu vječne tištine. Iako je tiština postala njena sudsudbina koje se nikad nije mogla odreći, nije se pomirila s njom. Tražeći više od života išla je naprijed i rušila predrasude.

Mada odlična učenica, nije se mogla vratiti u redovnu školu. Ubrzano završava specijalnu školu za gluvu djecu u Zemunu, a zatim sa preporukom ministra obrazovanja, kao izuzetan đak nastavlja redovno školovanje u Srednjoj bibliotekarskoj školi u Beogradu. Član je literarne sekcije i u to vrijeme objavljuje svoju prvu pjesmu u časopisu „Mladi bibliotekar“. Po zaposlenju u Narodnoj biblioteci „Filip Višnjić“ 1961. godine uz rad završava studije bibliotekarstva u Sarajevu kao jedini gluvi student. Od 1984. godine postala je aktivista Udruženja gluvih u Bijeljini, a zatim član Glavnog odbora Saveza gluvih i nagluvih Bosne i Hercegovine, delegat BiH u Upravnom odboru Saveza gluvih i nagluvih SFRJ i posljednja predsjednica Saveza gluvih Jugoslavije koje je predstavljala i na svjetskom kongresu u Tokiju 1991. godine. U to vrijeme u Sarajevu sa grupom gluvih intelektualaca pokreće prvi časopis za informisanje gluvih u BiH i lično mu daje ime „Mostovi“.

Pored bibliotečkog rada i humanitarnih aktivnosti nastavila je da piše poeziju. Osim tri knjige pjesama „Na mojoj obali tišine, „Svitanja istina“ i „Tiki šapat čežnje“, autor je stručne knjige o radu organizacije gluvih, kao i rječnika gestovnog jezika. Uvijek je pisala o gluvima - djeci, omladini, starim i nemoćnim, samo sa jednim ciljem, da sruši barijere u komunikaciji i razbije predrasude o gluvim osobama.¹

Penzionisana je nakon 35 godina rada u bijeljinskoj biblioteci. I dalje je aktivna u Opštinskom odboru Saveza gluvih i nagluvih Bijeljine, kao i Upravnom odboru Organizacije invalida RS.

¹ Biografija Dubravke Ostojić, Bijeljina, decembra 2010, rukopis

STOJANKA-SEKA ZAKIĆ, ROĐENA ĐUKANOVIĆ (1949)

GLUMICA I PJESENICKA

Pisanjem poezije se bavila još u ranoj mладости. Pred kraj srednjoškolskog obrazovanja u Učiteljskoj školi u Bijeljini postaje članica Amaterskog pozorišta „Scena“. Tokom glumačkog staža ostvaruje više zapaženih uloga. Godine 1976. za ulogu Marije Valentin u Feldmanovoј drami „Iz mraka“ dobija prvu nagradu za glavnu žensku ulogu na IV Smotri dramskog stvaralaštva „Sava '76“ u Lozniči, i u Srpscu na XVIII Festivalu amaterskih pozorišta Bosne i Hercegovine. U istom periodu počinje da objavljuje svoja poetska ostvarenja u više listova, časopisa, zajedničkih zbirki - makedonska „Pobjeda“, „Brazde“ - Bijeljina, 1977, „Sazvežđa“ - Beograd, „Književne novine“ – Šid. Za dugogodišnji aktivni kulturno-umjetnički rad nagrađena je Srebrnom značkom Opštine Bijeljina 1986. godine. Tokom devedesetih godina XX vijeka bila je v.d. predsjednik SKUD „Semberija“ u Bijeljini i rukovodilac Dramske sekcije koja se sa uspjehom predstavila Nušićevim „Analfabetom“. U isto vrijeme intenzivira svoj pjesnički rad. Od 2000. godine objavila je više knjiga poezije. Godine 2009. uvrštena je u „Antologiju novijeg srpskog pesništva za decu i mlade od Ljubivoja Ršumovića do Julije Marjanović – kad srce zasvetluka“ koju je priredio Pero Zubac.¹

Stojanka Zakić živi i stvara u Bijeljini.

¹ Biografija Stojanke Zakić, Bijeljina, januar 2011., rukopis

ADMIRA GURDIĆ (1965)

RUKOMETAŠICA „RADNIKA“, REPREZENTATIVKA JUGOSLAVIJE

Kako je u vrijeme odrastanja Admire Gurdic nastava fizičkog vaspitanja u osnovnim školama bila prva selekcija potencijalnih sportskih talenata, veoma rano je zapažena njena nadarenost za rukometnu igru. Već 1978. godine našla se u Ženskom rukometnom klubu „Radnik“ iz Bijeljine i brzo istakla svojim talentom, radom i igrama.¹ Navedeni kvaliteti doprinijeli su da sa samo petnaest godina, 1980. bude izabrana za najboljeg sportistu Opštine Bijeljina. Ovo priznanje dobija još dva puta - 1981. i 1983. godine.

Tokom svog 'zlatnog perioda' Gurdiceva je višestruka reprezentativka Bosne i Hercegovine i selekcije Jugoslavije, učesnica Svjetskog prvenstva za juniorke u Parizu 1983. godine i kandidat za seniorsku ekipu na Olimpijskim igrama u Los Andelesu. Istovremeno stiče srednjoškolsko obrazovanje i počinje da radi u Fabrici obuće „Zenit“ u rodnoj Bijeljini. Mnogi prvoligaški klubovi, među kojima je prednjačio tada aktuelni evropski prvak „Radnički“ iz Beograda, obasipaju je pri-mamljivim ponudama za prelazak u njihove redove.² Ipak, ova

1 Biografija Admire Gurdic, Beč, jun 2011.

2 *Admira Gurdic, najbolji sportista godine*, Semberske novine, br. 3, Bijeljina, 5.1.1981, 3; *Admira Gurdic-sportista godine*, Semberske novine, br. 25, Bijeljina, 31. decembar 1981, 12; *Admira Gurdic-ostaci ili otici*, Semberske novine, br. 26, Bijeljina, 15. januar 1982, 12; *Admira Gurdic – reprezentativka, kandidat za Olimpijske igre*, Semberske novine, br. 67, Bijeljina, 22. septembar 1983, 24; *Osam odabranih*, Semberske novine, br. 71, Bijeljina, 23. septembar 1983, 12; *Admira Gurdic – po treći put*, Semberske novine, br. 73, Bijeljina, 29. decembar 1983, 12;

skromna djevojka ostaje privržena matičnom klubu i sredini u kojoj je stasala kao čovjek i izuzetan sportista. Bila je nosilac olimpijske baklje na Zimskoj olimpijadi u Sarajevu 1984. godine.

Početkom rata u BiH 1992. godine, napušta Bijeljinu, i danas sa porodicom živi u Austriji. Svoje vrijedno sportsko umijeće prenosi na mladićima, radeći kao rukometni trener djece uzrasta do 13 godina.

Učenici Srpske osnovne škole u Bijeljini, 1896.

Jovanka i Dušan Aleksić, 1910.

*Hotel Evropa u Bijeljini
u ljeto 1941.*

Zora Đukanović (desno) sa prof.
Marković u Beogradu 1940.

Slavka Kesić Tošić
u predstavi Koštana

Koviljka Psončak 1932.

Olga Marasović sa bratom Antom kao gimnazijalci u Bijeljini

*Zora Marinković (lijevo)
oko 1940.*

Hajrija Jahić oko 1930.

Dr Roza Papo u Trnovi, 1943.

*Zora Vucelja sa majkom
u Gračanici 1945.*

Zora Nikolić (treća s desna) u Firenci 1947.

Cica Trišić desno

*Asija Ćemerlić sa svojim
učenicama, oko 1960.*

*Sena Resić u Poljoprivrednoj
školi u Bijeljini*

Nada Tadić Simeunović, 1945.

*Ljubica Jovičić Stančić, članica
Vrhovnog suda SFRJ, 1982.*

Igumanija Justina

Rada Stepanović kao upravnica zabavišta u Bijeljini

Milica Zorić

*Radmila Kajmaković u Muzeju
Semberije, 1981.*

Učenice i nastavnici Niže stručne domaćinske škole u Bijeljini

Nevenka Dokić, 1978.

Darinka Tešić, 1985.

Almasa Ramadanić na takmičenju, 1987.

O autorkama

Tanja Lazić, viša dokumentaristkinja u Muzeju Semberije u Bijeljini, diplomirala je arheologiju na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Od 1993. godine radi kao kustos dokumentarista u bijeljinskom muzeju. Pored toga, bavi se temama iz etnologije i kulturne istorije Semberije i Bijeljine od kojih su neke predstavljene izložbama i pratećim publikacijama - *Iz istorije srpskih nacionalnih udruženja u Bijeljini* (2000. god.), *Fotografije stare Bijeljine, Iz istorije zanatskih udruženja u Bijeljini* (2002), *Modna slika Bijeljine 1900-1940.* (2003), *Pozdravi iz...* (iz kolekcije razglednica Muzeja Semberije) 2006, *Kroz bijeljinske pi-jace* (2006), *Sto godina organizovanog zanatstva u Semberiji 1907 – 2007* (2007). Do sada je bila i autorka tridesetak stručnih radova, te koautorka monografije *Zanatsko-preduzetnička djelatnost u Semberiji 1907-2007.*

Ljubinka, rođena Stević, Vukašinović, rođena je 8. jula 1951. godine u Bijeljini. Nakon srednjoškolskog obrazovanja upisuje se na Fakultet političkih nauka, odsjek sociologije u Sarajevu. Prvo zaposlenje, 1975. godine, dobija u preduzeću „Vodovod i kanalizacija“ gdje je urednica radničkog biltena, a 1978. godine prelazi u Narodni univerzitet pri Centru za kulturu i

obrazovanje, na poslove Katedre za marksističko obrazovanje radnika. Ta katedra poslije prerasta u Marksistički centar opštinskog komiteta SKJ – Bijeljina. 1992. godine počinje da radi u Radio Bijeljini, na mjestu organizatorice, sve do 2003. godine kada se potpuno gasi Radio Bijeljina. Početkom 2004. godine počinje da radi u O.Ž. „Lara“ na mjestu domaćice Ženskog centra gdje se i sad nalazi. Od 2003. godine pa sve do sada stalno je angažovana na raznim istraživanjima kao anketarka (O.Ž. „Lara“, TPO Sarajevo, dva puta za Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite RS – MICS 3 – RS uz podršku UNICEF-a za izradu socijalne karte porodice, SOROŠ, Gender centar RS i drugo). U O.Ž. „Lara“ formirala je biblioteku (beletristika i razne publikacije) koja je dostupna svim građanima Bijeljine. Radi i kao volonterka na SOS telefonu za žrtve porodičnog nasilja i SOS telefon za stare osobe.

Radmila Žigić od 1998. godine radi na poslovima planiranja, istraživanja i menadžmenta u Organizaciji žena „Lara“ u Bijeljini. Učestvovala kao istraživačica i analitičarka u više istraživačkih projekata iz oblasti rodne ravno-pravnosti u medijima (Žene u dnevnoj štampi BiH, www.online-lara.com), izbornom procesu (Žene u lokalnim izborima 2004, www.online-lara.com). oblasti rodnog budžetiranja i drugim.

Urednica prvog web-portala za žene u BiH, Lara online, i više publikacija (2010/11 - Njen život poslije, iskustva pomoći žrtvama trgovine ljudima u BiH, i druge).

Od 2009. godine direktorica je Organizacije žena „Lara“ a od osnivanja „Lare“ bila je predsjednica Skupštine Organizacije

Diplomirala je na odsjeku za novinarstvo Fakulteta političkih nauka u Beogradu, 1984. godine. Dvadeset godina radila u medijima, kao novinarka i urednica.

LITERATURA

- 1.Božinović, N., *Žensko pitanje u Srbiji u XIX i XX veku*, Beograd, 1996.
- 2.Kecman, J., *Žene Jugoslavije 1918-1941*, Beograd, 1978.
- 3.Grabčanović, M., *Bijeljina u statistici*, Brazde, br. 10, Bijeljina, 2. april 1971.
- 4.Kalajdžić, B. C., *Razvoj osnovnih škola slovenskog etnosa do 1918. godine na području opštine Bijeljina*, Bijeljina, 1976. (rukopis, Muzej Semberije)
- 5.Papić, M., *Istorija srpskih škola u Bosni i Hercegovini*, „Veselin Masleša“, Sarajevo, 1976.
- 6.Matić, R., *Osnovna škola u Zagonima-Zagoni*, Bijeljina, 2010.
- 7.Стопедесет година прве основне школе у Бијељини, Бијељина, 1989.
- 8.Аноним, Светосавске бесједе у Босни и Херцеговини, Српска вила, бр. 2, Сарајево, 30. јануар 1894.
- 9.Лукић, Љ., Кључар чудне лјепоте – Јован Дучић, Завод за уџбенике и наставна средства Источно Сарајево, 2008.
- 10.*Spomenica Narodne osnovne škole u Bijeljini*, Muzej Semberije, Bijeljina
- 11.Martinović, M., *Dječije igre*, Školski vjesnik, Sarajevo, 1895.
- 12.Šezdeset godina Gimnazije u Bijeljini, Bijeljina, 1979.
- 13.Извјештај Главног одбора управе Кола српских сестара у Београду, Календар „Вардар“, 1923., Београд
- 14.*Zapisnik odborskih sjednica Kola srpskih sestara u Bijeljini 1929-1940*, Muzej Semberije, Bijeljina
- 15.Krnić, S., *Život i rad*, rukopis u Muzeju Semberije
- 16.Богдановић, Д., Оснивање и прве године рада „Сцене“, Бразде, бр. 25, Бијељина, 22. децембар 1980
- 17.*Žene i ženska scena – istorijat ženskog pokreta u BiH do dobijanja prava glasa*, rukopis

-
- 18.Извјештај Кола Српских Сестара у Бијељини 1937, Календар „Вардар“, Београд, 1938.
- 19.Извјештај Кола Српских Сестара у Бијељини 1939, Календар „Вардар“, Београд, 1940.
- 20.Лазић, Т., *Из историје српских националних удружења у Бијељини*, каталог изложбе, Музеј Семберије, Бијељина, 2000.
- 21.Споменица Друштва „Књегиња Зорка“ 1924-1934, Београд, 1934.
- 22.Altaras, R., *Jevrejska zajednica u Bijeljini do Drugog svjetskog rata*, Jevrejski istorijski muzej u Beogradu, 2004, fond rukopisi
- 23.Петровић, С., *Корзо старе Бијељине (грађа за монографију града)*, Народна Библиотека „Филип Вишњић“, Бијељина, 2002.
- 24.Begić, D., *Istorijска osnova radničkog i revolucionarnog pokreta u Bijeljini i Semberiji 1941-1945. godine*, Sarajevo, 1978., rukopis
- 25.Begić, D., *Osvrt na napredni pokret žena u Bosni i Hercegovini između dva svjetska rata, Žene Bosne i Hercegovine u narodnooslobodilačkoj borbi*, Sarajevo, 1977.
- 26.Manojlović, N., *Žene Bijeljine u prvoj ratnoj godini, Žene Bosne i Hercegovine u narodnooslobodilačkoj borbi*, Sarajevo, 1977.
- 27.Mićanović, S., *Gimnazija u Bijeljini i revolucionarni komunistički pokret omladine do 1941. godine, Gimnazija u Bijeljini 1919-1979*, Bijeljina, 1979.
- 28.Kovačević, D., *Značaj programskog načela KPJ o ravnopravnosti žena za njihovo okupljanje i učešće u Ustanku Bosne i Hercegovine 1941. godine, Žene Bosne i Hercegovine u narodnooslobodilačkoj borbi*, Sarajevo, 1977.
- 29.Mitić-Sibinović, B., *Rad sa omladinom i ženama u Semberiji 1941-1942, Semberija u NOB-i i socijalističkoj revoluciji 1942*. Tuzla, 1980.
- 30.Manojlović, N., *Akcija žena Semberije na prihvatanju ranjenika iz Vofanzive, Žene Bosne i Hercegovine u NOB*, Sarajevo, 1977.
- 31.Mićanović, S., *O radu organizacije Komunističke partije u bijeljinskom srežu tokom 1943., Semberija u NOB i socijalističkoj revoluciji 1943.*, Tuzla, 1981.

-
32. Manojlović, N., *Žene Semberije u NOB, Semberija u NOB i socijalističkoj revoluciji 1943*, Tuzla, 1981.
33. Mitić-Sibinović, B., *Žene Glogovca u narodnooslobodilačkoj borbi, Žene BiH u NOB*, Sarajevo, 1977.
34. Sekulić, P., *Zbor žena Semberije (uz 40-godišnjicu ustanka i revolucije)*, Sembarske novine, br. 18, Bijeljina, 1. septembar 1981.
35. Nikolić, D., *Spomenik ženskoj hrabrosti*, Sembarske novine, br. 64, Bijeljina, 1. avgust 1983.
36. Ђојић, Ђ., *Злочини XIII СС дивизије тзв. „Ханџар“ и злочини четника у неким подмајевичким селима у периоду март 1944-мај 1945. год.*, *Семберија у НОБ и социјалистичкој револуцији 1944/45.*, Тузла, 1981.
37. Керовић, Љ., *Попис жртава српског народа у II свјетском рату од 1941. до 1945. године регије Семберија и Мајевица*, књ. VI, Бијељина, 2007.
38. Марјановић, Д., *Учешиће АФЖ у збрињавању ратне сирочади, Семберија у НОБ и социјалистичкој револуцији 1944/1945*, Тузла, 1981.
39. Милановић, проф. др Д., *Бродац (монографија)*, Бродац, 1987.
40. *Dragaljevac, monografski prikaz*, Emisija 'Znanje-imanje', Dragaljevac, 1978.
41. *Велика Обарска 1982 – записи о селу*, Обарска, 1982.
42. Николић, мр Д., *Остојићево (Свињаревац)*, монографија, Бијељина 1995.
43. Кајмаковић, Р., *Промене у народној култури Семберије, резултати и искуства, СИМПОЗИЈУМ Етнолошко проучавање савремених промена у народној култури*, Београд, 1974.
44. *Doprinos žena stabilizaciji*, Sembarske novine, br. 100, god. V, Bijeljina, 1. mart 1985.
44. *Из историје старих и знаменитих грађевина Бијељине, каталог изложбе*, Музеј Семберије, 1997.

-
- 46.Бабић, М, *Нови називи улица у Бијељини*, Музеј Семберије, Бијељина, 1992.
- 47.Службени гласник Општине Бијељина, бр. 6, 25. август 1992.
- 48.Grabčanović, M, *Javni objekti u Bijeljini*, Semberske novine, Bijeljina, 15. mart 1987.
- 49.Секулић, П. Ст., *Књижевни и културни видици Семберије*, Народна библиотека „Филип Вишњић“ Бијељина, 2002.
- 50.Лукић, Љ., *Дучић у Бијељини*, Српска вила, бр. 13, Бијељина, 2001.
- 51.Петровић, В., *Волео је Magу и Бијељину*, Семберске новине, бр. 327, Бијељина, 15. март 1997.
- 52.Н. Grabčanović, M., *Prva bijeljinska pjesnikinja*, Brazde, br. 27, Bijeljina, 25.11.1981.
- 53.Grabčanović, M., *Prva bijeljinska pjesnikinja*, Semberske novine, br. 120, Bijeljina, 15. januar 1986.
- 54.Grabčanović, M., *Prva bijeljinska pjesnikinja*, Semberske novine, br. 121, Bijeljina, 1. februar 1986.
- 55.Босанска вила, бр. 2, година X, Сарајево, 30. јануар 1895.
- 56.Босанска вила, бр. 14, година X, Сарајево, 30. јул 1895.
- 57.Босанска вила, бр. 19, година X, Сарајево, 15. октобар 1895.
- 58.Босанска вила, бр. 8, књига XXIV, Сарајево, 30. април 1909.
- 59.Колаковић, др В., *Босанка од Бијељине, једна од прве две факултетски образоване жене Београда и Србије*, Годишњак града Београда, књ. XXV, Београд, 1978.
- 60.Пре четрдесет година прве две жене сешиле су Велику школу у Београду, Политика 29. март 1931, 6,
<http://scr.dital.nb.rs/document/P-2484-1931>
- 61.Крстић С., *Милица Крстић рођ. Ђаковић*, Школски вјесник XIII/1906, Сарајево, 1906.
- 62.Милановић, Д., *Сто година школе у Броцу*, Бродач, 1985.

-
63. Коло Српских Сестара – Бијељина, извјештај о раду 1931. године, Календар „Вардар“ 1932, Београд, 1931.
64. Бабић mr. М., *Из колекције старих бијељинских породица – Јовичићи*, каталог изложбе, Музеј Семберије, Бијељина, 1996.
65. Лазић, Т., *Из историје српских националних удружења у Бијељини*, каталог изложбе, Бијељина, 2000.
66. *Из историје јеврејских грађевина у Бијељини*, каталог изложбе, Музеј Семберије, Бијељина, 1998.
67. *Jevreji žrtve fašizma*, Jevrejski istorijski muzej Beograd, 2010.
68. Đukanović D., *Prolog, Ženski vremeplov-one svjedoci vremena*, Bijeljina, 2002.
69. *Službenički list Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca za dr Jelenu Šeršavicki 1928-1933*, Arhiv BiH
70. *Narodno jedinstvo – ilustrovani zvanični almanah Drinske banovine za budžetsku 1930/31.*
71. Mujbegović, V., *Tuzla moje mladosti, nostalgična priča*, Beograd, 2008. Vera Mujbegovic: TUZLA MOJE MLADOSTI - Biblioteka www.znaci.net/00001/248_1.htm
72. Bogdanović Д., *Pet plodnih decenija rada Biblioteke „Filip Višnjić“ u Bijeljini*, Brazde, br. 30-31, Bijeljina, 25.11.1982.
73. *Извештај за 1935-36 школску годину, Државна Реална гимназија у Бијељини*, Бијељина, 1936.
74. 80 година бијељинске Гимназије (1919-1999), Бијељина, 2000.
75. Ludvik M., *Desanka Urošević Ludvik – biografija*, рукопис, Banja Luka
76. Урошевићева Д., *Бијељина*, Посебно издање Географског друштва, св. 11, Београд 1931.
77. Ognjenka Milićević, *Ljerka Pejčić (1908-2001)*, Komunikacija/Communication, www.komunikacija.org.rs/komunikacija/.../5/.../show_html?
78. *Referat posvećen 30. godišnjem radu Škole za osnovno muzičko*

obrazovanje u Bijeljini, podnijet na svečanoj sjednici dana 30. maja 1983, Muzej Semberije, fond rukopisi

79. *Savremeni književni prevodioci Jugoslavije*, Savez književnih prevodilaca Jugoslavije, Beograd, 1970

80. *Narodna biblioteka „Filip Višnjić“ u Bijeljini 1932-1986*, Bijeljina, 1987.

81. Ђорђевић, М., *Хајнух Бел, писац и човек*, Бразде, бр. 34-35, Бијељина, 29.11.1983.

82. Ilić P., *Životopis Sofke Nikolić*, rukopis, Bijeljina

83. Trbić J., *Umrla Sofka Nikolić*, Semberiske novine, br. 37, Bijeljina, 16. juni 1982.

84. Vasilić V., Leskovac M., *Slavka Kesić Tošić, prilozi za biografiju*, Arhiv Srpskog narodnog pozorišta u Novom Sadu, Novi Sad, 2011.

85. Lazarević P., Lešić J., *Narodno pozorište Bosanske krajine 1930-1980*, (enciklopedijsko izdanje), Banja Luka, 1980.

86. Čiplić B., *Razmišljanja o Putnikovoj režiji Lorkinog 'Дома Bernardе Albe'*, Naša scena, br. 41-42, Novi Sad, 1952.

87. Mijojlić N., *Zračila je snagom svoje ličnosti*, Brazde, br. 32-33, Bijeljina, 25.05.1983.

88. *Ko je ko u Jugoslaviji*, biografski podaci o jugoslovenskim savremenicima, Beograd 1957.

89. *Vojna enciklopedija 5*, Beograd 1973.

90. UABNOR, Sarajevo-Centar, *Olga Marasović, prilog za biografiju*, rukopis, Sarajevo, 2011.

91. *Narodni heroji Jugoslavije*, knjiga prva, Beograd 1975.

92. 15. maja 1985, povodom četrdesetogodišnjice, Semberiske novine, br. 106, Bijeljina, 30. maj 1985.

93. *Žene Bosne i Hercegovine u narodnooslobodilačkoj borbi 1941 – 1945. godine* (sjećanja učesnika), Sarajevo, 1977.

94. *Radojka, ponosna djevojka*, sjećanje Olge Marasović-Danilović,

-
- Semberske novine, br. 111, Bijeljina, 14. avgust 1985.
- 95.Kokanović, B., *Crnjelovo u NOB, Semberija u NOB i socijalističkoj revoluciji 1943*, 4, Tuzla, 1981.
- 96.Vucelja Josipović, Z., *Da se ne zaboravi*, Brazde, br. 22, Bijeljina, 25. maj 1979.
- 97.*In memoriam Nermina Jahić-Viegas 1936-1987*, Semberske novine, br. 165, Bijeljina, 15. decembar 1987.
- 98.Манојловић Н., *Свијетао лик Мирјане Мijoјлић*, Бразде, бр. 28-29, Бијељина, 25. 05. 1982.
- 99.Bilbija-Veljić M., *Sestre Mijoјlić, Semberija u narodnooslobodilačkoj borbi i oslobođilačkoj revoluciji 1941*, Bijeljina, 1976.
- 100.Muratbegović M., *Mirjana Mijoјlić, Žene Bosne i Hercegovine u narodnooslobodilačkom ratu 1941-1945*, Sarajevo, 1977.
- 101.Мира Мijoјliћ, Жена кроз борбу, list AFŽ istočne Bosne, br. 2, godina I, Tuzla, decembar 1944.
- 102.Mićanović, S., *Zorka Pajkanović iz Bijeljine, Žene Bosne i Hercegovine u narodnooslobodilačkom ratu 1941-1945*, Sarajevo, 1977.
- 103.Sibinović-Mitić, B., *Fadila Lipničević i Mineta Jahić, Žene Bosne i Hercegovine u narodnooslobodilačkom ratu 1941-1945*, Sarajevo, 1977.
- 104.Mijoјlić M., *Akcija partizana na zatvor u Bijeljini, Semberija u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941*, Bijeljina, 1976.
- 105.Dizdarević, J., *Ko je, uistinu, bila Tifa Lipničević - skica za portret zatočenice broj 197*, Semberske novine, godina II, broj 6, Bijeljina, 2. mart 1981.
- 106.Ilić, P., *Ordeni za podvig*, Semberske novine, br. 233, Bijeljina, 1. novembar 1990.
- 107.Ilić, P., *Junakinja iz Velike Obarske*, Izvor, 19. januar 1991.
- 108.Sovjetski piloti u semberskoj „bazi“, Semberske novine, br. 139, Bijeljina, 30. oktobar 1986.
- 109.Borbeni put Šeste proleterske NOU (istočno-bosanske) brigade, Zenica 1977.

-
- 110.Levi, dr M. i Papo dr R., *Partizanski sanitet u istočnoj Bosni, Istočna Bosna u NOB-u 1941-1945.* knjiga druga, Beograd, 1971.
- 111.Kaljalović, R., *General prof. dr Roza Papo, Acta hist.. med. stom. pharm. med. vet., 1984/24/1-2*
- 112.Stevanović, M., *Nepokorena Trnova*, Narodna armija, 1972.
- 113.*In memoriam – Prof. Dr Roza Papo*, general-major u penziji, Vojnosočnički pregled, br. 2, Beograd, 1984.
- 114.Pantić, B., *Umrla dr Roza Papo*, Semberške novine, br. 77, Bijeljina, 1. mart 1984.
- 115.Đurković, B., Stevanović, M., Pantić, B., *Donja Trnova – monografija*, Donja Trnova, 1980.
- 116.Секулић, П. Ст., Бобар, Петар, *Синдикални и раднички покрет у Бијељини*, Бијељина, 2005.
- 117.У спомен нашој Цици, Бразде, бр. 45, Бијељина, 1. јул 1988.
- 118.Milošević, D., *Janja nekad i sad*, Semberške novine, br. 134, god. VI, Bijeljina, 15. avgust 1986.
- 119.Trbić, J., *Djeca slobode – susret pitomaca doma za ratnu siročad u Bijeljini*, Semberške novine, br. 128, Bijeljina, 15. maj 1986.
- 120.Govor na sahrani Koviljke Radišić, (Petar Bobar, saborac i Radomir Nikolić, domaćin doma za ratnu siročad „Fadil Jahić Španac“)
- 121.Rifatbegović, H., *Susret nekada bezimenih*, Semberške novine, br. 10, god. II, Bijeljina, 1. maj 1981.
- 122.Vučković, D., *Sena Resić – neumorni radnik*, Semberške novine, br. 67, Bijeljina, 22. septembar 1983.
- 123.*Biografija za tri obična života, Ženski vremeplov-one svjedoci vremena*, Organizacija žena „Lara“, Bijeljina, januar 2002.
- 124.Spasenija Ćeranić, *Doprinos Srba iz Bosne razvoju psihanalitičke teorije i prakse*, DOPRINOS SRBA IZ BOSNE RAZVOJU PSIHOANALITIČKE
www.filozof.org/pdf/sarsrb/.../spasenija%20ceranic%202019.pdf ...
- 125.Nevenka Tadić - Wikipedia, the free encyclopedia

126. Savić, S. B., *Amajlije i Kovanluci istorijski pregled 1740-2000*, Amajlije, 2004.
127. Manojlović, L., *Biografija Milice Sudar-Manojlović*, Bijeljina, 2010, rukopis
128. *Iz legata Ljubice Jovičić-Stančić*, katalog izložbe, Muzej Semberije, Bijeljina, 2005.
129. Bihalji, Oto-Merin, *Milica Zorić, tapiserije, katalog izložbe*, Beograd, 1971.
130. *Tapiserije Milice Zorić*, Jugoslovenska revija, Beograd, 1986.
131. Branimir Čosić (1903—1934),
riznicarspska.net/knjizevnost/index.php?topic=169.0
132. Trbić, J., *Čuvar istorije – manastir Tavna*, Semberiske novine, br. 188, Bijeljina, 1. februar 1988.
133. Симић, П., *Живот посвећен цркви и народу*, СиМ новине, бр. 22, Бијељина, фебруар 1994.
134. Кашић, Д., *Манастир Тавна*, Графика, Лозница 1998.
135. <http://www.politika.rs/rubrike/magazin/ukras-majevice-i-semberijske-ravnice>
136. Нишкановић, М., *Радмила Кајмаковић, рођ. Николић (In memoriam)*, Гласник етнографског института САНУ XLVIII, Београд 1999, (коаутор Ђ. Петровић).
137. Softić, A., *In Memoriam – Radmila Kajmaković*, muzejski savjetnik (1931-1999), GZM BiH u Sarajevu, etnologija N.S. sv. 48/49 (1996-1999), Sarajevo, 2000.
138. *Biografija Fate Lipničević*, Bijeljina, 1983, rukopis
139. *In memoriam – Fatima-Fata Lipničević*, Semberiske novine, br. 212, Bijeljina, 29. novembar 1989.
140. *Biografija Vukice Ostojić-Nikolić*, Bijeljina, 2010, rukopis
141. *Život je stalni rad*, Semberiske novine, br. 147, Bijeljina, 1. mart 1987.

-
- 142.*Biografija Rade Stepanović*, Kusadak, januar 2011, rukopis
- 143.*Biografija Mare Narančić*, Bijeljina, januar 2011, rukopis
- 144.*Biografija Darinke Tešić*, Bijeljina, januar 2011, rukopis
- 145.*Problemi u zdravstvu-otvoreno*, Semberške novine, br. 14, Bijeljina, 1. juli 1981.
- 146.Abdulahagić, B., *Svestrani aktivista*, Semberške novine, br. 67, 22. septembar 1983.
- 147.Abdulahagić, B., *Zajednica četiri opštine*, Semberške novine, br. 147, Bijeljina, 1. mart 1987.
- 148.*Biografija Dane Rašinac*, Bijeljina, februar, 2011, rukopis
- 149.*Biografija Almase Ramadanović*, Bijeljina, januar 2011, rukopis
- 150.*Uspješne godine*, Semberške novine, br. 25, Bijeljina, 15. decembar 1981.
- 151.Milošević, D., *Sportski ribolov-više od sporta*, Semberške novine, br. 111, Bijeljina, 14. avgust 1985.
- 152.Milošević, D., *Bolja i od muškaraca*, Semberške novine, br. 124, Bijeljina, 15. mart 1986.
- 153.*Igrala je samo jedno ljeto-iz prošlosti bijeljinskog šaha*, dodatak „Trim“, Semberške novine, br. 206, Bijeljina 15. avgust 1988.
- 154.*Biografija Jasminke Hujdurović*, Bijeljina, januar 2011.
- 155.Trbić, J., *Izazov novog-prva žena advokat u Bijeljini*, Semberške novine, br. 222, Bijeljina, 30. april 1990 .
- 156.Perić, T., *Veliko srce Ćehajića*, Semberške novine, br. 214, Bijeljina 28. decembar 1989.
- 157.Perić, T., *Srcem za Ćehajiće*, br. 217, Bijeljina, 15. februar 1990.
- 158.Trbić, J., *Majstori mraka*, Tuzla, 2007.
- 159.Milošević, D., *U kolicima kroz život*, Semberške novine, br. 124, Bijeljina, 15. mart 1986.
- 160.*Kako pomoći invalidima*, Semberške novine, br. 180, Bijeljina 1.

avgust 1988.

- 161.*Biografija Marije Rabrenović*, Novi Sad, avgust 2011.
- 162.*Marija Rabrenović – retrospektivna izložba*, katalog izložbe, Muzej Semberije, Bijeljina, januar-februar 2008.
- 163.*Marija Rabrenović – sve moje tehnike*, katalog izložbe, Muzej – Galerija „Buca Luković“, Tivat, 2010.
- 164.*Biografija Ljiljane Lukić*, Bijeljina, novembar 2010, rukopis
- 165.*Biografija Zagorke Stančić*, Bijeljina, januar 2011., rukopis
- 166.*Biografija Dubravke Ostojić*, Bijeljina, decembra 2010, rukopis
- 167.*Biografija Stojanke Zakić*, Bijeljina, januar 2011., rukopis
- 168.*Biografija Admire Gurdić*, Beč, jun 2011.
- 169.*Admira Gurdić, najbolji sportista godine*, Semberske novine, br. 3, Bijeljina, 5. januar 1981.
- 170.*Admira Gurdić-sportista godine*, Semberske novine, br. 25, Bijeljina, 31. decembar 1981.
- 171.*Admira Gurdić-ostati ili otići*, Semberske novine, br. 26, Bijeljina, 15. januar 1982.
- 172.*Admira Gurdić – reprezentativka, kandidat za Olimpijske igre*, Semberske novine, br. 67, Bijeljina, 22. septembar 1983.
- 173.*Osam odabranih*, Semberske novine, br. 71, Bijeljina, 23. septembar 1983.
- 174.*Admira Gurdić – po treći put*, Semberske novine, br. 73, Bijeljina, 29. decembar 1983.

Sadržaj

Riječ izdavača	5
Njena priča – ženska istorija Semberije	7
Uvod	13
Razvoj ženske emancipacije u Bosni i Hercegovini	15
Stvaranje ženskih organizacija	16
Ženski pokret u Kraljevini Jugoslaviji između dva svjetska rata	19
Socijalistički ženski pokret	20
Narodni ženski savez Srba, Hrvata i Slovenaca	21
Društvo za prosvećivanje žene i zaštitu njenih prava	24
Ženski pokret	24
Ženski listovi	27
Nesuglasice u Alijansi ženskih pokreta	28
Ulazak žena u javni život Semberije	39
Obrazovanje žena u Semberiji i prvi nastupi u javnom životu	40
Razvoj ženskih društava u Semberiji	49
Kolo srpskih sestara	50
Pododbor Društva "Knjeginja Zorka"	52
Ženski pododbor Gajreta – prvo žensko muslimansko društvo u Bijeljini	53
Učešće Jevrejki u javnom životu u Bijeljini	54
Rimokatolkinje/Hrvatice	55
Bijeljinske privrednice	55
Žene Semberije i politički aktivizam	59
Prvi politički koraci žena iz Semberije	59
Drugi svjetski rat	73

Žene Semberije u ratu	74
Nova Jugoslavija i položaj žena	85
Žene Semberije u novoj Jugoslaviji	90
Epilog	107

ZNAMENITE ŽENE SEMBERIJE

Hanumica Osmanbegović	111
Magdalena Maga Živanović Nikolić	112
Kruna Aćimović	114
Milica Krstić	116
Marija Todorović	117
Jovanka Aleksić	119
Rifka Alkalaj	121
Zorka Đukanović	122
Dr Jelena Šeršavicki	123
Dr Milica Mićić	125
Desanka Ludvik	126
Ljerka Pejčić	128
Marija Đorđević	130
Sofka Nikolić	131
Slavka Tošić	133
Koviljka Psončak	135
Olga Marasović	137
Radojka Lakić	139
Herta Baum Gospić	141
Zorka Marinković	143
Hajrija Jahić	145
Mirjana Mijođlić	146
Sofija Mijođlić	148
Zorka Zora Pajkanović	149
Mineta Jahić	150
Atifa Tifa Lipničević	151
Fadila Lipničević	153
Cvjetana Jeftić	154
Anđa Radovanović	155

Roza Papo	157
Zora Nikolić	159
Mirjana Seka Brenjo	161
Zorka Vucelja - Josipović	163
Cica Trišić	165
Asija Čemerlić	167
Koviljka Radišić	169
Sena Resić	170
Fata Lipničević	172
Vukica Nikolić	174
Nada Simeunović	175
Nevenka Tadić	177
Milica Tomić	179
Desanka Lazarević	180
Milica Sudar Manojlović	182
Ljubica Jovičić Stančić	184
Rahela Seka Altaras	186
Milica Zorić Čolaković	188
Justina Kerkezović	190
Radmila Kajmaković	192
Husnija Hadžisalihović	194
Radmila Stepanović	195
Mara Narančić	196
Nevenka Dokić	197
Dana Rašinac	199
Darinka Tešić	200
Almasa Ramadanović	201
Jasminka Hujdurović	202
Rašida Čehajić	203
Angelina Rikić	204
Marija Rabrenović	205
Ljiljana Lukić	207
Zagorka Stančić	209
Dubravka Ostojić	210
Stojanka Seka Zakić	212
Admira Gurdić	213
O autorkama	225
LITERATURA	229

СИР - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

316.66-055.2 (497.6 Семберија)
305-055.2 (497.6 Семберија) (091)

ЛАЗИЋ, Тања

Žene u istoriji Semberije / Tanja Lazić,
Ljubinka Vukašinović, Radmila Žigić. - dopunjeno
izd. - Bijeljina : Organizacija žena "Lara", 2012
(Bijeljina : Dekor Art). - 239 str. : fotograf. ; 21
cm

Tiraž 200. - O autorkama: str. 225-227. - Napomene
i bibliografske reference uz tekst. -
Bibliografija: str. 228-239.

ISBN 978-99938-639-3-9

1. Вукашиновић, Љубинка [аутор] 2. Жигић,
Радмила [аутор]

COBISS.BH-ID 2696472